

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

2013

Böhm Jan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

**Edukace policistů v otázkách postavení
poškozeného a oběti v trestním řízení**

Autor: Jan Böhm

Vedoucí práce: doc. JUDr. Jan Hejda, PhD.

Studijní program: sociální pedagogika, specializace bezpečnostně právní

Datum odevzdání: 21. března 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma Edukace policistů v otázkách postavení poškozeného a oběti v trestním řízení jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

21 .3. 2014

Jan Böhm

Poděkování:

Děkuji doc. JUDr. Dr. Janu Hejdovi, za jeho podněty a rady, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytoval při jejím zpracování.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jan BÖHM**
Osobní číslo: **P110056**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Název tématu: **Edukace policistů v otázkách postavení poškozeného a oběti v trestním řízení**
Zadávající katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce má přispět v rozvoji znalostí policistů, ale též odborné i laické veřejnosti, v oblasti postavení poškozeného v trestním řízení. Text se zaměří na vytvoření přehledu, který by zpřehlednil postavení osoby poškozené a postavení oběti v trestním řízení z pohledu jejich procesních práv, která nabízí trestní řád České republiky. Práce poukáže na určitou "nerovnováhu" vzájemného postavení výše uvedených subjektů v právním prostředí a pro potřeby praxe zmapuje další možnosti náhrady škody i mimo oblast trestního řízení. Autor také zvýrazní nedokonalosti právního řádu v oblasti ochrany soukromého majetku.

Cílem praktické části bakalářské práce bude vytvoření edukačního přehledového materiálu, jež bude součástí příloh práce. V něm autor pro potřeby praxe jasně vymezí charakteristické rysy pojmu "poškozený" a pojmu "oběť", pomůže čtenářům identifikovat nejmarkantnější odlišnosti právech a postavení těchto osob v rovině trestněprávní i občanskoprávní a na tomto základě poukáže na nedokonalosti současného právního řádu v oblasti ochrany soukromého majetku.

Bakalářská práce bude vycházet ze studia primárních a sekundárních informačních zdrojů v podobě trestního řádu, občanského zákoníku a dalších právních norem České republiky, včetně jejich výkladových stanovisek. Výše zmíněné informační zdroje budou doplněny o praktický sběr dat, a to v podobě expertních rozhovorů a také studia vybraných kazuistik. Všechny získané informace budou analyzovány v kontextu cíle práce a jsou z nich vyvozeny patřičné závěry.

Rozsah grafických prací: **2 strany**
Rozsah pracovní zprávy: **50 stran**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení (trestní řád)
Usnesení Předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Vedoucí bakalářské práce: **doc. JUDr. Jan Hejda, Ph.D.**
FM VŠE Jindřichův Hradec

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2013**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2014**

Mgr. Michal Vančura, Ph.D.
děkan

prof. PaedDr. Iva Stuchlíková, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 29. května 2013

ANOTACE

Bakalářská práce si klade za cíl vymezit pojem poškození a oběť v trestním řízení a vymezit postavení těchto subjektů za pomoci výčtu a analýzy jednotlivých oprávnění, které jim přiznává a garantuje trestní řád. Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku, která v sobě spojuje jak prvky trestněprávní v podobě procesních oprávnění výše zmíněných subjektů, tak i prvky občanskoprávní související s náhradou škody nárokovanou poškozenými v adhezním řízení, jakožto v současné době již nedílné součásti trestního řízení. Nedílnou součástí práce jsou praktické výstupy – polostrukturovaný rozhovor s odborníky z dané oblasti a přílohový zajímavý materiál – dokumenty z praxe, který najde uplatnění mezi laickou i odbornou veřejností.

Klíčová slova: náhrada škody, občanský zákoník, oběť, poškozený, právo, trestní řád, trestní řízení.

ABSTRACT

Bachelor thesis aims to define the concept of damage and the victim in criminal proceeding and determine the role of these entities using the enumeration and analysis of the various privileges granted to them by a guarantee of Criminal Procedure. This thesis focuses on the issues, which combines elements of both criminal procedural rights in the form of the above-mentioned subjects, as well as elements related to civil damages claimed victims adhesion proceedings, as there is already an integral part of the criminal proceedings. An integral part of the work is practical outcomes-interviews with experts in the field and side-dish interesting material – documents the practice, which finds application among professionals and the general public.

Keywords: damages, the Civil code, sacrifice, corrupt, law, criminal procedure, criminal proceedings.

Obsah

ÚVOD.....	10
1 POŠKOZENÝ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ A JEHO PRÁVNÍ REŽIM.....	12
1.1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI A VÝVOJ PRÁVNÍHO RÁMCE.....	12
1.2 AKTUÁLNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA A DEFINICE POŠKOZENÉHO.....	15
Nedávný dvojí pohled na poškozeného	15
Novela trestního řádu	16
Typologie poškozených a obětí podle trestního řádu.....	18
1.3 KATALOG PROCESNÍCH PRÁV POŠKOZENÉHO	18
Úvodní poznámky.....	18
Právo být poučen a plná možnost uplatnění práv	19
Účastenství na dokazování a nahlížení do spisů	20
Nahlížení do spisů	20
Právo na zastupování	21
Vyslovení souhlasu s trestním stíháním.....	22
Postavení poškozeného v alternativách trestního řízení	23
Právo poškozeného s nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení	25
1.4 POŠKOZENÝ A MLADISTVÝ PACHATEL	27
2 POSTAVENÍ OBĚTI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ.....	31
2.1 VÝVOJ PRÁVNÍHO RÁMCE	31
2.2 NOVÝ ZÁKON O OBĚTECH TRESTNÝCH ČINŮ	32
2.3 OBECNÉ POSTAVENÍ OBĚTI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ.....	34
2.4 PRÁVA OBĚTI.....	35
Právo na poskytnutí odborné pomoci.....	35
Právo na informace	36
Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím	36
Právo na ochranu soukromí	37
Právo na ochranu před druhotnou újmou	37
Právo na peněžitou pomoc	37
2.5 PSYCHOLOGICKÉ POSUZOVÁNÍ OBĚTI	38
Věrohodnost svědka	38
Viktimizace oběti.....	40
2.6 PENĚŽITÁ POMOC JAKO JEDNA Z KLÍČOVÝCH FOREM POMOCI OBĚTI TRESTNÉHO ČINU	

3	NÁHRADA ŠKODY V NOVÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU	43
3.1	OBECNĚ K NÁHRADĚ ŠKODY	43
3.2	ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU A NOVÁ USTANOVENÍ OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU.....	44
3.3	DVA VYBRANÉ PŘÍPADY NÁHRADY ŠKODY PODLE NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY	46
	Náhrada škody na zdraví a při usmrcení	46
	Porušení zákonné povinnosti	47
4	NEDOSTATKY AKTUÁLNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY	49
4.1	POŠKOZENÝ V POZICI SVĚDKA	49
4.2	POJEM OBĚŤ PODLE ZÁKONA Č. 45/2013 SB. O OBĚTECH TR. ČINŮ	50
4.3	MOŽNOST VYLOUČENÍ VEŘEJNOSTI Z HLAVNÍHO LÍČENÍ	51
4.4	BEZPLATNÁ PRÁVNÍ POMOC.....	51
5	PRAKTICKÁ ČÁST (KVALITATIVNÍ VÝZKUM).....	53
5.1	METODIKA A CÍL VÝZKUMU	53
5.2	DÍLČÍ OTÁZKY A ODPOVĚDI ÚČASTNÍKŮ ROZHOVORU	53
5.3	ODPOVĚDI ÚČASTNÍKŮ - ANALÝZA	58
	ZÁVĚR	60
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	61

ÚVOD

Stále narůstající kriminalita je závažná společenská hrozba, se kterou se společnost snaží vypořádat mnoha prostředky. Jednou z alternativ jak bojovat proti kriminalitě je udržování justiční spravedlnosti. Spravedlnosti ve formě potrestání pachatele a zajištění zadostiučinění pro poškozeného. Ke zdánlivě jednoduše vymezenému cíli je však obtížná cesta.

České trestní právo procesní vychází z ustanovení zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. Soudobý trestní řád závazným způsobem upravuje práva a povinnosti orgánů činných v trestním řízení a ostatních subjektů a stran trestního řízení, mezi které patří zejména osoba obviněného, obžalovaného, poškozeného, oběti nebo státního zástupce. Zákon č. 141/1961 Sb., jako obecný právní předpis vymezuje orgánům činným v trestním řízení jejich okruh působnosti a pravomocí tak, aby byl splněn účel trestního řízení, který spočívá v náležitém zjištění trestných činů a spravedlivém potrestání pachatelů. Trestní řád a trestní právo procesní vymezují i právní postavení poškozeného a oběti v trestním řízení – respektuje a reflektuje potřeby zájmu na rychlém a efektivním dosažení zadostiučinění odsouzení pachatele nebo nalezení smírného řešení mimo soudní řízení a v konečném důsledku dosažení náhrady škody, která byla způsobena trestným činem.

Je třeba připomenout, že účelem trestního řízení by mělo být dosaženo nejen spravedlivého procesu a satisfakce poškozeného popřípadě oběti v trestním řízení. Samozřejmostí by měla být zákonnost ve společnosti v souladu s principy dobré víry.

Cílem práce je představit poškozeného z pohledu trestního práva. V rámci trestněprávních aspektů bude vymezeno postavení a definice poškozeného, oběti a jejich zákonných práv. Platná právní úprava vychází z nového zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Zákon, jak bude později vysvětleno, sleduje výraznější tendence k rozšíření práv obětí a jim poskytované pomoci ve srovnání s neustálými novelizacemi trestního řádu a dnes již neplatným zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Oběť by se do budoucna měla stát subjektem zvláštní péče ze strany státu. Posilování práv a upevňování postavení oběti by mělo směřovat k provedení významných změn, a to nejen na poli legislativním, ale také společenském.

Práce je rozčleněna na pět kapitol. První z nich se zabývá teoretickými otázkami poškozeného a jeho postavením v trestním řízení podle zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu. Nejprve jsou zmíněny historické souvislosti a vývoj právní legislativy, která je převážně obsažena právě v trestním řádu. Následuje demonstrativní katalog procesních práv poškozeného, která jsou roztržštěně obsažena v trestním řádu. Druhá kapitola vypovídá o minulé a nové právní úpravě oběti v trestním řízení. I zde jsou vyjmenována a charakterizována práva oběti. Pojednání odbíhá i do psychologie a kriminologie, když hovoří o tzv. viktimizačních otázkách oběti.

Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb., který byl publikován ve Sbírce zákonů 22. března 2012 je historickým mezníkem soukromého práva v České republice. Několikaletá práce rekodifikační komise Ministerstva spravedlnosti sjednotila v podstatě všechna odvětví soukromého práva do jednoho uceleného kodexu s více než 3 000 paragrafy. Nutno připomenout skutečnost, že jde o zcela zásadní a historickou změnu úpravy soukromého práva v České republice, v důsledku čehož lze očekávat více aplikačních problémů. Ve třetí kapitole bych rád uvedl některé aspekty náhrady škody v novém občanském zákoníku mimo oblast veřejného trestního práva. Podrobněji se věnuji náhradě škody na zdraví a při usmrcení a tzv. porušením zákonné povinnosti.

V poslední teoretické kapitole se věnuji vybraným nedostatkům aktuální právní úpravy, kterým je třeba věnovat se do budoucna příslušnými novelizacemi právních předpisů, zejména trestního řádu.

Poslední kapitola cílí na empirický kvalitativní výzkum. Klade si za cíl zjistit, zda právní předpisy uspokojivě chrání práva poškozeného a oběti v trestním řízení. Rozhodl jsem se o provedení kvalitativního výzkumu, který se jevil jako nejvhodnější řešení. Konkrétněji jsem aplikoval tzv. polostrukturovaný rozhovor.

Považuji za nezbytné konstatovat, že sepsání bakalářské práce bylo obtížné. Jako student neprávnického oboru jsem se musel vypořádat s novými právními předpisy (zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) a nová ustanovení uchopit do souvislostí. Je třeba podotknout, že v současné době absentuje odborný komentář jak k zákonu č. 45/2013 Sb., tak především k novému občanskému zákoníku. I přes těžkosti se domnívám, že cíl práce byl naplněn.

1 POŠKOZENÝ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ A JEHO PRÁVNÍ REŽIM

1.1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI A VÝVOJ PRÁVNÍHO RÁMCE

Dříve než-li přistoupím k vymezení pojmu poškozeného a oběti dle platné právní úpravy, považuji za žádoucí podat alespoň stručný přehled dřívější právní úpravy na našem území.

První ucelená úprava směřovala do soudního řádu¹ rakousko-uherské monarchie z roku 1873 a také do rakouských vojenských trestních řádů² z 5. července 1912. Osoba poškozeného byla zmíněnou právní úpravou označována jako soukromý účastník. Právní postavení poškozeného se odlišovalo v závislosti na tom, zda delikty, které spáchal, byly postižitelné z moci úřední (ex offio) nebo zda delikty podléhaly soukromé žalobě.

Ustanovení

§ 46 trestního řádu stanovovalo, že u deliktů stíhaných z moci úřední je „*ten, komu bylo ublíženo trestným činem, který se stíhá veřejnou žalobou, na jeho právech, má právo se připojit pro své soukromoprávní nároky k trestnímu řízení a stává se soukromým účastníkem.*“³ Je zajímavé, že potenciální připojitelný dodatek neměl právním předpisem předepsané formální náležitosti. Soudím, že se mohlo činit zejména ústním prohlášením.

O samotné existenci nároku pak rozhodoval až soud. „*Dotčený se musel k řízení pro zločiny připojit do začátku hlavního přeličení. To platilo pouze v řízení pro zločiny a přečiny, v přestupkovém řízení mohl prohlášení učinit v kterémkoliv procesním stadiu.*“⁴

Soukromý účastník, kterému bylo ublíženo na právech a v důsledku toho mu vznikly nároky soukromoprávní povahy, byl vedle státního zástupce považován za vedlejší orgán trestní obžaloby. Proto měl ve vymezených případech právo vznést obžalobu namísto státního zástupce. Jednalo se o tzv. podpůrnou obžalobu. „*Populární podpůrnou obžalobu ani rakouský ani následné československé trestní řády nepřijaly. Právo vystupovat jako poškozený v trestním řádu neměl každý, nýbrž jen ten, kdo z takového ublížení vyvozoval proti obviněnému nároky soukromoprávní, tj. takové, které měly obsah práv majetkových*

¹ Říšský zákon č. 119, jímž se uvádí řád soudní.

² Říšský zákon č. 130 pro společnou obrannou moc a Říšský zákon č. 131 pro zemskou obranu.

³ Jelínek, J. a kol.: *Poškozený v českém trestním řízení*, První vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 11

⁴ Látal, J.: *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: SEVT, 1994, s. 6

nebo rodinných.“⁵ Osoba poškozeného měla podle trestního řádu status tzv. pomocníka veřejného žalobce nebo vystupoval jako podpůrný žalobce.

Odlišná právní úprava platila u deliktů, které stát vyhradil soukromé žalobě. Podle ustanovení § 46 trestního řádu byl osobou oprávněnou k soukromé žalobě ten, komu bylo vyhrazenými delikty ublíženo na jeho právech. Nemuselo se jednat jen o práva majetková, nýbrž i osobnostní. Poškozenému náležela procesní práva, zejména právo nahlížet do spisových materiálů, právo na podpůrnou žalobu, právo klást otázky v hlavním přelíčení a právo na závěrečné slovo. Je ovšem zajímavé, že právo na odvolání v trestním řízení poškozenému nenáleželo.

Ještě bych zmínil pár poznámek k vojenskému trestnímu řádu č. 131 z roku 1912. Je zřejmé, že osobní působnost zákona byla atrahována na vojáky, dále na příslušníky Sboru národní bezpečnosti, válečné rukojmí a válečné zajatce. Zahájení trestního řízení bylo možné na základě obžaloby, kterou zastupoval vojenský prokurátor. Podle ustanovení § 144 vojenského trestního řádu byl poškozeným „*ten, jehož právo bylo přímo poškozeno nebo ohroženo trestným činem jiné osoby.*“⁶ Postavení poškozeného bylo podstatně slabší než v trestním řádu z roku 1873. Vojenský trestní řád neznal podpůrnou soukromou žalobu ani adhezní řízení. Ve vojenském soudnictví se stíhaly veřejnou žalobou všechny soudní trestné činy, tedy i činy soukromoprávní. Poškozený musel být poškozen přímo na svých právech.

Dalším právním předpisem, který v etapách vývoje našeho státu upravoval právní otázky poškozeného, byl trestní řád č. 87/1950 Sb., o trestní řízení soudním. Podle ustanovení § 48 byl poškozeným ten, kdo utrpěl škodu trestným činem, který byl předmětem trestního řízení. Z citovaného ustanovení vyplývá, že již trestní řád z roku 1950 počítal s institutem tzv. adhezního řízení, v němž poškozený uplatňoval nárok na náhradu škody. Literatura poukazuje na skutečnost, že „*poškozený musel vždy požádat o náhradu škody. Soud ani prokurátor o nároku nikdy nerozhodoval z moci úřední.*“⁷ Je nutné připomenout, že trestní řád z roku 1950 neznal institut poškozeného, kterému byla způsobena újma na zdraví nebo morální škoda bez možnosti uplatnit peněžitý nárok.

⁵ Císařová, D., Čížková, J.: *Poškozený v československém trestním řízení.* Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 16

⁶ Císařová, D., Čížková, J.: *Poškozený v československém trestním řízení.* Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 18

⁷ Látal, J.: *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení.* Praha: SEVT, 1994, s. 7

„Ve výroku rozsudku o přisouzení náhrady škody poškozenému nebylo možno stanovit nějakou lhůtu pro plnění, neboť rozsudek trestního soudu se vykonal ihned, jakmile byly splněny podmínky jeho vykonatelnosti. Byla-li důvodná obava, že uspokojení nároků poškozeného vzešlých z trestného činu bude mařeno, mohl prokurátor v přípravném řízení a v řízení před soudem, zajistit movité věci obviněného, a to až do pravděpodobné výše škody. Na návrh poškozeného mohl prokurátor a v řízení před soudem soud zajistit též pohledávky obviněného, pokud nešlo o odměnu za práci nebo pohledávky plynoucí z národního pojištění, a přikázat dlužníkovi obviněného, aby místo plnění složil předmět do úschovy prokurátora nebo soudu.“⁸

Trestní řád č. 64/1956 Sb. charakterizoval osobu poškozeného (§ 7 odst. 10) jako *„toho, komu byla trestným činem způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo možno uplatňovat před soudem v řízení ve věcech občanskoprávních, nebyl-li v řízení spoluobviněným.“⁹* Soudím, že definice se výrazně neodlišuje od té, která byla použita v trestním řádu z roku 1950. I v tomto trestním řádu nebylo možné rozhodnout o nároku poškozeného ex offi. Oprávnění učinit návrh, aby soud uložil obviněnému povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem, již trestní řád z roku 1956 prokurátorovi nepřiznával.

S výše uvedeným právem počítal trestní řád z roku 1961 a to ustanovením § 43 odst. 3, podle kterého *„mohl prokurátor navrhnout, aby soud uložil obžalovanému povinnost k náhradě škody, vyžadovala-li to ochrana zájmů společnosti, socialistických organizací nebo pracujících, zejména byla-li trestným činem způsobena škoda na majetku v socialistickém vlastnictví.“¹⁰* Prokurátor byl oprávněn uplatnit nárok nezávisle na osobě poškozeného, tj. i proti jeho vůli. Jsem přesvědčen o tom, že zákonodárce chtěl dotčeným ustanovením vyjádřit snahu a iniciativu státu o regulaci a výrazný zásah do vypořádání vztahů mezi soukromoprávními subjekty, tj. osobou poškozeného a pachatele. Je zřejmé, že na snaze státu nemusel mít poškozený zájem. To ostatně korespondovalo se socialistickým zřízením naší země. Na uvedený problém bylo reagováno až porevoluční novelou trestního řádu č. 178/1990 Sb.

Do problematiky osoby poškozeného výrazně zasáhla novela trestního řádu č. 265/2001 Sb., při níž došlo ke zúžení pojmu poškozeného. Za poškozeného nebyla

⁸ Jelínek, J. a kol.: *Poškozený v českém trestním řízení*, První vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 18

⁹ Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním

¹⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

považována již osoba, která se cítila být trestným činem morálně nebo jinak poškozena, pokud vzniklou újmu nezpůsobil pachatel svým zaviněním nebo její vznik nebyl v příčinné souvislosti s trestným činem. Byla taktéž zavedena možnost poškozeného vzdát se svých procesních práv. Oprávnění poškozeného bylo upraveno ustanovením § 43 odst. 3 trestního řádu, který umožňoval poškozenému, aby se výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdal svých procesních práv, které mu trestní řád přiznával.¹¹ V důsledku přijetí nálezu Ústavního soudu pod č. 77/2001 Sb. bylo zrušeno ustanovení § 44 odst. 2, které stanovovalo, že o účasti poškozeného v řízení o trestných činech, které náleží do příslušnosti krajského soudu, rozhodne soud podle povahy projednávané věci.

1.2 AKTUÁLNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA A DEFINICE POŠKOZENÉHO

Nedávný dvojí pohled na poškozeného

Než-li zmíním soudobý právní rámec chápání a pojetí poškozeného, rád bych zmínil novelu trestního řádu, která byla provedena relativně nedávno. Jedná se o novelu č. 181/2011 Sb. Výrazným specifikem úpravy trestního řádu před novelou byla dvojkolejnost chápání pojetí osoby poškozeného a s tím spjatá odlišnost respektive různorodost procesních oprávnění. Jednalo se o odlišení poškozeného, který se domáhal náhrady škody v adhezním řízení a toho, jemuž dotčené oprávnění přiznáno nebylo.

„Poškozenému musela být způsobena majetková škoda vyjádřitelná v penězích, aby bylo možné zařadit ho do první kategorie, a tedy, aby měl oprávnění navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost uhradit škodu – tj. být subjektem adhezního řízení.“¹² Soud mohl poškozenému náhradu škodu přiznat za taxativně stanovených (a následně splněných) podmínek. Byly jimi:

- a) muselo se jednat o majetkovou škodu, která byla způsobena trestným činem,
- b) návrh na náhradu škody musel být uplatněn v trestním řízení proti konkrétní osobě,
- c) návrh se musel uplatnit do zahájení dokazování v hlavním líčení,
- d) co do důvodu a výše o nároku nesmělo být rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném procesním řízení,

¹¹ Látal, J.: *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Justiční praxe: časopis české justice. Číslo 4/2002, s. 207

¹² Jelínek, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*, První vydání. Praha: Leges, 2009, s. 548

e) oprávněnou osobou byla jen osoba s právní subjektivitou.

Poškozený, který spadal do druhé kategorie (bez institutu adhezního řízení), disponoval procesními právy podle ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu, tj. zejména činění návrhů na doplnění dokazování, nahlížení do spisů, účast na hlavním líčení a veřejném zasedání za účelem odvolání aj. Je třeba poznamenat, že tato a mnohá další oprávnění poškozenému zůstala i pro provedené novely č. 181/2011 Sb.

Definice poškozeného před novelou podle § 43 odst. 1 zněla: „*ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda.*“¹³ Povšimněme si toho, že definice zahrnuje pojmy jako ublížení na zdraví nebo majetková škoda, ale zákon nikterak tyto pojmy nerozvádí. Specifikaci pojmů následně hledáme v judikatuře eventuelně odborné literatuře.

Novela trestního řádu

Novela trestního řádu č. 181/2011 Sb., výrazně změnila právní postavení poškozeného a otázky související s adhezním řízením. Jelínek uvádí, že „*nová právní úprava nejen rozšiřuje obsah pojmu poškozeného v trestním řízení, ale zároveň také rozšiřuje obsah a dosah adhezního řízení, ve kterém se nově rozhoduje nejen o náhradě škody způsobené trestným činem, ale i o náhradě nemajetkové újmy a o vydání bezdůvodného obohacení. Novela také umožňuje, aby za zákonem stanovených podmínek byla použita peněžitá záruka za vazbu k úhradě pohledávky poškozeného za pachatelem škodného trestného činu.*“¹⁴

Za poškozeného, ustanovení § 43 trestního řádu v platném znění považuje toho, „*komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo ten na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“¹⁵ Ustanovení ve druhém odstavci obsahuje negativní vymezení poškozeného, když konstatuje, že „*za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.*“¹⁶ Je třeba podotknout, že negativní definice výraznou měrou

¹³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

¹⁴ Jelínek, J.: *Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení*, Kriminálnístika. Číslo 4/2011, s. 264

¹⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

¹⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

přispívá k objasnění, dle mého názoru, nepřiliš stručné definice, která je obsažena v prvním odstavci § 43.

S institutem poškozeného v trestním řízení jsou spjata určitá omezení související s konkrétním typem řízení. V prvním případě půjde o tzv. adhezní řízení. Třetí odstavec § 43 vyhrazuje dotčené adhezní řízení jen pro takové poškozené, kteří mohou vůči obviněné osobě uplatnit nárok na peněžní náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Fakticky po soudu požadují vydat odsuzující rozsudek pro obžalovaného, ve kterém by mu soud vyložil povinnost k náhradě škody.

Druhým omezením je institut tzv. narovnání, kdy ustanovení § 310a trestního řádu uvádí, že „*práva poškozeného nepřísluší tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.*“¹⁷

Vraťme se k definici obsažené v odst. 1 § 43. Poškozeným může být fyzická ai právnická osoba včetně státu. Platí zde obecné zásady teorie práva, tzn., že fyzická osoba může uplatňovat nárok na náhradu škody jen za předpokladu, že disponuje způsobilostí k právním úkonům. V případě omezení musí být zastoupena. Další obecné pojmy bych rozvedl za pomoci odborné literatury:

- a) ublížení na zdraví – „*takový stav (onemocnění, poranění), který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného a který zpravidla vyžaduje lékařského ošetření, i když nezanechá trvalé následky,*
- b) majetková škoda – *jen skutečně vzniklá škoda, kterou lze vyjádřit v penězích,*
- c) nemajetková újma (morální škoda) – *je způsobena některými trestnými činy proti lidské důstojnosti nebo některými trestnými činy hrubě narušujícími občanské soužití,*¹⁸
- d) bezdůvodné obohacení – podle ustanovení § 2991 nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. platí, že „*kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil, bezdůvodně se obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že*

¹⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

¹⁸ Šámal, P. a kol.: *Trestní řád: komentář, 1. díl.* 6. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008., s. 310 a 311

*za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám,*¹⁹ právo na vydání bezdůvodného obohacení je součástí práva na spravedlivý proces ve smyslu Úmluvy o lidských právech a základních svobodách, „*Úmluva sice v trestním řízení žádá práva poškozenému nepřiznává, platí však, že v případě, že vnitrostátní právo připouští uplatnění nároku na vydání bezdůvodného obohacení v rámci adhezního řízení, stává se poškozený, který tento nárok uplatnil, subjektem práva na spravedlivý proces.*“²⁰

Typologie poškozených a obětí podle trestního řádu

V současné době zákon č. 141/1961 Sb. rozeznává dvě skupiny poškozených. Typologie se řídí podle nároku na oprávnění. V první řadě jsou to poškození, kteří se mohou domáhat náhrady škody v adhezním řízení a dále ti, kterým právo zákon nepřiznává. Poškozený musí o rozhodnutí o svém právu na náhradu škody požádat soud. Již nyní je třeba upozornit na institut tzv. oběti trestné činnosti. Pojem poškozený se jen částečně překrývá s pojmem oběť trestné činnosti. Oběť je pojem širší než poškozený zejména proto, že nezahrnuje jen osoby, které utrpěly nějakou újmu v přímé souvislosti s trestným činem, ale i osoby, u nichž k takové újmě došlo zprostředkovaně. Za oběti se někdy považují nejbližší členové rodiny přímé oběti trestného činu a osoby, které byly odkázány na její péči, pokud jim vznikla nějaká újma.²¹ Škoda spáchaná na oběti zahrnuje i škody psychického a emociálního rázu. Podrobněji o institutu oběti trestné činnosti bude pojednáno později.

1.3 KATALOG PROCESNÍCH PRÁV POŠKOZENÉHO

Úvodní poznámky

Podle ustanovení § 12 odst. 6 trestního řádu je poškozený tzv. procesní stranou v trestním řízení, a to bez ohledu na to, zda má právo být subjektem adhezního řízení či nikoliv. Trestní řád přiznává každému poškozenému rozsáhlá práva. Poškozený ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu má další oprávnění (zejména nárokovatelnost na náhradu škody). I když jsou dílčí procesní práva poškozenému přiznána trestním řádem, Ústavní soud vynesl stanovisko, že v trestním řízení však nejde v první řadě o věc a právo poškozeného či jakékoliv jiné fyzické nebo právnické osoby (jak to vyplývá z čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny), ale o právo a věc státu (čl. 80 odst. 1 Ústavy), aby ve veřejném

¹⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

²⁰ Pelc, V.: *Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení* In Gřivna, T., Jelínek, J. a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012.

²¹ Kratochvíl, V., Musil, J., Šámal, P. a kol.: *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*, 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 270

zájmu bylo stíháno a odsuzováno jednání, které zákon označuje za trestné. Ústavní soud zakotvení práv poškozeného do trestního řádu chápe jako beneficium legis dané zákonodárcem. Těžištěm základního účelu trestního řízení je, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.²²

Obecným právem respektive povinností orgánů činných v trestním řízení je náležité poučení poškozeného o jeho právech a poskytnutí mu možnosti jejich uplatnění. Vše v souladu s § 46 trestního řádu. Je třeba dodat, že se jedná o práva poškozeného. Poškozený nemá povinnost svá práva uplatnit a může od výkonu svých oprávnění upustit a nelze ho k nim nikterak nutit. Ustanovení § 43 odst. 4 trestního řádu dodává, že *„poškozený se může výslovným prohlášením sděleným orgánům činným v trestním řízení vzdát procesních práv, která trestní řád poškozenému přiznává.“*²³

*„Procesní práva poškozeného směřují k dosažení jeho morální satisfakce spočívající v odsouzení pachatele nebo ke smírnému řešení sporu v rámci tzv. narovnání anebo zejména k přisouzení nároku poškozeného v adhezním řízení.“*²⁴

Nyní bych rozvedl jednotlivá práva, která náleží všem poškozeným. V obecném slova smyslu jsou práva zahrnuta pod ustanovení § 43 odst. 1 trestního řízení v souvislosti s vymezením poškozeného. Podle výkladu zákona má poškozený *„právo činit návrh na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit.“*²⁵ Je však třeba dodat, že výklad § 43 odst. 1 je demonstrativního výčtu. Další práva, o nichž bude taktéž pojednáno, jsou obsažena v následujících odstavcích ustanovení § 43 trestního řádu a dalších paragrafech.

Právo být poučen a plná možnost uplatnění práv

Dotčený nárok vychází z ustanovení § 46 trestního řádu. Podle něj jsou *„orgány činné v trestním řízení povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění.“*²⁶ V souladu s ustanovením § 2 odst. 4 trestního řádu používá

²² Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07.

²³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

²⁴ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo procesní*, Druhé vydání. Praha: Leges, 2011, s. 262

²⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

²⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

poškozený k uplatňování svých práv mateřský jazyk, i když potenciální náklady na tlumočnicka si hradí sám.

Účastenství na dokazování a nahlížení do spisů

Oprávnění stanovuje, jak jsem již výše předeslal, samotné ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu. Oprávnění zahrnuje:

- a) v obecné rovině právo navrhování a předkládání důkazů orgánům činným v trestním řízení,
- b) ve specifické rovině právo samostatného vyhledání důkazu v souladu s ustanovením § 89 odst. 2 trestního řádu.

Poškozený výše uvedené účastenství na dokazování činí v průběhu přípravného řízení a hlavního líčení.

Nahlížení do spisů

Právo také vychází z § 43 odst. 1 trestního řádu. Dotčené právo lze považovat za významné, jelikož jeho prostřednictvím se může poškozený seznámit s celkovým skutkovým a právním stavem věci, ve kterém se trestní řízení nachází. Právo nahlížení do spisů (s výjimkou protokolu o hlasování), činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na vlastní náklady kopie spisů nebo jejich částí, smí strana poškozeného vykonávat již od počátku přípravného řízení.

Je třeba připomenout, že právo nahlížení do spisů může být poškozenému omezeno. Týká se to situace, kdy poškozený zároveň vystupuje i v pozici svědka, jelikož samotnému spáchání protiprávního skutku byl přítomen a záhy by mohl případný výkon práva ovlivňovat jeho budoucí svědecká výpověď před soudem.

Vantuch k právu poškozeného nahlížet do spisů dodává, že „*vytváří prostor pro to, aby taková osoba zjistila ze spisu podstatné okolnosti, které se váží k jejímu postavení v dané věci, uvážila svůj další postup v řízení.*“²⁷ Na to jsem již poukázal výše. Autor dále uvádí, že v minulosti „*v rámci postupu před zahájením trestního stíhání nezřídka policejní orgány a státní zástupci toto oprávnění poškozenému neumožňovali nebo existovaly pochybnosti.*“²⁸ Nejvyšší státní zastupitelství k tomu dodalo, že „*i při postupu před*

²⁷ Vantuch, P.: *K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání.* Trestněprávní revue. Číslo 6/2005, s. 146

²⁸ Vantuch, P.: *K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání.* Trestněprávní revue. Číslo 6/2005, s. 148

*zahájením trestního stíhání náleží osobě, ohledně níž jsou dány skutečnosti nasvědčující tomu, že jí bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, práva poškozeného uvedená v § 43 odst. 1 trestního řádu i v § 43 odst. 2 trestního řádu. Taková osoba má právo nahlížet do spisu i v rámci postupu před zahájením trestního stíhání.*²⁹

Právo na zastupování

Podle ustanovení § 50 odst. 1 trestního řádu se „poškozený může dát zastupovat zmocněncem, kterým může být i právnická osoba,“ a to z jakéhokoliv důvodu. Fyzická i právnická osoba (zmocněnec) musí mít plnou způsobilost k právním úkonům. Zastupování je možné na základě uzavřeného smluvního ujednání mezi poškozeným a zmocněncem. Zmocněný zmocněnec se následně prokazuje plnou mocí. Zmocněnec je za poškozeného oprávněn činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky a účastnit se všech úkonů, kterých by se jinak účastnil poškozený. V hlavním líčení a veřejném zasedání však nemůže být zmocněncem osoba, která by se v něm účastnila v pozici svědka nebo znalce.

Nejčastější osobou zmocněnce je zpravidla advokát, což je logické s ohledem na jeho odbornost a charakter úkonů a oprávnění v trestním řízení.

I když si zmocněnce může zvolit kterýkoliv poškozený, právo na jeho bezplatnou právní pomoc nebo pomoc za sníženou odměnu má jen osoba poškozeného, která řádně uplatnila právo na náhradu škody, nemajetkovou újmu nebo bezdůvodné obohacení. Dále osoba poškozeného musí soudu doložit, že nedisponuje finančními prostředky na úhradu nákladů. Domnívám se, že ustanovením trestního řádu zákonodárce znevýhodňuje poškozené, kteří se onoho práva domoci nemůžou nebo ho ve své neopatrnosti nebo případné nevědomosti řádně a včas neuplatní. Poškozený je pak při hlavním líčení, při uplatňování svých práv, vystaven nepříjemné konfrontaci s obžalovaným, který poškozenému svým činem často způsobuje značnou psychickou újmu.

Má-li poškozený omezenou způsobilost k právním úkonům nebo nedisponuje-li jí vůbec, pak je povinně zastoupen zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, a to v souladu s ustanovením § 45 trestního řádu. Judikatura doplňuje: „*k vykonávání práv poškozeného podle ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu není oprávněna osoba, kterou takto zmocnil sám nezletilý poškozený. Práva osoby omezené v právní způsobilosti vykonává její zákonný*

²⁹ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 5/1996

*zástupce podle ustanovení § 45 odst. 1 trestního řádu a pouze ten může k zastupování nezletilého poškozeného zmocnit další osobu.*³⁰

Opatrovníka určuje předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce, pakliže zákonný zástupce nemůže svá práva vykonávat a hrozí nebezpečí z prodlení. Proti takovému rozhodnutí je přípustná stížnost. Využitím statusu opatrovníka je pamatováno na situace, kdy zákonný zástupce může být dlouhodobě indisponován a v důsledku toho není schopen dostát svým povinnostem – tj. řádnému zastupování poškozeného, který je k jednání před soudem právně nezpůsobilý.

Vyslovení souhlasu s trestním stíháním

Povinnost orgánů činných v trestním řízení vyžádat si od poškozeného souhlas s trestním stíháním je upravena v ustanovení § 163 a následně trestního řádu. Je třeba podotknout, že právo poškozeného se vztahuje jen na taxativně vyjmenované trestné činy v ustanovení § 163. Právo je uplatnitelné jen za splnění podmínky, že pachatelem konkrétního trestného činu je osoba v rodinném nebo obdobném poměru (manžel, partner, druh, osvojitelé sourozenci) k poškozenému, a to v období, kdy trestní stíhání má započít nebo již započalo. Výjimkou je trestný čin znásilnění, kdy k podmínce nutného souhlasu pro trestní stíhání postačuje, byl-li pachatel k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem v době spáchání trestného činu. Tímto ustanovením vlastně došlo k prolomení zásad legality a oficiality, kdy převážil zájem poškozeného na tom, aby pachatel, k němuž má blízký vztah, nebyl trestně stíhán, jelikož by tím mohl být sám nepřímo také postižen, nad zájmem státu na trestním stíhání všech trestných činů.³¹

U taxativně vypočtených trestných činů v ustanovení § 163 trestního řádu mohou nastat jisté skutečnosti, které následně převyšují zájem státu na trestním stíhání nad zájmem (nesouhlasem) poškozeného ušetřit stíhání osoby v blízkém vztahu. Ostatně tyto případy vyjmenovává § 163a trestního řádu. Jsou jimi:

- a) *„pokud byla činem pachatele způsobena smrt,*
- b) *poškozený není schopen dát souhlas pro duševní poruchu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena,*
- c) *poškozeným je osoba mladší patnácti let,*

³⁰ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 2008, sp. zn. 3 Tmo 13/2008.

³¹ Šámal, P. a kol.: *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 301

- d) *z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané vyhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.*³²

Je více než zřejmé, že souhlas je nezbytnou podmínkou pro zahájení trestního stíhání. Pokud trestní stíhání již bylo zahájeno, lze v něm pokračovat pouze s výslovným souhlasem poškozené strany. Souhlas dá poškozený ústně do protokolu nebo písemným prohlášením. Je třeba připomenout, že udělený souhlas může vzít poškozený zpět, ale jen do doby, než se soud odebírá k závěrečné poradě před vynesáním odsuzujícího rozsudku.

Dále bych zmínil již práva, která přísluší poškozenému, jež má nárok na náhradu škody, nemajetkovou újmu nebo vydání bezdůvodného obohacení, tj. poškozený ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu.

Postavení poškozeného v alternativách trestního řízení

Odklony v trestním řízení představují „jistou alternativu k běžnému trestnímu procesu, při nichž dochází k zastavení trestního stíhání obviněného, ale zároveň (s jeho souhlasem) k určité formě jeho postihu.“³³ Jsou prostředkem jistého smíru – jistého kompromisu mezi poškozeným a pachatelem trestného činu. A nejen to, odklony v trestním řízení znamenají podstatné urychlené vyřízení předmětné věci. V důsledku toho poškozený dosáhne náhrady škody mnohem dříve, než kdyby procházel procesním řízením.

Jednotlivé alternativy bych zmínil v následujících tezích:

- a) **podmíněné odložení návrhu na potrestání** – používá se ve zkráceném přípravném řízení, o podmíněném odložení návrhu na potrestání rozhoduje státní zástupce za splnění několika podmínek: podezřelý musí vyslovit s postupem souhlas, doznat se k činu, nahradit poškozenému škodu nebo s podezřelým uzavřít dohodu eventuelně učinit jiná opatření k její budoucí náhradě, vydat poškozenému bezdůvodné obohacení, které podezřelý získal trestným činem (nebo opět uzavřít dohodu či učinit jiná opatření), státní zástupce musí mít za to, že odložení návrhu lze považovat za dostatečné vzhledem k osobě podezřelého i okolnostem případu,
- b) **dohoda o vině a trestu** – relativně nový institut zavedený do trestního řádu novelou č. 193/2012 Sb., „*státní zástupce a obviněný a případně i poškozený*

³² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

³³ Ščerba, F. a kol.: *Dohoda o vině a trestu a další předpoklady racionalizace trestní justice*, První vydání. Praha: Leges, 2012, s. 14

*mohou v přípravném řízení uzavřít pro mnoho trestných činů dohodu, která bude obsahovat popis skutku, o němž obviněný prohlásí, že ho spáchal, výměru trestu či jiné sankce a náhradu škody, případně nemajetkové újmy v penězích či vydání bezdůvodného obohacení, dohodu následně předloží státní zástupce ke schválení soudu, který, pokud s ní souhlasí, ji schválí odsuzujícím rozsudkem,*³⁴

- c) **podmíněné zastavení trestního stíhání** – používá se v řízení o přečinu, institut je opět vázán na splnění několika podmínek obviněným vůči poškozenému, v první řadě musí obviněný nahradit poškozenému škodu (případně uzavřít dohodu, to samé platí i u bezdůvodného obohacení), obviněný se musí k činu doznat

a vzhledem k jeho osobě lze považovat jeho rozhodnutí za dostačující, podmíněné zastavení trestního stíhání je vázáno na souhlas obviněného, rozhoduje o něm soud (v přípravném řízení státní zástupce), je tedy patrné, že od poškozeného souhlas vyžadován není, a proto má právo podat stížnost. Pokud by obviněný ve stanovené zkušební době nenahradil škodu nebo se jinak neosvědčil zárukami uvedenými v ustanovení § 307 odst. 2 trestního řádu, pak orgán rozhodující v prvním stupni o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodne o tom, že se v trestním stíhání pokračuje.

- d) **narovnání** – institut se vztahuje na přečiny, je třeba souhlas obviněného a poškozeného, o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání rozhoduje soud (v přípravném řízení státní zástupce), narovnání je opět vázáno na splnění několika výše uvedených podmínek, proti rozhodnutí o schválení narovnání může poškozený podat stížnost, i tento institut má zájem na rychlém vyřízení věci jelikož dává přednost zájmu na odčinění všech škodlivých „vlastností“ pachatele před dalším trestním stíháním pachatele, otázka ovšem je, zda bude pachatel ochoten a zejména schopen složit na účet soudu (nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství) konkrétní peněžitou částku, která bude přiměřená závažnosti přečinu (což je nezbytná podmínka pro schválení narovnání), je zapotřebí, aby soud respektive státní zástupce při určování částky vycházeli ze zásad dobrých mravů a přiměřenosti.

³⁴ Ščerba, F. a kol.: *Dohoda o vině a trestu a další předpoklady racionalizace trestní justice*, První vydání. Praha: Leges, 2012, s. 19

Právo poškozeného s nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení

Podmínky a náležitosti návrhu na nárok respektive vydání škody jsou stanoveny ustanovením § 43 odst. 3 trestního řádu. Pro přehlednost bych uvedl tzv. hmotněprávní a procesněprávní předpoklady návrhu v adhezním řízení tak, jak je zmiňuje Glatzová³⁵ v odborném příspěvku.

I.) Hmotněprávní podmínky

Mezi hmotněprávní podmínky návrhu patří v první řadě samotná existence majetkové nebo nemajetkové škody anebo bezdůvodného obohacení. Je třeba dodat, že do majetkové škody se řadí i taková nemajetková újma, kterou lze nahradit nebo zmírnit v penězích či uvedením do předešlého stavu. Tradiční majetkovou škodou je skutečná škoda, ušlý zisk nebo ztráta na výdělku. Do kategorie nemajetkové újmy můžeme zařadit například tu, která je způsobena na osobnostních statcích, bolest a ztížení společenského uplatnění, ale také například újma na dobrém jménu právnické osoby. Vzhledem k tomu, že trestní řád připouští pouze náhradu v penězích, nelze se domáhat např. veřejné omluvy. Při stanovení výše nemajetkové škody se vychází ze zvláštních právních předpisů hmotné povahy.

U stanovení výše bolestného a ztížení společenského uplatnění vychází soud z platné vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění. Trestní soud rozhoduje podle svého uvážení, podle míry zásahu a také podle judikatury v předchozích podobných případech. I když peněžní náhrada může být pro poškozeného velmi příjemná, ne vždy musí být pro něj dostačující, obzvláště, jedná-li se o právnickou osobu, jejíž pověst byla výrazně zhoršena.

Dalším předpokladem hmotněprávních podmínek je kauzální nexus mezi skutkem, pro který je obviněný stíhán a vzniklou majetkovou škodou, nemajetkovou újmou nebo bezdůvodným obohacením. Posledním hmotněprávním aspektem je to, že nárok poškozeného nesmí být promlčený. Pokud by tomu tak bylo, obviněný může vznést námitku promlčení. K takovéto námitce soud přihlíží, přičemž musí ji uplatnit do okamžiku, než se odebere k závěrečné poradě.

³⁵ Glatzová, A.: *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*. Trestněprávní revue. Číslo 1/2012, s. 6

II.) Procesněprávní podmínky

Osoba poškozeného je oprávněna svůj nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení uplatnit v několika fázích v trestním řízení. Nejprve může učinit už v rámci oznámení o skutečnostech, které nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin. Dále v průběhu celého přípravného řízení a nejpozději dotčené úkony činí do zahájení dokazování při hlavním líčení a v případě, kdy je sjednávána dohoda o vině a trestu pak nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Zákonem stanovené lhůty není možno nikterak prodlužovat nebo je opětovně přiznávat.

Poškozený musí svůj návrh uplatnit řádně. Nutno doplnit skutečnost, že z návrhu musí být patrný důvod a výše uplatňovaného nároku. U uvedení konkrétnosti důvodu postačuje prohlášení, že spáchaným skutkem byla způsobena konkrétní škoda. Výše nároku nemusí být v návrhu určena přesně a s konečnou platností. Svůj nárok může osoba poškozeného v rámci hlavního líčení upřesňovat. V návrhu by však měla být vyčíslena minimální požadovaná výše. Konkrétní výše škody respektive fakta, která jsou klíčová při konečném stanovení výše škody, jsou předmětem dokazovacího řízení v průběhu hlavního líčení. Obstarávat příslušné důkazy je povinností orgánů činných v trestním řízení. I osoba poškozeného má právo navrhopvat a činit důkazy včetně jejich samostatného vyhledávání. *„Za řádné uplatnění nároku nemůže být považováno pouhé vyjádření poškozeného, že nárok uplatňuje ve výši, která bude vyčíslena znalcem, nebo že se připojuje k trestnímu řízení ve smyslu § 43 trestního řádu.“*³⁶

Poškozený svoje nároky uplatňuje vůči konkrétnímu obviněnému. Obviněných osob může být i více. V tomto případě pak má povinnost hradit jen ten, vůči komu byl řádně nárok uplatněn ze strany poškozeného. I když se osoba spoluobviněného na škodě podílela, není možné ji stanovit v konečném rozsudku povinnost nahradit způsobenou škodu, jestliže ji poškozený vůči ní neuplatní.

I když adhezní řízení nezná překážku litispendence, nelze rozhodovat o nároku, o kterém již bylo, byť nepravomocně, rozhodnuto v občanskoprávním řízení. Pakliže soud dotčenou skutečnost zjistí, je jeho povinností poškozenou stranu poučit, že svoje právo již nemůže realizovat. Pokud by i po poučení poškozený na svém nároku trval, vydá soud usnesení o nemožnosti uplatňování takového nároku.

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002

Poškozený je oprávněn v přípravném řízení státnímu zástupci navrhnout, aby vydal rozhodnutí o zajištění majetku obviněného v důsledku uspokojení jeho nároku podle ustanovení § 47 trestního řádu. Státní zástupce takové rozhodnutí vydá, pokud bude mít za to, že existují důvodné obavy, že uspokojení nároku poškozeného bude mařeno nebo ztěžováno (mj. například tím, že osoba pachatele převede svůj majetek na jinou osobu nebo se ho jinak zbaví nebo ho ukryje). Pokud zde hrozí nebezpečí z prodlení, může o zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného rozhodnout státní zástupce i bez návrhu poškozeného. Pokud takové rozhodnutí státní zástupce vydá, mají orgány činné v trestním řízení povinnost vyhledat majetek obviněné osoby, který by byl vhodný pro zajištění a následně ho zajistit. Zároveň pak poškozenou stranu o zajištění vyrozumí. Poškozený je oprávněn podat proti zajištění nebo zrušení zajištění stížnost.

1.4 POŠKOZENÝ A MLADISTVÝ PACHATEL

U mladistvého pachatele, vůči kterému se poškozený domáhá svých práv, se postupuje odlišně od klasického trestního řízení. Z toho vyplývá, že postavení osoby poškozeného se v určitých bodech odlišuje. Řízení ve věcech mladistvých je zvláštním způsobem trestního řízení, které je upraveno v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Podle dikce § 6 zákona č. 218/2003 Sb. se trestný čin, který mladistvý spáchá, označuje jako provinění. Mladistvým je podle ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) ta osoba, „*která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok věku a nepřekročila osmnáctý rok svého věku.*“³⁷ Je třeba doplnit, že za mladistvou osobu je možné považovat pachatele až dnem, jež následují po dni, kdy dovršil patnáctý rok věku. Z toho vyplývá, že mladistvý, který se dopustil skutku, který naplňuje znaky některého z trestného činu v den 15. narozenin, není pro dostatek věku trestně odpovědný. Za mladistvou osobu nutno považovat i tu, která spáchá trestní delikt v den svých 18. narozenin.

Na úseku soudnictví ve věcech mládeže je zohledněn věk společně s rozumovou a mravní vyspělostí mladistvé osoby, proti které se trestní řízení vede. Skutečnost se naplňuje v ústavním principu, podle kterého se zaručuje zvláštní ochrana dětí a mládeže. Soudím, že řízení ve věcech mladistvého by mělo primárně působit preventivně a výchovně. Soudnictví ve věcech mládeže vykonávají soudy pro mládež. Specifické

³⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

odchyly od standardního trestního řízení podle trestního řádu se projevují v mnoha směrech. Například odlišně je stanovena místní příslušnost soudu, jelikož řízení koná především soud pro mládež, v jehož obvodu má mladistvá osoba trvalý pobyt respektive kde bydlí. Důležitou rolí disponuje zákonný zástupce mladistvé osoby, který má právo ve prospěch mladistvého vykonávat určitá práva, a to i proti vůli mladistvé osoby. V řízení s mladistvým je dalším specifickým účastníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí, který disponuje souborem významných práv, ale i povinností.

U otázek postavení poškozeného v trestním řízení s mladistvým pachatelem je nutné vycházet z obecného vymezení institutu poškozené osoby v trestním řádu jako strany řízení ve věcech mladistvých, jelikož zákon o soudnictví ve věcech mládeže pojem poškozeného nevymezuje. Pro připomenutí znovu uvádím definice poškozeného podle trestního řádu v ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu: *„ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil“* „Škoda musí být způsobena proviněním, pro které je mladistvý obviněný stíhán a musí být v příčinné souvislosti se skutkem, který je uveden v žalobním návrhu. Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být proviněním morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním mladistvého nebo její vznik není v příčinné souvislosti s proviněním.“ Třetí paragraf dotčeného ustanovení dodává, že *„pouze poškozený, který má podle zákona proti mladistvému nárok na náhradu škody, jež mu byla proviněním způsobena, je oprávněn také navrhnout, aby soud pro mládež v odsuzujícím rozsudku uložil mladistvému povinnost nahradit tuto škodu, a proto jen tento poškozený je subjektem adhezního řízení.“*³⁸ Poškozeným podle ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu mohou být fyzické i právnické osoby. *„Návrh na náhradu škody musí poškozený učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje. O náhradě škody rozhoduje soud pro mládež rozsudkem podle ustanovení §228 a 229 trestního řádu. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nemá v tomto směru žádná zvláštní ustanovení“*³⁹

Podle ustanovení § 45 zákona č. 218/2003 Sb. musejí orgány činné v trestním řízení podle tohoto zákona přihlížet k oprávněným zájmům poškozeného, a to nejen v průběhu řízení v trestních věcech mladistvých, ale především při samotném rozhodování v rámci

³⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

³⁹ Šámal, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, Druhé vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 496

některého ze zvláštních způsobů řízení. Při odklonech v trestním řízení s mladistvým lze pak schvalovat podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání nebo odstoupení od trestního stíhání. Dotčenými prostředky odklonů je naplňována zejména základní zásada, že řízení podle zákona č. 218/2003 Sb. by mělo směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění. Odst. 2 ustanovení § 45 dotčeného zákona „zajišťuje vyrozumění poškozeného, jehož adresa pobytu, sídla nebo místa podnikání je známa, příslušným orgánem činným v trestním řízení podle tohoto zákona, pokud mladistvý prohlásí, že je připraven škodu vzniklou činem nahradit, jinak odčinit nebo přispět k narovnání škodlivých následků, nebo mladistvý na sebe vezme povinnost, která se bezprostředně dotýká zájmů poškozeného.“⁴⁰

„Z hlediska náhrady škody způsobené proviněním se uplatní obecná úprava náhrady škody stanovená v jiných právních předpisech. Škoda se hradí především v penězích. Uvedení v předešlý stav přichází v úvahu, požádá-li o to poškozený a je-li to možné a účelné. V praxi je nejčastější ovšem finanční náhrada v penězích. Mladistvý může také jinak odčinit nebo přispět k narovnání škodlivých následků činu. Jedná se o případy provinění, jimiž byla dotčena čest, důstojnost, svoboda, soukromí, listovní tajemství atd. Odčinění nebo přispění k narovnání škodlivých následků zde může mít různé formy, např. finanční kompenzace, osobní pomoc mladistvého poškozenému, uveřejnění omluvy ve sdělovacích prostředcích nebo jiná forma zadostiučinění za újmu způsobenou poškozenému spácháním provinění apod. V průběhu řízení před rozhodnutím soudu je možno se souhlasem mladistvého uložit výchovné povinnosti dotýkající se zájmů poškozeného, a to např. usilovat o vyrovnání s poškozeným, nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispět k odstranění následků provinění apod.“⁴¹

Zákon č. 218/2003 Sb. v platném znění v ustanovení § 7 upravuje jeden ze specifických důvodů zániku trestnosti u mladistvé osoby v souvislosti s odkazem na zvláštnosti dotčené věkové kategorie mladistvého. Řeč je o tzv. účinné lítosti. Možnost využití účinné lítosti může přicházet v úvahu u mladistvých osob v případech trestných činů s horní hranicí, jež nepřevyšuje délku pěti let, aniž by bylo využito snížení trestních sazeb. Tento procedurální postup však zahrnuje splnění několik podmínek mladistvou osobou. V první řadě musí mladistvý po spáchání deliktu projevit účinnou snahu po nápravě, dobrovolně odstranit

⁴⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

⁴¹ Šámal, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, Druhé vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 496

nebo napravit způsobený následek, což zahrnuje zejména uhrazení způsobené škody nebo učinění opatření, které jsou zapotřebí k nápravě.

2 POSTAVENÍ OBĚTI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

2.1 VÝVOJ PRÁVNÍHO RÁMCE

V historickém vývoji se v souvislosti s pácháním trestné činnosti utvářela typologie obětí. Za oběti byly pokládány osoby, které byly trestným činem ohroženy, poškozeny nebo jinak zneužity. Oběťmi byly osoby, které utrpěly těžké ublížení na těle nebo na zdraví. Z našeho pohledu nás budou zajímat oběti, které utrpěli určitou formu škody. „*Naléhavost řešení otázky kompenzace škody obětem trestné činnosti vedla k tomu, že vcelku bez širší odborné diskuze parlament v červenci 1997 přijal zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.*“⁴² Inspirací a teoretickým východiskem zákona z roku 1997 byla Evropská úmluva o odškodňování násilných trestných činů z roku 1983. Je zajímavé, že přijatému zákonu odpovídalo i vymezení kategorie oběti – příjemce peněžité pomoci od státu. Dotčené vymezení bylo ekvivalentní tomu, které bylo obsaženo v Úmluvě.

Zákon v ustanovení § 2 odst. 1 a 2 zakotvoval podstatnou definici: „*za oběť se považuje fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví a dále i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a zároveň v době jeho úmrtí s ním žila v domácnosti, a dále osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.*“⁴³ Podle třetího odstavce ustanovení pomoc spočívala v jednorázovém poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršení sociální situace způsobené oběti trestným činem.

Je třeba připomenout, že institutu oběti se trestní řád nevěnuje. Proto byl zaveden zákonem č. 209/1997 Sb. V minulosti byla definice oběti formulována již několikrát. „*Pro Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů byly oběťmi osoby, které utrpěly těžké ublížení na těle nebo na zdraví v důsledku úmyslného trestného činu, a také osoby, které byly v péči zemřelé oběti trestného činu.*“⁴⁴ Rozhodnutí Evropské rady z roku 2001, o postavení obětí v trestním řízení pracovalo s pojmem oběť tak, že šlo o fyzickou osobu, která utrpěla škodu, a to včetně fyzického nebo psychického poškození, citovou újmu nebo jistou hmotnou ztrátu způsobenou přímo něčím jednáním nebo opomenutím,

⁴² Jelínek, J. a kol.: *Poškozený v českém trestním řízení*, První vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 151

⁴³ Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

⁴⁴ Král, V.: *Odškodňování oběti trestné činnosti: zákony s poznámkami*, První vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 70

porušujícím trestněprávní předpisy členského státu. Podle ustanovení směrnice Evropského parlamentu a rady z. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu, by měla být osoba považována za oběť bez ohledu na to, jestli byl pachatel identifikován, zajištěn, stíhán nebo odsouzen, a bez ohledu na rodinný vztah mezi nimi. Oběť je zde definována ta „fyzická osoba, která utrpěla škodu, tělesného i psychického rázu, citovou újmu či hmotnou ztrátu přímo způsobenou trestným činem. Za nepřímé oběti jsou považováni i rodinní příslušníci oběti, jejíž smrt byla přímo způsobena trestným činem, tyto členové rodiny požívají ochrany práv ze směrnice.“⁴⁵ Podle Doporučení Výborů ministrů Rady Evropy se oběti rozumí „fyzická osoba, která utrpěla újmu, fyzickou i duševní, citové utrpení či hospodářskou ztrátu, způsobenou činy nebo jejich opomenutím, jež jsou v rozporu s trestním zákonem členského státu.“ „Za oběti se taktéž považují členové nejbližší rodiny (manžel, manželka, druh, družka) nebo osoby přímo závislé na oběti. Jsou zde zahrnuty všechny typy obětí, oběti nenásilných trestných činů a rovněž trestných činů, které byly spáchány z nedbalosti. Uvedená definice reprezentuje názor všech členských států Rady Evropy, které se shodly na definici oběti, a tyto státy jsou vázány Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.“⁴⁶

Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti byl přínosný zejména v tom, že šlo o první český právní předpis, který věnoval pozornost odškodňování obětí trestné činnosti. Poprvé zavedl do právního řádu právní kategorii „oběti trestné činnosti,“ která se v něm dosud nevyskytovala. Pojetí oběti pro účely trestního řízení byla (a i dnes je v rámci nového zákona) srovnatelná s právními úpravami ostatních evropských zemí a vyhovuje mezinárodním standardům a rezolucím.

2.2 NOVÝ ZÁKON O OBĚTECH TRESTNÝCH ČINŮ

Dne 1. srpna 2013 nabyl účinnosti nový zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Na přípravě dotčeného předpisu pracovala skupina při Ministerstvu spravedlnosti, odborníci z řad teorie i praxe trestního práva, tým právníků, kriminologů a psychologů. Myslím si, že konečné paragrafované znění je určitým výsledkem kompromisu mezi těmi, kteří požadovali pro oběti ještě více práv nebo v širším rozsahu a mezi těmi, kteří vyznávali konzervativnější postoj. Samotný zákon obsahuje zejména práva obětí trestných činů,

⁴⁵ Rozhodnutí Evropského parlamentu a rady č. 2012/29/EU z 25. října 2012

⁴⁶ Herczeg, J.: *Poskytování informací o trestním řízení a ochrana soukromí poškozeného*. Trestní právo. Číslo 10/2009, s. 6 a 7

poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů státem a vztahy mezi státem a subjekty, které poskytují služby obětem trestných činů.

V první řadě zákon č. 45/2013 Sb., rozšiřuje pojem oběť a definuje ji v ustanovení § 2 odst. 2 jako „fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.“⁴⁷ Je patrné, že i když byl pojem oběť rozšířen, nezahrnuje v sobě právnické osoby. K tomu je třeba dodat, že právnické osoby nemohou pociťovat újmu jako fyzické osoby. Jen u fyzických osob je možné zmírňovat jejich útrapy. To však nic nemění na tom, že právnická osoba může být považována za poškozeného podle § 43 trestního řádu.

Jako neméně důležitý se jeví § 2 odst. 3, který rozšiřuje okruh obětí v případě její smrti na „její příbuzné v pokolení přímém, sourozence, osvojence, osvojitele, manžele nebo registrovaného partnera nebo druha, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.“⁴⁸ Ve srovnání s pojmem poškozeného je institut oběti širší, protože zahrnuje i některé pozůstalé po oběti.

Speciální kategorií oběti jsou zvláště zranitelné oběti, kterým zákon přiznává některá další práva nebo v širším rozsahu ta, jež jsou přiznávána běžným obětem. Zvláště zranitelné oběti jsou taxativně vyjmenovány § 2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů:

- a) „dítě,
- b) postižená osoba (podrobnosti jejího postižení jsou stanoveny v ustanovení zákona),
- c) oběť trestného činu obchodování s lidmi podle § 168 trestního zákoníku,
- d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestný čin, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání aj.“⁴⁹

S posuzováním statusu oběti souvisí i jedna ze základních zásad zákona, výslovně uvedená v ustanovení § 3. Navrhovatel přistoupil na výslovné uvedení základních zásad přímo do zákona, jelikož tyto zásady mají značný význam nejen poznávací, ale i pro interpretaci

⁴⁷ Zákon č. 45/2013, o obětech trestných činů

⁴⁸ Zákon č. 45/2013, o obětech trestných činů

⁴⁹ Zákon č. 45/2013, o obětech trestných činů

a aplikaci zákona. Proto hned v odst. 1 je uvedena zásada, která znamená jakousi presumpci statusu oběti. Mnohdy je totiž na počátku trestního řízení nejasné, jestli vůbec k trestnému činu došlo a kdo jej spáchal. Ani zproštění obžaloby nemusí znamenat, že trestný čin nebyl spáchán nebo se ho nedopustil obžalovaný. Status oběti nelze činit závislým na výsledku trestního řízení. S poskytnutím péče a přiznáním práv oběti nelze otálet, až bude znám výsledek trestního řízení. Proto je třeba vycházet z toho, že na osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba jako na oběť pohlížet, pokud nevyjde najevo opak.⁵⁰

2.3 OBECNÉ POSTAVENÍ OBĚTI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

S postavením oběti v trestním řízení nejprve souvisí tzv. primární viktimizace, tj. bezprostřední újma spjatá se spáchaným trestným činem. Oběť v průběhu trestního řízení vystupuje zpravidla v roli oznamovatele trestného činu, poškozeného nebo svědka. S každým tímto statutem jsou spojena konkrétní práva a povinnosti. „*Trestní řád však nezohledňuje individuální zejména pak psychologické potřeby oběti. Bohužel v každém z těchto postavení dochází k dalšímu a nadbytečnému zraňování oběti.*“⁵¹ Typickým příkladem je soustavný a opakující se výslech policejním orgánem, nepříjemně kladené otázky obhajobou pachatele anebo přímá konfrontace. Nutno poznamenat, a soudím tak i já, že v poslední době hrají psychický prim u soudu média, která svým nevhodným a nešetným zájmem o daný případ, případně také zveřejňováním citlivých údajů o samotném činu a oběti dále ještě více zraňují.

Laghansová a Kristková upozorňují, že sekundární viktimizaci se věnuje Evropská unie, která mj. přijala Rámcové rozhodnutí Rady z roku 2001, o postavení oběti v trestném řízení. „*Rozhodnutí ukládá státům přijmout taková opatření, aby dále nedocházelo k prohlubování utrpení oběti a její rodiny, zejména zajistit přiměřenou úroveň ochrany obětí a případně i jejich rodinám zvláště s ohledem na jejich bezpečí a ochranu jejich soukromí, dále pak zamezit kontaktům mezi obětí a pachatelem v budově soudu a zajistit ochranu nejohroženějších obětí před následky jejich výpovědi při veřejném soudním jednání. Požadavek zvýšené ochrany zvláště ohrožených obětí vyplývá ze skutečnosti, že ne všechny oběti jsou trestným činem zasaženy po psychické stránce stejnou měrou. Dozajista bude jinak postižena oběť majetkového trestného činu krádeže a jinak*

⁵⁰ Gřivna, T.: *Zákon o obětech trestných činů*. In Gřivna, T., Jelínek, J. a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Druhé vydání. Praha: Leges, 2012., s. 26 a 27

⁵¹ Čírtková, L., Vitousová, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, První vydání. Praha: Grada, 2007, s. 16

*oběť trestného činu mířícího na její tělesnou či sexuální integritu při trestném činu týrání či znásilnění. Za zvláště ohrožené oběti jsou považovány mimo jiné děti, osoby postižené, oběti domácího či sexuálního násilí, oběti obchodování s lidmi a další.*⁵²

2.4 PRÁVA OBĚTI

Jedním z hlavních důvodů přijetí nové právní úpravy byla skutečnost, že v předcházející právní úpravě nebyla dostatečně ošetřena práva oběti trestného činu. Práva a povinnosti oběti trestného činu byla vymezena v několika právních předpisech, což mělo za následek roztržitost právní úpravy. V důsledku toho předkladatelé navrhli zákon, který jasně upravuje a stanovuje práva obětí trestných činů, zejména právo na peněžitou pomoc, právo na sociální služby, právo na informace, právo na ochranu soukromí a právo na poskytnutí odborné pomoci aj. Nyní bych pojednal o jednotlivých právech podrobněji.

Právo na poskytnutí odborné pomoci

Právo oběti na odbornou pomoc je odvozeno od povinnosti subjektu zapsaného v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytnout obětem příslušnou službu.

Hned na úvod je třeba říci, že oběť potřebuje nejen odbornou pomoc právní, ale zejména i sociální a psychologickou. Ustanovení § 4 zákona č. 45/2013 Sb. v konkrétní rovině hovoří o „*psychologickém poradenství, sociálním poradenství, právní pomoci, poskytování právních informací nebo restorativních programech.*“⁵³ Dotčená pomoc se oběti poskytuje nejen v průběhu hlavního líčení, ale i před zahájením trestního řízení a po jeho skončení. Pro trvání pomoci je však rozhodujícím vodítkem její účel – odborná pomoc trvá tak do doby, do které to vyžaduje účel pomoci.

Zákon rozlišuje právní pomoc v užším slova smyslu, ke které jsou oprávněni pouze advokáti a poskytování právních informací, ke které je povolána Probační a mediační služba. Právní pomoc dále činí subjekty akreditované pro poskytování právních informací podle ustanovení § 39 odst. 1 písm. a) zákona. Minimální rozsah bezplatného přístupu k

⁵² Kristková, V., Laghansová, H.: *Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací*. Trestněprávní revue. Číslo 3/2008, s. 66

⁵³ Zákon č. 45/2013, o obětech trestných činů

těmto službám je zajištěn za splnění stanovených podmínek, případně odkazem na jiný právní předpis, který pomoc poskytuje.

Právo na informace

Podle ustanovení § 7 zákona č. 45/2013 Sb. má „oběť v zákonem stanoveném rozsahu právo na přístup k informacím, které se týkají věci, v níž se stala obětí trestného činu.“⁵⁴ Následující paragrafy 8 až 13 podávají taxativní výčet o jednotlivých právech na informace včetně jejich formy. Informace jsou zajišťovány ze strany orgánů činných v trestním řízení a jejich představitelů, subjektů, jež jsou zapsáni v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, dalších orgánů veřejné správy, zdravotnických zařízení a vězeňských zařízení.

Ještě bych se vrátil k výše citovanému ustanovení § 7, které je obecnou klauzulí pro poskytování informací. Ustanovení se v důsledku toho uplatňuje v případě poskytnutí informace, na kterou zákonodárce při sestavování taxativně vyjmenovaných práv nepamatoval. Informace musí být oběti poskytovány s ohledem na její věk, vyspělost, zdravotní stav a srozumitelným způsobem.

Je třeba připomenout pravidlo obecné právní teorie, že některé informace jsou poskytovány automaticky, tj. bez žádosti, další na žádost oběti. Takovou typickou žádostí může být ta, v níž se oběť domáhá informovanost o stavu a průběhu trestního řízení.

Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

Ustanovení § 14 vyjmenovává instituty, které poskytují ochranu oběti před možným nebezpečím, avšak zákonodárce tak činí pomocí odkazů na zvláštní právní předpisy, které podrobněji danou problematiku řeší.

Například odst. 3 § 14 se zabývá institutem vykázaní podle § 44 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. Vykázáním se rozumí policejní zásah, který je ošetřen právě § 44 zákona č. 273/2008 Sb., který spočívá v povinnosti násilné osoby opustit společné obydlí s ohroženou osobou (tj. společně obývaný byt nebo dům) a následném zákazu vstupu do společného obydlí a jeho bezprostředního okolí po dobu 10 dnů. Nutno dodat, že institut vykázaní je velice složitý procedurální úkon, což dokazuje skutečnost, že je podrobně upraven metodickými pokyny policejního prezidenta České republiky.

⁵⁴ Zákon č. 45/2013, o obětech trestných činů

Právo na ochranu soukromí

Dotčené právo je provedeno především formou zákazu zveřejňovat informaci, které by umožnili zjištění totožnosti oběti, a to odkazem na úpravu v trestním řádu. Ustanovení § 16 zákona č. 45/2013 Sb. upravuje poskytování osobních údajů oběti vůči osobám, které mají právo nahlížet do spisu a seznamovat se s těmito údaji. Ustanovení obsahuje mimo taxativní výčet osobních údajů, jejichž zpřístupnění může být omezeno, taktéž výčet osob, na které omezení může dopadat. Předmětné informace jsou vedeny takovým způsobem, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a úředníci Probační a mediační služby, kteří jsou v konkrétní situaci aktivní tehdy, pokud by o to byl ze strany subjektu (který na to má právo) požádáno.

Právo na ochranu před druhotnou újmou

Výrazným posunem oproti minulé právní úpravě je právo na ochranu před druhotnou újmou. Jedná se o soubor dílčích práv (§ 17 až § 22), která se dotýkají:

- a) *„zabránění kontaktu s osobou pachatele,*
- b) *podání vysvětlení a otázky do intimní oblasti,*
- c) *výslechu osobou stejného nebo opačného pohlaví,*
- d) *podání vysvětlení a výslechu zvláště zranitelné oběti,*
- e) *práva na doprovod důvěrníka*
- f) *prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život.*“⁵⁵

Právo na peněžitou pomoc

Nový zákon přebírá právní úpravu peněžité pomoci obětem, která byla obsažena v původním předpise č. 209/1997 Sb. Je zřejmé, že klíčové otázky doznaly patrných změn. Z celé řady změn je nutno upozornit na *„rozšíření osobní působnosti zákona, zavedení peněžité pomoci i v případech způsobení nemajetkové újmy, rozšíření okruhu oprávněných osob, kterým vznikla nemajetková újma, zvýšení paušálních částek a na možnost úhrady nákladů spojených s psychoterapií či fyzioterapií, prodloužení subjektivní lhůty pro podání žádosti o peněžitou pomoc na dva roky a její doplnění o objektivní lhůtu 5 let a nahrazení povinnosti vrátit pomoc, pokud byla škoda nahrazena, principem přechodu nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy na stát.*“⁵⁶

⁵⁵ Zákon č. 45/2013, o obětech trestných činů

⁵⁶ Gřivna, T.: *Zákon o obětech trestných činů*. In Gřivna, T. Jelínek, J. a kol.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Druhé vydání. Praha: Leges, 2012, s. 29 a 30

2.5 PSYCHOLOGICKÉ POSUZOVÁNÍ OBĚTI

Věrohodnost svědka

Česká soudní praxe poukazuje na skutečnost, že orgány činné v trestním řízení se obracejí na znalce v oboru psychologie, aby posuzovali obecnou věrohodnost svědka. „*Obecnou věrohodností se zjednodušeně řečeno myslí, zda je dotyčná osoba svědecky zdatná, tedy zda je schopna spolehlivě vnímat, zapamatovat si a také vylíčit to, co zažila.*“⁵⁷

Věrohodnost svědka a jeho „postupný obraz“ by měl být prověřován ve všech fázích trestního řízení. Konkrétní kompetentní orgány činné v trestním řízení by neměly spoléhat na to, že pravdivost jednotlivých důkazů bude dostatečně prověřena v samotném soudním řízení, a neměly by proto rezignovat na vlastní činnost směřující k zjištění věrohodných důkazních prostředků, tedy i věrohodné svědecké výpovědi.

U prověřování věrohodnosti svědka v přípravném řízení před samotným zahájením trestního stíhání je třeba podotknout, že fakticky sdělené informace zde nemají hodnotu výpovědi svědka, ale pouze vysvětlení, o kterém se sepíše úřední záznam. Dále je třeba dodat, že úřední záznam o podaném vysvětlení nemá povahu důkazního prostředku a nelze ho podle ustanovení § 158 odst. 5 trestního řádu použít jako důkaz. Orgány činné v trestním řízení by měly posuzovat věrohodnost toho, kdo vysvětlení podává již v přípravném řízení. Podaná vysvětlení jsou důležitými indiciemi, které vedou orgány činné v trestním řízení určitým směrem při vyšetřování daného případu, a pokud by k nim bylo přistupováno nekriticky, mohla by být činnost bezúčelná a jejím výsledkem by mohly být zcela mylné závěry. Proto orgány činné v trestním řízení musí zajišťovat i jiné stopy, s nimiž budou vysvětlení fyzických osob porovnávat a na základě zjištěných výsledků vyvodit závěry o jejich věrohodnosti.

Velký důraz na prověřování je také dán zvláštním postavením osoby podezřelé, která v dané fázi nedisponuje všemi procesními právy, které jsou přiznány obviněnému a nemůže se zcela bránit proti případným falešným nařčením. Je rovněž zapotřebí analyzovat a vyhodnotit věrohodnost osob, které podávají vysvětlení, protože mohou být již v dalších fázích trestního řízení vyslechnuty jako svědci. Ponechání hodnocení věrohodnosti až na hlavní fáze trestního řízení by bylo nelogické. V některých případech by mohlo dojít k bezpředmětnému protahování trestného řízení tam, kde zcela smyšlené

⁵⁷ Čírtková, L.: *Viktimologické expertízy – otevřené otázky psychologického posuzování obětí*. In Gřivna, T., Jelínek, J. a kol.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 61

informace získané z vysvětlení nebyly předem orgány činnými v trestním řízení náležitě prověřeny.

V přípravném řízení dochází k zajišťování důkazů prostřednictvím fáze vyšetřování. Na základě zjištěných důkazů musí orgány činné v trestním řízení vyhodnotit a rozhodnout, zda bude podána žaloba či nikoliv. Shromážděné důkazy jsou podkladem pro následující rozhodnutí soudu. Je nezbytné, aby bylo zjištěno, zda jsou dostatečně věrohodné. Ve fázi po podání obžaloby je potenciální pachatel již v pozici obviněného. Jako obviněný již může uplatňovat některá z procesních práv, které mu jako podezřelému ještě přiznána nebyla. V důsledku přiznání těchto práv může i obviněný přispívat k prověřování věrohodnosti svědků.

Ve vztahu ke svědkovi a prověřování jeho věrohodnosti lze použít různé způsoby dokazování. Nejčastější formou dokazování je výslech svědka, který je upraven v ustanovení § 101 a následně trestního řádu. Mezi další formy dokazování, které slouží k prověřování a doplňování výpovědi patří konfrontace podle ustanovení § 104a trestního řádu, vyšetřovací pokus podle ustanovení § 104c trestního řádu, rekonstrukce podle ustanovení § 104d trestního řádu, prověrka na místě podle ustanovení § 104e trestního řádu. Není vyloučeno ani přibrání odborného znalce, který posuzuje obecnou i zvláštní věrohodnost v konkrétním případě podle ustanovení § 105 až 111 trestního řádu, eventuelně vyšetřuje duševní stav svědka (§ 118).

Pokud jde o zajištění a prověřování věrohodnosti svědka v řízení před soudem, existuje několik zásad, které musí být dodrženy. Jsou však situace, kdy soud nepovažuje za nutné slyšet svědka a pouze přečte protokol o jeho výpovědi, která se uskutečnila v přípravném řízení. V tomto případě bude klíčová úloha zkoumání věrohodnosti ležet na činnosti orgánů, jež dotčený důkaz v přípravném řízení zajišťovaly. V ostatních případech je zapotřebí dodržet tradiční zásady respektive práva v trestním řízení směrem ke svědkovi.

Je prvořadou povinností orgánů činných v trestním řízení poučit svědka, že se může dopustit trestného činu křivé výpovědi, pokud by svědek při své výpovědi před soudem zcela zřejmě uváděl nepravdu. Opakované poučení se děje při hlavním líčení z úst předsedy senátu, že musí vypovídat pravdu a nic nezamlčovat, jinak by mohl být stíhán pro trestný čin křivé výpovědi. Pro zachování věrohodnosti svědka je též velice podstatné, aby svědek dosud nevyslechnutý nebyl přítomen výpovědi jiného svědka či obžalovaného, neboť jejich výpověď by jej mohla ovlivnit.

Je nezbytné nakonec dodat, že k prověřování věrohodnosti svědka napomáhá i kladení otázek jak ze strany předsedy senátu a členů senátu, tak ze strany státního zástupce, obžalovaného, obhájce, zákonného zástupce, zúčastněné osoby, poškozeného i jejich zmocněnců. Domnívám se, že není zcela nezbytné vždy zkoumat věrohodnost všech důkazů, nejen svědka, pouze tímto mohou být naplněny hlavní cíle trestního řízení a dodrženy základní zásady trestního práva jako celku.

Viktimizace oběti

Dalším problémem je posuzování průběhu viktimizace. V praxi jde o konkrétní otázky typu: Jaká byla role oběti v trestném činu? Jak přispěla oběť ke své viktimizaci? Provokovala oběť pachatele? Proč se chovala oběť po činu tak, jak se chovala? Proč se nebránila či bránila se tak málo? Proč neutekla, neodešla, neoznámila dříve?⁵⁸

V procesu viktimizace oběti hrají důležitou roli tři prvky – chování oběti, vztah mezi pachatelem a obětí a míra viktimnosti. Ve viktimizaci jde o složitý proces, ve kterém se z potenciální oběti stává oběť skutečná. „*V tomto procesu dochází k poškození a působení újmy jedinci, ze kterého se nakonec stává oběť. Z psychologického hlediska je přivození újmy, trestným činem, jen úvodním dějem, na který navazují další fáze procesu a další zraňující události.*“⁵⁹ Příkladně se může jednat o újmu na zdraví, na psychice, majetku aj. Takové psychické trauma může být pro oběť často mnohem horší, než újma na zdraví nebo na jejím majetku, kdy trauma má následky až do konce života a ovlivňuje pak pracovní i soukromý život oběti. O to hůř, že některé újmy nelze odvrátit tak jako třeba majetkové. „*U emocionální újmy oběti se podle názoru některých psychologů lze setkat s neviditelnými ranami, které navazují na trestný čin. Projevují se pocitem zneuctění, kdy postižené osoby mají nabeuranou duševní rovnováhu. S duševní nestabilitou je spojena i ztráta pocitu autonomie, kontroly, což ústí v to, že osoba ztratí jistoty, které měla, v oblasti kontrolování různých životních situací apod. Taktéž může dojít ke ztrátě důvěry jak k sobě samotné, tak i ke ztrátě důvěry k okolí.*“⁶⁰

Je třeba dodat, že některé újmy výše uvedeny mohou mít dlouhodobý průběh, některý zase krátkodobý. Mohou se projevovat hned po spáchání trestného činu nebo se mohou objevit

⁵⁸ Čírtková, L.: *Viktimologické expertízy – otevřené otázky psychologického posuzování obětí*. In Gřivna, T., Jelínek, J. a kol.: *Poškození a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 64

⁵⁹ Čírtková, L.: *Forezní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 103

⁶⁰ Čírtková, L.: *Kriminální psychologie*, První vydání. Plzeň: Eurounion, 1998, s. 114

až po uplynutí určité doby. V praxi rozlišujeme primární a sekundární újmu, přičemž primární újma má přímou souvislost s jednáním pachatele. Sekundární újma se projevuje až později v návaznosti na ukončený trestní čin. Je třeba dodat, že oba typy újmy souvisejí s tzv. primární a sekundární viktimizací.

„Primární viktimizace je spojena s pachatelem a jím páchaným trestným činem. Spadají sem okolnosti, které vzešly ze vzájemného působení mezi obětí a pachatelem při trestném činu. Z pohledu oběti je trestným činem událost, která je nenadálá, svévolná a krizová. Jedinec se z nenadání stane obětí. Je postižen primárními ranami, mezi které patří fyzická, finanční a emocionální újma.“⁶¹ Na primární viktimizaci může následovat další újma v podobě tzv. sekundární viktimizace. „Působícím zdrojem by mohl být opět samotný pachatel. Stává se totiž, že pachatel oběť kontaktuje a může jí například vyhrožovat. Dále vinu může nést sociální prostředí, zkreslení informací v mediích, nepatřičné chování rodičů oběti, atd. A taky je možné, že sekundární újmu by mohl způsobit orgán činný v trestním řízení. Typickým je nevhodný, nešetrný a necitelný, vůči oběti, způsob vedení výslechu. K sekundární viktimizaci v souvislosti s orgány činnými v trestním řízení by nemělo docházet za žádných okolností. Při sekundární viktimizaci vznikají sekundární rány. Psychicky mohou jedince zatížit víc než rány primární. Jsou tvořeny pocity, jako je pocit nespravedlnosti, nedůstojnosti a pocit izolace.“⁶² Z pohledu psychologie existuje ještě terciální viktimizace. Týká se toho, „jak se jedinec vyrovnává s jemu způsobenou újmu a s prožitou nepříjemnou událostí. Přestože došlo k odškodnění situace, oběť není schopna zapomenout a vyrovnat se s traumatem. To od základů nbourá celý život ve všech směrech a jedinec má pak problém vracet se zpět do zajetých kolejí. Mnohdy už se k původnímu životu takový člověk ani nevrátí. Přijmout prožitou událost je pro člověka někdy natolik náročné, že je nutná pomoc v podobě odborné psychologické někdy i psychiatrické péče. Prožívání újmy má podle psychologů tři fáze. První fází je náraz neboli šok, kdy je jedinec zaskočen kritickou událostí. Když se jedinec začne s událostí postupně vyrovnávat, přechází do fáze hojení a proces je na konec završen fází zhojení. Každý člověk je originál a je individuální, kolik času potřebuje na to, aby prošel všemi fázemi.“⁶³

⁶¹ Čírtková, L., Vitousová, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, První vydání. Praha: Grada, 2007, s. 13

⁶² Tomášek, J.: *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*, První vydání. Praha: Grada, 2010, s. 159

⁶³ Čírtková, L., Vitousová, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, První vydání. Praha: Grada, 2007, s. 28

2.6 PENĚŽITÁ POMOC JAKO JEDNA Z KLÍČOVÝCH FOREM POMOCI OBĚTI TRESTNÉHO ČINU

Peněžitou pomoc obětem trestných činů lze považovat za aktuální a hojně diskutované téma. Nový zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, respektive část upravující peněžitou pomoc obětem trestných činů ze strany státu, vychází jednak z Evropské úmluvy Rady Evropy z roku 1983 o odškodnění obětí násilných trestných činů a dále ze směrnice Rady Evropy z roku 2004 o odškodňování oběti trestných činů.

Nový zákon č. 45/2013 Sb. takřka přebral předchozí úpravu obsaženou v zákoně č. 209/1997 Sb., ale zpřehlednil ji a novelizoval. V první řadě rozšířil okruh příjemců peněžité pomoci o oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a o děti, které jsou obětí trestného činu týrání svěřené osoby, pokud jim vznikla nemajetková újma. Dále zvýšil paušální částky odškodnění. V neposlední řadě rozšířil okruh pozůstalých osob, které budou mít nárok na odškodnění.

„Subjektem odškodnění je oběť, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Takové oběti se poskytne odškodnění v paušální částce ve výši 50 tisíc Kč nebo ve výši, která představuje oběti prokázanou ztrátu na výdělku a prokázané náklady spojené s léčením, snížené o součet všech částech, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela, přičemž peněžitá pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu částku 200 tisíc Kč.“⁶⁴

V případě pozůstalé osoby se vyplácí paušální částka 200 tisíc Kč (u sourozence zemřelého 175 tisíc Kč), přičemž peněžitá pomoc poskytovaná více obětem nesmí ve svém součtu přesáhnout částku 600 tisíc Kč.

⁶⁴ Bohuslav, L.: *Peněžitá pomoc obětem trestných činů*. In Gřivna, T., Jelínek, J. a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 157

3 NÁHRADA ŠKODY V NOVÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

3.1 OBECNĚ K NÁHRADĚ ŠKODY

Vznik odpovědnosti za škodu je podmíněn naplněním zákonných předpokladů, které uvádím níže. S poukázáním na minulou a nově platnou právní úpravu půjde o porušení právní povinnosti, škodu a příčinnou souvislost mezi porušením právní povinnosti a škodou.

Protiprávnost je objektivní složkou výše uvedených předpokladů. Současná právní teorie vymezuje, že protiprávnost spočívá v rozporu jednání škůdce se zákonem (delikt ní odpovědnost), se smlouvou (konkrétní odpovědnost) nebo s předpokladem uvedeným v zákoně, se kterým je spojena povinnost nahradit škodu, aniž by došlo k porušení povinností (mimoodpovědnostní náhrada škody).⁶⁵ V novém občanském zákoníku jsou rozlišeny explicitní důvody vzniku povinnosti nahradit škodu, která může podle nové úpravy vzniknout ze tří důvodů – úmyslným porušením dobrých mravů, porušením povinnosti, která je stanovena právním předpisem a porušením povinnosti, která je uvedena ve smlouvě (smluvní povinnost).

Další obligatorní podmínkou vzniku odpovědnosti škody je existence faktické škody. Je třeba dodat, že pojem škody není v právní úpravě minulého a současného občanského zákoníku vymezen, je proto nutné vzít k rukám judikaturu. Ta škodu vymezuje jako „*újmu, která nastala v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi. Tato újma je rozeznávána na škodu skutečnou nebo na to, co poškozenému ušlo.*“⁶⁶ Další alternativou v občanském právu je uvedení do původního stavu, kdy však musí být současně splněny další podmínky stanovené zákonem, a to výslovná žádost oprávněné osoby společně s možností a účelností takového způsobu náhrady škody. Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. v ustanovení § 2951 odst.

⁶⁵ Šilhán, J.: *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*, Druhé vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 11

⁶⁶ Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 18/01 ze dne 30. 4. 2002 a Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 21 Cdo 1214/98 ze dne 12. 11. 1998

1 stanovuje, že „škoda se nahrazuje uvedením do předešlého stavu. Není-li to dobře možné, anebo žádá-li to poškozený, hradí se škoda v penězích.“⁶⁷

V případě, že protiprávní jednání souvisí s příčinou vzniku škody, nutno hovořit o existenci příčinné souvislosti. „Jako nezbytný předpoklad vzniku odpovědnosti za škodu musí být vždy tvrzená a dokázána poškozeným, přičemž pouhá pravděpodobnost její existence nebo souběžnost mezi protiprávním jednáním a škodou nepostačí. Problematicčnost jejího objasnění byla z důvodu neexistence jejího vymezení v zákoně ponechána na právní teorii. Za hlavní lze považovat za první teorii podmínky, neboli *conditio sine quo*, která stanoví, že kauzalita je dána pokud by škoda bez škodní události nenastala. Druhá teorie adekvátní příčinné souvislosti zase kauzalitu připouští, pokud je škoda důsledkem protiprávního úkonu nebo škodní události dána také podle obecné povahy a obvyklého chodu věci.“⁶⁸

3.2 ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU A NOVÁ USTANOVENÍ OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

V zákoně č. 89/2012 Sb. je odpovědnost za škodu upravena ustanovením § 2909 a následnými. Hned na začátku je třeba uvést, že nová civilní úprava se zakládá stále na totožných principech, nicméně úprava je konkrétnější a stanovuje výslovně i předpoklady vzniku odpovědnosti.

Například škoda způsobená jinému provozní činností je v novém občanském zákoníku značně zjednodušená, zejména u institutu zproštění odpovědnosti, kdy postačí pouhé prokázání vynaložení veškeré péče, kterou lze požadovat, aby škoda nevznikla. K rozšíření dochází v otázkách odpovědnosti za škodu způsobenou věcí. Princip této odpovědnosti zůstává zachován. Ustanovení § 2936 až § 2938 pamatují na takové případy, kdy bude škoda způsobena sama od sebe a odpovědný bude v takovém případě ten, kdo měl mít dohled nad věcí. Nebude-li možné takovou osobu zjistit, bude odpovědný vlastník.

Významná změna se dotýká odpovědnosti za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání. Nová úprava vychází z ustanovení minulé úpravy a dále dnes již neplatného zákona o rodině. Zavádí nový princip odpovědnosti, který lze nalézt

⁶⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁶⁸ Knappová, M. a kol.: *Občanské právo hmotné. Svazek II, díl třetí: závazkové právo*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2002, s. 458

v novém ustanovení občanského zákoníku § 2920, podle něhož „*ten, kdo zanedbal nad nezletilým, nesvéprávným či stíženým jinou duševní poruchou dohled, odpovídá za újmu společně a nerozdílně. Dohlížející osoba plně hradí škodu v případě, kdy není odpovědný samotný škůdce.*” Z uvedeného vyplývá, že nová právní úprava výslovně neuvádí možnost zproštění se dohlížející osoby, pokud se prokáže, že osoba dohled zanedbala.

Nově je v ustanovení § 2923 občanského zákoníku upravena škoda způsobená nebezpečnou osobou. Spočívá v odpovědnosti toho, kdo se vědomě ujme nebezpečné osoby a bez nutné potřeby jí poskytne útulek či svěřil určitou činnost. Taková osoba je odpovědná společně se škůdcem za vzniklé škody jiné osobě.

Další novinkou je úprava odpovědnosti za škodu způsobenou zvířetem. Nová úprava obsažená v ustanoveních § 2933 až § 2935 občanského zákoníku by měla komplexně vyřešit škody způsobené zvířetem. Primárně odpovědným je vlastník, společně a nerozdílně odpovídá i osoba, které bylo zvíře svěřeno. Nová ustanovení se vztahují i na zvířata sloužící k výdělečné činnosti či jako pomocníci handicapovaným, kde se odpovědnosti může zprostit vlastník i ten, kterému bylo zvíře svěřeno tehdy, prokáže-li, že dozor zanedbali.

Změnou prošla odpovědnost za škodu vzniklou zvláště nebezpečným provozem, která se oproti dosavadní úpravě opět rozšířila o další dva obsáhlé odstavce, které najdeme v ustanovení § 2925 občanského zákoníku. Zásadní změnou je, že nová úprava již pouze analogicky neodkazuje na náhradu škody způsobenou dopravním prostředkem, nýbrž se hradí škoda způsobená zdrojem zvýšeného nebezpečí a také jsou stanoveny liberační důvody odpovědnosti, podíly odpovědnosti provozovatele odpovídající nebezpečnosti provozu.

Odpovědnost za škodu na odložených a vnesených věcech prošla taktéž částečnou změnou. Nová úprava občanského zákoníku v § 2945 až § 2947 změnila zejména formulaci této odpovědnosti, dále došlo k vypuštění důvodu zproštění pro případy, že by ke škodě došlo i jinak. Naopak provozovatel ubytovacího zařízení se odpovědnosti nově zproští i v případě, kdy škodu způsobí ubytovaný či jeho doprovod. Nově se odpovědnost nevztahuje na škodu na vozidlech a na zvířatech.

3.3 DVA VYBRANÉ PŘÍPADY NÁHRADY ŠKODY PODLE NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Náhrada škody na zdraví a při usmrcení

Ustanovení § 2958 a § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku uvádí, že „*při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy, vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížená společenská uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti. Při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželi, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.*“⁶⁹

Hned z prvního pohledu je patrné, že nový občanský zákoník oproti předchozí právní úpravě nestanovuje orientačně nebo pevně výši náhrady. Zákoník odkazuje na zásady slušnosti, kterým se do budoucna bude muset věnovat judikatura. V minulé právní úpravě se výše náhrady škody určovala podle bodového ohodnocení lékaře, které bylo uvedeno ve vyhlášce č. 440/2001 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění. Mimo bodového ohodnocení ustanovení § 444 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník v odst. 3 přiznávalo jednorázové odškodnění ve výši:

- a) „240 000 Kč manželovi nebo manželce,
- b) 240 000 Kč každému dítěti,
- c) 240 000 Kč každému rodiči,
- d) 85 000 Kč každému rodiči při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte,
- e) 175 000 Kč každému sourozenci zesnulého,
- f) 240 000 Kč každé další blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem jeho smrti.“⁷⁰

V novém občanském zákoníku je kladena větší odpovědnost (a důraz) na znalosti a nezaujatost soudce, který by měl hlouběji znát i různé nemoci a další zdravotní následky jednotlivých úrazů. Je třeba si také uvědomit, že pro poškozeného nebude snadné přijmout náhradu škody podle zásady slušnosti, zejména když bude poškození jeho zdraví značné

⁶⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

a ponese bolestivé následky, peníze jen těžko plně nahradí ztrátu orgánu či končetiny. Laickou a odbornou veřejností koluje názor, že nová úprava v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., regulaci občanských vztahů a práv zjednodušuje a zlepšuje. Minulá právní úprava obsažená v zákoně č. 40/1964 Sb., svým způsobem lépe zakotvovala právní jistotu výše náhrady škody. Nejde jen o fixně stanovené částky v ustanovení § 444, kde se poškozený (a škůdce) snáze orientovali podle bodového ohodnocení. I pokud došlo k dopravní nehodě, mohla pojišťovna plnit z pojištění škůdce určitou základní sazbu ihned.

Porušení zákonné povinnosti

Ustanovení § 2910 občanského zákoníku říká, že „*škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil. Povinnost k náhradě vznikne i škůdci, který zasáhne do jiného práva poškozeného zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva.*“⁷¹ Je zajímavé, že zatímco minulá právní úprava při porušení zákonné povinnosti vycházela z předpokládání nedbalosti podle ustanovení trestního zákoníku, zákon č. 89/2012 Sb. rozlišuje tzv. domněnky nedbalosti.

Domněnky nedbalosti podle ustanovení § 2911 a § 2912 zákona č. 89/2012 Sb., jsou tři a všechny jsou vyvratitelné:

- a) „*způsobí-li škůdce poškozenému škodu porušením zákonné povinnosti, má se za to, že škodu zavinil z nedbalosti (§ 2911),*
- b) *nejedná-li škůdce, jak lze od osoby průměrných vlastností v soukromém styku důvodně očekávat, má se za to, že jedná nedbale (§ 2912 odst. 1),*
- c) *dá-li škůdce najevo zvláštní znalost, dovednost nebo pečlivost, nebo zaváže-li se k činnosti, k níž je zvláštní znalosti, dovednosti nebo pečlivosti zapotřebí, a neuplatní-li tyto zvláštní vlastnosti, má se za to, že jedná nedbale (§ 2912 odst. 2).*“⁷²

Domněnka podle § 2912 odst. 1 se přímo váže k porušení zákonné povinnosti, odst. 2 pak zahrnuje odpovědnost osob, které prohlásí, prokážou nebo jinak dají najevo svoji odbornost. Chtěl bych podotknout, že ku prospěchu škůdce jsou domněnky vyvratitelné, což je deklarováno úslovím „má se za to.“

⁷¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník;

Na řízení o náhradě škody často navazuje adhezní řízení podle trestního řádu. V důsledku toho je občanskoprávní soud vázán rozsudkem o vině v adhezním řízení. Soudím, že rozsudek o vině by měl obsahovat skutečnost, zda šlo v daném případě o úmysl nebo nedbalost. Pokud totiž nedbalost bude již uvedena v rozsudku trestního soudu, nemůže civilní soud určit podle výše uvedených ustanovení nového občanského zákoníku, že se o nedbalost nejednalo.

4 NEDOSTATKY AKTUÁLNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Je vcelku logické, že smysl a primární cíle trestního práva směřují především k naplnění trestní spravedlnosti. Bohužel stále se oběti trestných činů ocitají mimo primární zájem trestněprávních předpisů. I oběti trestných činů potřebují mít svoje práva a možnosti a plnohodnotně je uplatňovat.

„Problematická skutečnost, že pozice oběti, jak ji v současnosti vytyčuje naše právní úprava, není stále dostatečně silná, se vedle svých právních důsledků pro oběť promítá současně i do psychologie jednání s poškozeným. V centru zájmu orgánů činných v trestním řízení stojí pachatel, což se odráží ve stylu jednání s obětí. Podle dlouhodobých zkušeností sdružení Bílý kruh bezpečí právě odtud pramení pocity bezmoci oběti, že je právně vytlačena do pasivity a psychologicky a lidsky není akceptována. Jednoduše řečeno, mají pocit, že je stát nechal na holičkách, což do značné míry ovlivňuje nejen kvalitu života obětí, ale hlavně jejich postoj k uplatňování práva.“⁷³

Nyní bych zmínil některé z aspektů, které považuji za problematické.

4.1 POŠKOZENÝ V POZICI SVĚDKA

Prvním nedostatkem aktuální právní úpravy je trestním řádem upravené postavení poškozeného v trestním řízení v pozici, kdy je zároveň v postavení svědka. Je zajímavé, že Ústavní soud vyslovil stanovisko, které staví poškozeného do zcela odlišné pozice, než-li do té, která je garantována zákonem. Ústavní soud konstatoval, že: „při výkonu procesních práv poškozeného stále převažuje zájem dosáhnout vlastního účelu trestního řízení dle zásady zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností.“⁷⁴ Vzniklá situace by se mohla ještě více ztížit, pokud je poškozený současně v pozici oběti trestného činu. Nemám zájem v žádném případě spekulovat o tom, že situace by měla být řešena opačně, jelikož to by mohlo vést k mnohým dalším a ještě závažnějším komplikacím. Jsem přesvědčen spíše o tom, že by bylo žádoucí pozastavit se a zamyslet nad tím, jak by mohla být situace řešena tak, aby poškozený respektive oběť své procesní postavení strany řízení neztratili, jelikož cíle trestního řízení nemohou být přece k tíži tomu, komu byla způsobena újma.

⁷³ Čírtková, L., Vitousová, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, První vydání. Praha: Grada, 2007, s. 47.

⁷⁴ Usnesení Ústavního soudu ČR, sp. zn. III ÚS 587/04 ze dne 9. 11. 2004

Spravedlivé trestání by nemělo směřovat pouze ke zjištění a potrestání pachatele, ale také k zajištění práv osobnosti a nápravě škod trestným činem způsobených. Na poškozeného by nemělo být pohlíženo jako na vedlejší procesní stranu, která uplatňuje vlastní individuální prospěch, ale jako na rovnoprávnou stranu v řízení, jehož cílem je současně náprava a předcházení škodám.

4.2 POJEM OBĚŤ PODLE ZÁKONA Č. 45/2013 SB. O OBĚTECH TR. ČINŮ

Nejprve bych zmínil několik otázek spjatých s pojmem oběť podle dnes již neplatné úpravy, a to zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Zákon o poskytnutí peněžité pomoci za oběť považoval pouze toho, komu bylo ublíženo na zdraví. Otázkou je, zda-li se úprava jevila za uspokojivou respektive zda peněžitou pomoc potřebovala v akutní situaci pouze oběť, které vznikla škoda na zdraví. Zákon vymezoval pojem oběti co do druhu způsobené újmy nejúžeji, což bylo vedeno zřejmě obezřetným hospodařením státu v situaci, kdy jsou finanční prostředky poskytovány ze státního rozpočtu. Většina ostatních norem pojem oběť vykládají širěji.

Např. Svatoš se přiklání k názoru rozšířit okruh obětí pro poskytnutí peněžité pomoci. Jako hlavní důvod uvádí *„skutečnost, že v praxi dochází často k situacím, kdy je oběti způsobena jiná škoda než škoda na zdraví, která dostává oběti do mnohem svízelnější situace a důsledky takovéto škody mohou být mnohdy ještě závažnější. Příkladem může být majetková trestná činnost páchaná na seniorech, u nichž je míra opatrnosti výrazně nižší a snáze se tak mohou stát obětí trestného činu. Navíc jsou ve většině případů okradeni o veškeré své úspory ukryté „pod polštářem“ a současná výše důchodů jim neumožňuje zajistit životní standard. Dopady trestné činnosti na tyto oběti jsou pak, vzhledem k jejich věku, veliké. Vedle toho je, dle mého názoru, současně dalším nedostatkem stávající úpravy ve vztahu k vymezení okruhu oprávněných žadatelů o peněžitou pomoc skutečnost, že čin, na jehož základě vznikla škoda na zdraví, musí být hodnocen jako čin trestný. Zákon neakceptuje jako příjemce pomoci okruh osob, jimž vznikla škoda na zdraví v důsledku činu jinak trestného. Pouhá absence některého obecného znaku trestného činu, jako je nepřičetnost či nedostatek věku a dostatečného stupně rozumové a mravní vyspělosti, je tak určujícím kritériem, na základě kterého bude poskytnutí peněžité pomoci odmítnuto.“*⁷⁵

⁷⁵ Svatoš, R.: *Odpovídá právní úprava obětí trestných činů v České republice mezinárodním dokumentům?* Trestněprávní revue. Číslo 4/2012, s. 85

Domnívám se, že ani zákon o obětech trestných činů, který dnem účinnosti 1. srpna 2013 zrušil dosud platnou úpravu, tj. zákon o peněžité pomoci obětem trestného činu, plnohodnotně nereflektuje požadavky na rozšíření okruhu obětí, kterým by měla být poskytována pomoc ve formě peněžité pomoci.

Výjimku představuje přiznání nároku při vzniku nemajetkové újmy, která vznikla oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo dítěti, které se stalo obětí trestného činu týrání svěřené osoby (jak ji uvádí ustanovení § 24 písm. c) zákona o obětech trestných činů).

Pozitivní iniciativu dotčené aktuální právní úpravy je možné spatřovat ve skutečnosti, že za trestný čin lze považovat čin jinak trestný, čímž napravuje úprava nedostatek zákona o peněžité pomoci obětem trestných činů č. 209/1997 Sb., který, dle mého mínění, nedával rovné podmínky pro jednotlivé oběti. Pozitivním počinem je zakotvení přechodu nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy z oběti na stát a to v okamžiku poskytnutí peněžité pomoci z důvodu, že současná právní úprava požadující od oběti do pěti let navrácení částky, kterou obdržela jako náhradu škody až do výše poskytnuté pomoci, je v praxi neúčelná a státu se poskytnuté finanční prostředky fakticky již nevrací.

4.3 MOŽNOST VYLOUČENÍ VEŘEJNOSTI Z HLAVNÍHO LÍČENÍ

Ustanovení § 200 trestního řádu umožňuje v konkrétně daných případech vyloučit veřejnost z hlavního líčení. Soudím, že zmíněné ustanovení je problematické, protože primárním účelem zajištění účasti veřejnosti při soudním projednávání věci, jakožto konkrétního projevu zásady veřejnosti, je možnost kontroly výkonu soudní moci. Zejména v režimu trestního soudnictví je důležitý výchovný dopad projednávání věci na celou veřejnost. Je třeba ale zdůraznit, že lze zásadu prolomit tvrzením Ústavy a Listiny základních práv a svobod ve smyslu toho, že výjimky stanoví zákon.

Ustanovení § 200 trestního řádu, které obsahuje taxativní výčet dotčených výjimek, nedává oběti trestného činu možnost ochrany ve všech případech, kdy by to bylo v režimu se snahou o předcházení sekundární viktimizace.

4.4 BEZPLATNÁ PRÁVNÍ POMOC

Rád bych poukázal na institut poskytnutí bezplatné právní pomoci poškozenému respektive na dotčený nárok. Ustanovení § 51a trestního řádu přiznává právo na bezplatnou právní

pomoc pouze tomu poškozenému, „který uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení a zároveň alespoň osvědčil, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce.“⁷⁶ Je třeba připomenout, že pro faktické přiznání bezplatné právní pomoci nebo právní pomoci za sníženou odměnu je zapotřebí směřovat návrh na rozhodnutí prostřednictvím státního zástupce. „Oproti tomu u obviněného soud o bezplatné nebo snížené obhajobě rozhodne v režimu ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu i bez návrhu, pokud to vyplývá ze shromážděných důkazů, že obviněný nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby. Nepříznivá finanční situace je tak jedinou podmínkou pro přístup k bezplatné právní pomoci.“⁷⁷ Z odborné argumentace vyplývá, že právní předpis obsahuje relativně přísnější pravidla pro poškozeného než pro osobu obviněného. Z ekonomického hlediska si dovoluji tvrdit, že se jedná o snahu zákonodárce v menší rovině zatížit výdajovou stránku státního rozpočtu. Tím ale získá nerovný přístup k dotčenému právu. Nebo se může jednat o alibismus státu, aby byla zaručena a zajištěna všechna procesní práva obviněného. Je především nutné naplňovat standarty spravedlivého procesu a dodržet zásadu zajištění práva obviněného na obhajobu, kdežto dohled nad dodržáním všech procesních práv poškozeného je mimo účel trestního řízení a není tak o něj třeba přehnaně pečovat. Závěrem si troufám říci, že budoucnost zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů zatím nepřináší velké a účinné změny. Zejména v souvislosti s bezplatně poskytovanou právní pomocí obětem trestných činů pouze odkazuje na jinou právní úpravu, kterou je onen trestní řád.

⁷⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

⁷⁷ Kolářková, J.: *Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu*. Trestněprávní revue. Číslo 5/2007, s. 134

5 PRAKTICKÁ ČÁST (KVALITATIVNÍ VÝZKUM)

5.1 METODIKA A CÍL VÝZKUMU

Cílem empirického kvalitativního výzkumu bylo zjištění, zda aktuální právní předpisy dostatečně regulují a chrání práva poškozeného v trestním řízení a za další, uvést vybrané informace pro posílení právního vědomí laické veřejnosti.

Rozhodl jsem se o provedení kvalitativního výzkumu, který se jevil jako vhodné řešení. Konkrétněji jsem aplikoval tzv. polostrukturovaný rozhovor. Kontaktoval jsem vybrané odborníky, kteří se s osobou poškozeného a obětí v trestním řízení a jeho potenciální ochranou v rámci své profese setkávají. Jedná se o orgány činné v trestním řízení, pracovníky občanských sdružení, kteří se zabývají poškozenými osobami a oběťmi trestných činů a zaměstnance Probační a mediační služby. Celkem jsem oslovil 5 osob – soudce (S), kriminalistu (K), státního zástupce (SZ), advokáta (A) a pracovníka občanské iniciativy (POI).

5.2 DÍLČÍ OTÁZKY A ODPOVĚDI ÚČASTNÍKŮ ROZHOVORU

Jsou práva poškozeného v trestním řízení dostatečně ošetřena právní úpravou v totožném rozsahu jako práva obviněných?

Soudce: „U poškozeného nejsou práva a ani nemůžou být ošetřena v trestním řízení ve stejném rozsahu, jako práva osob obviněných. Je třeba poukázat na skutečnost, že v této věci se nejedná o řízení v občanskoprávní rovině, ve kterém naproti sobě stojí poškozený a škůdce jako sporné strany. V této věci jde o řízení trestní, jehož podstata je zakotvena v § 1 zákona č. 141/1961. Trestní řád hovoří o základních zásadách trestního řízení, jsou zde mimo jiné uvedeny výčtové povinnosti státního zástupce, policie a soudu, přičemž je zřejmé, že ani v jednom z uvedených paragrafů není zmíněn poškozený nebo možnost řešení otázky náhrady škody. Je to dáno tím, že účelem zákona č. 441/1961 Sb. je upravení

postupu orgánů činných v trestním řízení, aby byly odhaleny trestné činy, aby byli odhaleni jejich pachatelé a došlo k jejich spravedlivému potrestání.“

Kriminalista: *„Nároky poškozených osob nelze konstituovat v trestním řízení na stejnou rovinu jako nároky obviněného. Tato problematika totiž vyplývá ze samotné podstaty věci. Jejich individuální postavení je totiž jedinečné nebo, chcete-li, nesrovnatelné, což vylučuje možnost shody nebo analogie jejich právního statusu v trestním řízení. Dojdeme tedy k závěru, že osoba poškozeného i osoba obviněného mají svoje zvláštní právní postavení, které není možné sjednocovat. Někdy dochází k chybnému stupňování požadavků na rozšíření rozsahu práv poškozených v kontextu se složitostí situace, do které se svoji viktimizací nepochybně dostali. Tohle ovšem považuji za značně zavádějící.“*

Státní zástupce: *„U výčtu práv a nároků poškozené osoby ve vztahu k obviněné osobě nalézám v aktuálně právní úpravě řadu disproporčních otázek. Domnívám se, že postavení těchto stran by mělo být v trestním řízení poněkud férovější.“*

Advokát: *„Tak v první řadě dodávám, že obsahově se práva poškozeného nemohou ztotožňovat s těmi, které má obviněný. Obviněný má rozsáhlejší práva, která mu zajišťují ochranu důsledněji před možným trestním postihem (tak jak upravují i mezinárodní rezoluce a náš ústavní systém) jako závažným důsledkem do jeho života.“*

Pracovník občanské iniciativy: *„Prakticky jsou ve větší míře obsažena práva obviněných. Zákonodárci se snaží postupnými novelizacemi zvyšovat práva poškozených. Pořád to ale není dostačující. Přála bych poškozeným, aby dosáhli více práv.“*

Jaká další práva, která podle zákona náleží obviněnému, byste přiznal(a) v trestním řízení osobě poškozeného?

Soudce: *„S odkazem na velmi podrobnou regulaci postavení a práv poškozeného nemám žádný důvod mu přiznávat jiná práva než obviněnému. Naopak, přidal bych poškozenému povinnost, která by směřovala k tomu, aby každá škoda včetně nemajetkové újmy byla řádně a do detailů vyčíslena a co nejpodrobněji doložena, dále aby byla možnost vydat zatykač na poškozeného, který se nedostavuje k hlavnímu líčení. Jeho neúčastí se hlavní líčení odročuje a řízení se zbytečně protahuje.“*

Kriminalista: „Na základě aktuálního obsáhlého katalogu oprávnění, kterým osoba poškozeného disponuje bych dále obsah jejich práv takřka nerozšiřoval. Práva poškozených a stejně tak i obviněných mohou již nyní v některých případech působit nadbytečným a z hlediska efektivity trestního procesu i kontraproduktivním dojmem.“

Státní zástupce: „Jediné, co mě napadá, je přidání nároku poškozené osoby být vyslýchán jen v přítomnosti svého právního zástupce a dále pak možnost podání odporu proti trestnímu příkazu.“

Advokát: „Domnívám se, že nároky poškozené strany stanovené aktuálními právními předpisy jsou uspokojivé a v důsledku toho nemám důvod práva přidávat nebo uvažovat o jejich změně.“

Pracovník občanské iniciativy: „Ve srovnání s obviněným bych žádná další práva poškozenému nepřiznávala. Žádoucí by snad bylo, kdyby informace o propuštění nebo útěku odsouzeného byly poškozenému sdělovány automaticky (ex offa), nikoliv jen na jeho žádost.“

Je poskytnutá právní pomoc a poradenství směrem k poškozeným v trestním řízení dostatečné?

Soudce: „Právní poradenství, které je poskytováno poškozenému, je v trestním řízení ošetřeno dostatečně.“

Kriminalista: „Úroveň práva koresponduje se stupněm vývoje společnosti. Kriminologická šetření již delší dobu vedou k ochraně osob, které byly poškozeny trestnou činností. V důsledcích provedených analýz právních postavení poškozené osoby a právních institutů, kterými tyto osoby v trestním řízení disponují, je žádoucí dodat, že jejich práva jsou v trestním řízení dostatečně a důstojně chráněna.“

Státní zástupce: „Aktuální trestní řád umožňuje poškozenému řádně uplatnit svoje práva v trestním procesu i přes některé nedostatky.“

Advokát: „Soudím, že problematika je řešena v uspokojivé míře. Významným způsobem se na pomoci poškozeným podílí i Probační a mediační služba, která zprostředkovává kontakt mezi poškozeným a pachatelem, motivuje pachatele k náhradě škody, což vede k pomoci poškozených osob, aby se domohli svých práv.“

Pracovník občanské iniciativy: „*Informovaná osoba je schopna využít veškerou právní pomoc, která se jí nabízí. U laika je třeba, aby měl svého zmocněnce, nejlépe advokáta.*“

Využívají poškození svých práv v trestním řízení v dostatečném rozsahu?

Soudce: „*Určitě. Je třeba dodat, že samotnému využití práv předchází řádné poučení, které směřuje k právu poškozených. Prostřednictvím jejich důkladnému poučení mají možnost uplatnit své nároky v trestním řízení, vedle důkazních návrhů vyčíslení škody disponují taktéž možností nechat se zastupovat zmocněncem, který je povolán právě k tomu hájit jejich práva jako poškozeného v trestním řízení. S poukázáním na svoji dlouholetou praxi mohu na závěr dodat, že svoje práva využívají v dostatečné míře.*“

Kriminalista: „*V této věci záleží na okolnostech. V trestním řízení lze nacházet poškozené osoby, které v plném rozsahu aktivně využívají svých nároků, dále poškozené, kteří svoje nároky realizují v běžném či základním rozsahu a v neposlední řadě ty, na jejich uplatnění neaspírují. Záleží i na jejich společenském postavení, osobnostním profilu, individuální motivaci a dalších faktorech. Zpravidla však využívají.*“

Státní zástupce: „*V praxi jsem se setkal s poškozenými, kteří svých práv umí dostatečně využít a s těmi, kteří je nevyužívají dostatečně. Setkal jsem se i s případy, kdy se osoba poškozeného svých nároků jednoduše vzdá.*“

Advokát: „*Jsem přesvědčen, že v současné době je odpověď spíše ano. Poškození jsou v současnosti docela dobře poučeni o svých právech v rámci trestního řízení a i ve společnosti převažuje vyšší povědomí o právech poškozených.*“

Pracovník občanské iniciativy: „*Domnívám se nikoliv, zpravidla nevědí o svých právech nic.*“

Jsou vždycky poškozené osoby dostatečným způsobem poučeny o svých právech ze strany orgánů činných v trestním řízení?

Soudce: „*Jak jsem již před chvílí předeslal, poškození jsou dostatečně poučováni o jejich právech a postavení v trestním řízení. Děje se tak prostřednictvím tiskopisů, kde je uvedeno jejich poučení podle trestního řádu, kdy toto poučení také stvrzují svým podpisem, a zároveň na tomto formuláři činí své vyjádření, zda v trestním řízení škodu uplatní či ne.*“

Kriminalista: „Podle mého mínění jsou osoby poškozených dostatečně poučeni o svých právech. V těchto případech jsou standardně aplikovány zavedené procesní postupy. Těžiště poučení spadá všeobecně do přípravného trestního řízení. V praxi poučení provádí Policie České republiky, dozorovou činnost nad dodržením zákonnosti vykonává příslušný státní zástupce.“

Státní zástupce: „Dle mého mínění jsou ve většině případů dostatečně poučeni, ale jistě jsou i případy, kdy se poučení omezí na předání tiskopisu, záleží i na konkrétním poškozeném, zda se řádného poučení dožaduje či ne.“

Advokát: „Poškození jsou podle mého názoru ve většině případů poučováni správně a dostatečně jak již v přípravném řízení policejními orgány, tak při samotném uplatnění nároku v průběhu hlavního líčení. Samozřejmě se objeví i výjimky, vždy záleží na konkrétním přístupu příslušného orgánu.“

Pracovník občanské iniciativy: „Měli by být poučováni ze zákona, ale v praxi se tak děje prostřednictvím papírového formuláře bez dostatečného vysvětlení.“

Pro jaké důvody nejsou soudem respektovány (a přiznány) návrhy poškozených na přiznání nároku na náhradu škody?

Soudce: „Návrhy poškozených na přiznání nároku na náhradu škody nejsou soudy respektovány, pokud jsou mimo realitu, kdy je uvedená škoda ve výši v zásadním rozporu s doložením této škody možnými doklady, s odborným vyjádřením ke stanovení výše škody nebo znaleckým posudkem.“

Kriminalista: „Nesetkal jsem se s případem, že by soudy nerespektovaly návrhy poškozených na to, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, která byla poškozené osobě trestným činem způsobena. K takové situaci může dojít v případech, kdy z návrhu není zřejmé, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy poškozeným uplatňuje. Může rovněž nastat situace, kdy škoda uplatněná poškozeným není v příčinné souvislosti s trestněprávně relevantním jednáním pachatele. Tady je žádoucí připomenout tzv. nevhodný stav, kdy trestní soudy jsou podle platné právní úpravy nuceny rozhodovat o nárocích, které podle specializace tradičně spadají do působnosti soudů civilních.“

Státní zástupce: „Pro nedostatek důkazů. Povinností soudů není zjišťovat další důkazy o výši a důvodu nároku.“

Advokát: „Zpravidla k tomu dochází z důvodu nedostatečné kvalifikace nároku poškozeným. Soudní orgán nemá povinnost ve vyšším měřítku provádět důkazy za účelem zjištění, zda a případně v jaké výši byla škoda způsobena. V tom případě odkáže poškozenou osobu k občanskoprávnímu řízení.“

Pracovník občanské iniciativy: „Důležitým účelem trestního řízení je zejména rozhodovat o vině a trestu, soudy nerespektují nárok v případě nedostatku důkazů o výši a důvodu škody, proto odkazují k civilnímu soudu.“

5.3 ODPOVĚDI ÚČASTNÍKŮ - ANALÝZA

První otázka směřovala k problematice rozsahu práv poškozeného ve srovnání s obviněným. Soudce, kriminalista a advokát se domnívají, že práva poškozené osoby nikterak nejsou v totožném rozsahu a ani nemohou být, jelikož se jedná o rozdílně postavené subjekty v trestním řízení. Státní zástupce a pracovník občanské iniciativy uvedli, že práva poškozené osoby by měla být ve větší rovnováze s právy obviněné osoby.

Ohledně potenciálního přiznání dalších práv pro osobu poškozeného, která podle aktuální právní úpravy přísluší obviněnému, všichni respondenti kromě státního zástupce odpověděli, že rozhodně ne. Práva, která poškozenému současně platná právní úprava přiznává, jsou v dostatečné míře a není třeba je rozlišovat. Státní zástupce uvedl, že by právo rozšířil o výsledky jen v přítomnosti svého právního zástupce a podání odporu proti trestnímu příkazu.

V souvislosti s dostatečným poskytnutím právního poradenství a právní pomoci se soudce, kriminalista, státní zástupce a advokát domnívají, že až na zanedbatelné výjimky je právní pomoc vůči poškozené osobě uspokojivá. Pracovník občanské iniciativy připomíná, že dostatečná právní podpora poškozeného s sebou přináší i dobrého právního zástupce – advokáta.

Myšlenka rozsahu využívání práv poškozenými je u soudce a advokáta vyjádřena pozitivně. Dá se říci, že poškození v trestním řízení využívají svých práv dostatečně

a to zejména díky vyššímu povědomí a poučení od právních zástupců. Kriminalista a státní zástupce tvrdí, že poškození svá práva mohou využívat i nedostatečně nebo zcela vůbec. Pracovník občanské iniciativy je pesimistický v tom, když tvrdí, že poškození neznají svá práva vůbec.

V souvislosti s dostatečným poučením poškozených o jejich právech odpověděl soudce a kriminalista, že rozhodně ano. Nutno podotknout, že názor se může jevit jako subjektivní, jelikož je to právě soudce a kriminalista, kteří mají povinnost poučit poškozeného o právech v dílčí fázi trestního řízení. Pracovník občanské iniciativy se domnívá, že poučení je nespokojivé a odkazuje jen na formální poučení na tiskopisu. U státního zástupce a advokáta je odpověď nejednoznačná. Tito dotázaní odkazují na neaktivitu poškozeného domáhat se řádného poučení nebo na neochotu orgánů činných v trestním řízení.

Na úseku nerespektování (a přiznávání) návrhů ze strany poškozeného na přiznání nároku na náhradu škody soudy odpověděli všichni dotázaní shodně, a to, že jedinou okolností pro odkázání poškozeného k civilnímu řízení je nedostatek důkazů, nejasná výše škody a důvod uplatnění.

Výše uvedená spontánní tvrzení a jejich vyhodnocení mělo za cíl zjistit odborná stanoviska několika odborníků činných v trestním řízení. Je třeba zdůraznit, že výsledky výzkumu se nedají zobecňovat, přece jen byl proveden v menším rozsahu. Dospěl jsem ale k názoru, že pro orgány činné v trestním řízení je relevantnější stranou osoba obviněného což se odráží při jednání s poškozeným – zejména absentuje vůle rozšiřovat práva poškozeného.

ZÁVĚR

Téma poškozeného a oběti v trestním a soukromoprávním řízení je velmi široké a obsáhlé. Je třeba uvést, že bakalářská práce má svůj omezený rozsahový limit a nelze se zabývat veškerou problematikou. I tak se domnívám, že se podařilo naplnit stanovené cíle práce a potažmo vytvořit jakýsi přehledný materiál především o procesních právech a institutech souvisejících s osobou poškozeného a oběti v trestním řízení.

Téma poškozeného a oběti se postupně dostává více a více do podvědomí laické i odborné veřejnosti. Poškozený byl dříve spíše „odsunován do stínu pachatele“, respektive obviněného. To se však postupně mění. Poškozenému jsou v současnosti přiznána poměrně široká práva, která umožňují dosáhnout jeho cílů. Přesto je však důležité odlišit teoretické normy od jejich aplikační praxe. Především jsou to nedostatky v aplikační praxi, které často způsobují sekundární viktimizaci poškozených. Podobné nedostatky v praxi, ale také i v trestněprávní legislativě je třeba neustále odstraňovat, aby tak poškozený tuto náročnou životní etapu, co nejrychleji a nejlépe překlenul.

Nedostatečná je též úprava vyrozumívání poškozeného či svědka o nebezpečím hrozícím v souvislosti s legálním či nelegálním pobytem odsouzeného na svobodě. Informace jsou poskytovány pouze na žádost poškozeného nebo svědka, který si hrozící nebezpečí musí uvědomovat, po předchozím poučení orgánu činným v trestním řízení, shledá-li, že poškozenému či svědkovi hrozí nebezpečí. Chybí ustanovení o poskytování informací ex offo a není zajištěna včasnost vyrozumívání. Vhodným by bylo též zavést institut soukromoprávní žaloby pro některé trestné činy.

Závěrem konstatuji, že i přes některé nedostatky, které byly v práci popsány, zákon č. 141/1961 Sb. poškozenému umožňuje uplatnění poměrně širokých procesních oprávnění tak, aby mohl efektivně zasahovat do průběhu trestního řízení za účelem dosažení jeho morální satisfakce spočívající v odsouzení pachatele a přisouzení nároku na náhradu škody způsobené trestným činem. Pokud jde o právní úpravu náhrady škody v novém občanském zákoníku, tak tvrdím, že nyní nejsem schopen učinit rozhodnutí – v novém občanském zákoníku jsou nová ustanovení, která pomohou poškozeným lépe nebo spíše přesněji vymáhat škodu, která jim byla způsobena, na druhou stranu je zde i mnoho ustanovení, která právní jistotu poškozeného snižují. V tomto směru je tedy zapotřebí poukázat na budoucí judikaturu a její ustálenost a tím pádem i jisté zpřesnění dílčích ustanovení.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam literatury:

- [1.] CÍSAŘOVÁ, Dagmar, ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha : Univerzita Karlova, 1982. 85 s.
- [2.] ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 439 s. ISBN 978-80-7380-213-4.
- [3.] ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. 1. vyd. Plzeň : Eurounion, 1998. 255 s. ISBN 80-8585-870-3.
- [4.] ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUSOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů : příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
- [5.] GRŮVNA, Tomáš, JELÍNEK, Jiří a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha : Leges, 2012. 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- [6.] JELÍNEK, Jiří a kol. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. 190 s. ISBN 80-7184-618-X.
- [7.] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vyd. Praha : Leges, 2011. 816 s. ISBN 978-80-87212-92-9.
- [8.] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. 1216 s. ISBN 978-80-8721-222-6.
- [9.] KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek II, díl třetí : závazkové právo*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha : ASPI, 2002. 631 s. ISBN 80-8596-351-5.
- [10.] KRATOCHVÍL, Vladimír, MUSIL, Jan, ŠÁMAL, Pavel a kol. *Kurs trestního práva : trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha : C. H. Beck, 2007. 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8.
- [11.] KRÁL, Vladimír. *Odškodňování oběti trestné činnosti : zákony s poznámkami*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 1998. 135 s. ISBN 80-7179-175-X.

- [12.] LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení : příručka Ministerstva spravedlnosti České republiky*. Praha : SEVT, 1994. 121 s.
- [13.] ŠÁMAL, Pavel a kol. *Přípravné řízení trestní*. Praha : C. H. Beck, 2003. 1443 s. ISBN 80-7179-741-3.
- [14.] ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád : komentář, 1. díl*. 6. dopl. a přeprac. vyd. Praha : C. H. Beck, 2008. 1501 s. ISBN 978-80-7400-043-0.
- [15.] ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2007. 1199 s. ISBN 978-80-7179-375-5.
- [16.] ŠČERBA, Filip a kol. *Dohoda o vině a trestu a další předpoklady racionalizace trestní justice*. 1. vyd. Praha : Leges, 2012. 128 s. ISBN 978-80-87576-30-4.
- [17.] ŠILHÁN, Josef. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011. 159 s. ISBN 978-80-7400-393-6.
- [18.] TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie : jak studovat zločin*. 1. vyd. Praha : Grada, 2010. 214 s. ISBN 978-80-2472-982-4.

Seznam článků:

- [1.] GLATZOVÁ, Andrea. *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*. Trestněprávní revue. Číslo 1/2012, s. 6 a násl.
- [2.] HERCZEG, Jiří. *Poskytování informací o trestním řízení a ochrana soukromí poškozeného*. Trestní právo. Číslo 10/2009, s. 6 a 7
- [3.] JELÍNEK, Jiří. *Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011*. Kriminalistika. Číslo 4/2011, s. 264.
- [4.] KRISTKOVÁ, Veronika, LAGHANSOVÁ, Hana. *Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací*. Trestněprávní revue. Číslo 3/2008, s. 66
- [5.] KOLÁČKOVÁ, Jana. *Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu*. Trestněprávní revue. Číslo 5/2007, s. 134 a násl.

- [6.] LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení po novele trestního řádu účinné od 1. ledna 2002*. Justiční praxe : časopis české justice. Číslo 4/2002, s. 207.
- [7.] SVATOŠ, Roman. *Odpovídá právní úprava obětí trestných činů v České republice mezinárodním dokumentům?* Trestněprávní revue. Číslo 4/2012, s. 85 a násl.
- [8.] VANTUCH, Pavel. *K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání*. Trestněprávní revue. Číslo 6/2005, s. 146

Seznam citovaných právních předpisů:

- [1.] Říšský zákon č. 119, jímž se uvádí řád soudní.
- [2.] Říšský zákon č. 130 pro společnou obrannou moc
- [3.] Říšský zákon č. 131 pro zemskou obranu
- [4.] Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
- [5.] Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
- [6.] Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění.
- [7.] Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.
- [8.] Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném znění.
- [9.] Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, v platném znění.
- [10.] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.
- [11.] Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, v platném znění.
- [12.] Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Seznam citované judikatury:

- [1.] Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 18/01 ze dne 30. 4. 2002
- [2.] Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07.

- [3.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 21 Cdo 1214/98 ze dne 12. 11. 1998.
- [4.] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002.
- [5.] Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 2008, sp. zn. 3 Tmo 13/2008.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Poučení poškozeného - oběti trestného činu v trestním řízení (počet stran: 5)

Příloha č. 2 – Práva poškozeného v trestním řízení a další souvislosti (počet stran: 23)

Příloha č. 3 – Návrh poškozeného na přiznání nároku na náhradu škody (počet stran: 2)

Příloha č. 4 – Souhlas poškozeného s trestním stíháním podle ustanovení § 163 t.ř. (počet stran: 2)

Poučení poškozeného - oběti trestného činu v trestním řízení

V trestní věci

proti

pro přečin

podle §

trestního zákoníku

Poučení poškozeného podle zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, ve znění pozdějších předpisů

Podle § 43 odst. 1 tr. řádu ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený), má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, činit si výpisky a poznámky a na svoje náklady pořizovat kopie spisů a jejich částí (§ 65 odst. 1 tr. řádu), zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit.

Podle § 43 odst. 2 tr. řádu se za poškozeného nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

Podle § 43 odst. 3 tr. řádu jste jako poškozený oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2); je-li sjednána dohoda o vině a trestu, je třeba návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě (§ 175a odst. 2). Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy uplatňuje nebo z jakých důvodů a v jakém rozsahu se uplatňuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení. Důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení jste povinen doložit. Podle § 44 odst. 3 tr. řádu návrh nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení.

Podle § 43 odst. 4 tr. řádu jste-li obětí trestného činu podle zákona o obětech (§ 22 zákona o obětech trestných činů), máte právo v kterémkoliv stádiu trestního řízení učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na Váš dosavadní život. Prohlášení lze učinit i písemně.

Podle § 43 odst. 5 tr. řádu se můžete výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv, které Vám tento zákon jako poškozenému přiznává.

Podle § 44 odst. 1 tr. řádu oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný.

Podle § 44 odst. 2 tr. řádu je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení.

Podle § 45 odst. 1 tr. řádu je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává práva poškozeného její zákonný zástupce. Jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3 tr. řádu), přecházejí práva, která tento zákon přiznává poškozenému, i na jeho právního nástupce.

Podle § 45 odst. 2 tr. řádu v případech, kdy nemůže zákonný zástupce poškozeného vykonávat svá práva uvedená v odstavci 1 a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv opatrovníka.

Podle § 45a tr. řádu se poškozenému veškeré písemnosti doručují na adresu, kterou uvede. Má-li zmocněnec, doručuje se pouze jemu, to neplatí, pokud se poškozenému zasílá výzva, aby osobně něco vykonal.

Podle § 46 trestního řádu, je-li vedeno řízení pro trestný čin, u něhož lze sjednat dohodu o vině a trestu, může dojít k sjednání dohody o vině a trestu a v takovémto případě může poškozený uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení nejpozději při prvním jednání o takové dohodě.

Podle § 47 odst. 1, 2 tr. řádu má poškozený právo navrhnout státnímu zástupci nebo soudu, aby uspokojení jeho nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem, bylo až do pravděpodobné výše škody nebo nemajetkové újmy nebo až do pravděpodobného rozsahu bezdůvodného obohacení, zajištěno na majetku obviněného, má-li důvodnou obavu, že uspokojení tohoto nároku bude mařeno nebo ztěžováno.

Podle § 47 odst. 3 tr. řádu, pokud je poškozenému známo, že obviněný je vlastníkem nemovitosti nebo má některou movitou věc umístěnou mimo jeho trvalého nebo jiného pobytu, uvede podle možnosti již v návrhu na zajištění svého nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, kde taková věc je.

Podle § 50 odstavec 1 tr. řádu se může poškozený dát zastupovat zmocněncem, kterým může být i právnická osoba. Zmocněnec poškozeného může být současně důvěrníkem podle zákona o obětech trestných činů.

Podle § 50 odst. 2 tr. řádu je-li zmocněnec poškozeného fyzická osoba, nesmí jím být osoba, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena; při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže být zmocněncem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník.

Podle § 51 odst. 1 tr. řádu je zmocněnec poškozeného oprávněn činit za poškozeného návrhy a podávat za něj žádosti a opravné prostředky; je též oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený.

Podle § 51 odst. 2 tr. řádu je zmocněnec poškozeného oprávněn být již od zahájení trestního stíhání při vyšetřovacích úkonech, jimiž se mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv osob, které zastupuje, a jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže by přítomností zmocněnce mohl být zmařen účel trestního řízení nebo nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Může obviněnému i jiným vyslychaným osobám klást otázky, avšak teprve tehdy, až policejní orgán výslech skončí a udělí mu k tomu slovo. Námitky proti způsobu provádění úkonu může vznášet kdykoliv v jeho průběhu.

Podle § 51a odst. 1 tr. řádu osvědčí-li poškozený, který je

a) zvláště zranitelnou obětí podle zákona o obětech,
b) kterému byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví,
c) který je pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt,
že nemá dostatek prostředků na uhrazení nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu.

Podle § 51a odst. 2 tr. řádu má poškozený mladší 18 let vždy nárok na bezplatné zastupování zmocněncem, nejde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy (§196 tr. zákoníku).

Podle § 51a odst. 3 tr. řádu návrh na rozhodnutí podle odst. 1 podává poškozený v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce a v řízení před soudem příslušnému soudu, který věc projednává.

Podle § 51a odst. 4 tr. řádu pokud si poškozený sám zmocněnce nezvolí, za podmínek uvedených v odst. 1a 2, je mu předsedou senátu nebo soudcem ustanoven advokát.

Poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, může podle § 151a odst. 1 tr. řádu žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který poškozený vyžádá. Žadosti nelze vyhovět, jestliže takový důkaz není pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení.

Podle § 55 odst. 1 písm. c) tr. řádu jsou na žádost poškozeného, oběti (§ 16 zákona o obětech trestných činů) a dalších osob vyjmenovaných zákonem vedeny údaje o bydlišti a doručovací adrese, o místě výkonu zaměstnání či povolání nebo podnikání a o osobních, rodinných a majetkových poměrech tak, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a Probační a mediační služba, není-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti níž se trestní řízení vede.

Podle § 65 tr. řádu má poškozený právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování, údajů osob podle § 55 odst. 1 písmene c) a osobních údajů svědka podle § 55 odst. 2 tr. řádu, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí. V přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán právo nahlédnout do spisů a spolu s tím ostatní práva uvedená v § 65 odstavci 1 tr. řádu ze závažných důvodů odepřít. Závažnost důvodů, ze kterých tato práva odepřel policejní orgán, je na žádost osoby, již se odepření týká, státní zástupce povinen urychleně přezkoumat.

Podle § 154 odst. 1 tr. řádu byl-li poškozenému alespoň částečně přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, je odsouzený, jemuž byla povinnost k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení uložena, povinen nahradit poškozenému též náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.

Podle § 154 odst. 2 tr. řádu v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení ani zčásti, uloží soud na návrh poškozeného odsouzenému uhradit náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení.

Podle § 157a odst. 1 tr. řádu má poškozený právo kdykoliv v průběhu přípravného řízení žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu. Tato žádost není vázána lhůtou. O výsledku přezkoumání musí být žadatel vyrozuměn.

Podle § 160 odst. 2 tr. řádu může poškozený, jehož pobyt nebo sídlo jsou známé, požádat o opis usnesení o zahájení trestního stíhání.

Podle § 166 odst. 1 tr. řádu podá-li poškozený návrh podle § 43 odst. 3 tr. řádu, je mu umožněno po skončení vyšetřování prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování.

Poučení oběti trestného činu podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (ZOTČ)

Podle § 3 odst. 1 ZOTČ každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak.

Podle § 3 odst. 4 ZOTČ jsou Policie ČR, orgány činné v trestním řízení a subjekty zapsané v registru poskytovatelů povinny srozumitelným způsobem informovat oběť o jejích právech a umožnit jí jejich plné uplatnění. Na žádost oběti jsou tak povinny učinit i opakovaně.

Podle § 7 ZOTČ má oběť právo na přístup k informacím v zákonem stanoveném rozsahu ve věci, v níž se stala obětí trestného činu.

Podle § 11 odst. 1 ZOTČ na žádost oběti jí poskytne příslušný orgán činný v trestním řízení pravomocné rozhodnutí, kterým se řízení končí, nebo informace o stavu trestního řízení, pokud tato informace nemůže ohrozit účel trestního stíhání.

Podle § 11 odst. 3 ZOTČ může oběť podat žádost o poskytnutí informací souvisejících s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě. Tato žádost se podává v přípravném řízení policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a v řízení před soudem soudu.

Podle § 17 odst. 1 ZOTČ má oběť právo požádat v kterémkoliv stadiu trestního řízení, popřípadě i před jeho zahájením, aby byla při úkonech, kterých se účastní, učiněna potřebná opatření k zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, která je podezřelá ze spáchání trestného činu, nebo proti níž se vede trestní řízení.

Podle § 17 odst. 2 ZOTČ žádosti podle odst. 1 jsou příslušné orgány povinny vyhovět, pokud se jedná o zvlášť zranitelnou oběť a nevylučuje to povaha prováděného úkonu.

Podle § 18 odst. 1 ZOTČ musí být otázky směřující do intimní oblasti kladeny pouze tehdy, je-li to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení.

Podle § 18 odst. 2 ZOTČ má oběť právo kdykoliv podat námitku proti zaměření otázky. O důvodnosti námítky, která se poznamená do protokolu, rozhoduje vyslyšající orgán.

Podle § 19 ZOTČ může oběť žádat, aby byla v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví. Žádosti zvláště zranitelné oběti je nutné vyhovět, nebrání-li tomu důležité důvody. Důvody k zamítnutí žádosti se poznamenají do protokolu.

Podle § 19 odst. 2 ZOTČ může zvláště zranitelná oběť žádat o tlumočení osobou stejného nebo opačného pohlaví. Tomuto je nutno vyhovět, ledaže nelze provedení úkonu odložit nebo tlumočnicka požadovaného pohlaví zajistit.

Podle § 20 ZOTČ je podání vysvětlení a výslech zvláště zranitelných obětí prováděn citlivě, vyškolenou osobou, tak, aby nemusel být později opakován; je-li to technicky možné, za využití audiovizuální techniky nebo speciálních výslechových místností.

Podle § 21 odst. 1 ZOTČ má oběť právo na doprovod důvěrníkem.

Podle § 21 odst. 2 ZOTČ důvěrníkem může být fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, kterou si oběť zvolí. Důvěrník poskytuje oběti potřebnou, zejména psychickou pomoc. Důvěrník může být zároveň zmocněncem oběti. Důvěrníkem nemůže být osoba, která má v trestním řízení postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce nebo tlumočnicka.

Podle § 21 odst. 3 ZOTČ důvěrník nemůže zasahovat do průběhu úkonu.

Podle § 21 odst. 4 ZOTČ lze důvěrníka vyloučit z účasti na úkonu, pokud jeho účast narušuje průběh úkonu nebo ohrožuje dosažení účelu úkonu. Je nutné umožnit oběti zvolení jiného důvěrníka, ledaže uvedený úkon nelze odložit nebo by jeho odložení bylo spjato s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady.

Právo na peněžitou pomoc

Podle § 23 odstavec 1 ZOTČ má oběť za podmínek stanovených tímto zákonem **právo** na peněžitou pomoc, kterou jí poskytne stát.

Podle § 23 odst. 2 ZOTČ se peněžitá pomoc poskytuje oběti, která

- a) je státním občanem ČR, pokud má na území ČR místo trvalého pobytu, pokud se na území ČR obvykle zdržuje nebo pokud se na území ČR stala obětí trestného činu,
- b) má trvalý pobyt nebo oprávněně pobývá na území jiného členského státu EU, pokud se na území ČR stala obětí trestného činu,
- c) je cizincem, pokud na území ČR v souladu s jinými právními předpisy pobývá nepřetržitě po dobu delší než 90 dnů a stala se na území ČR obětí trestného činu,
- d) je cizincem, který se stal obětí trestného činu na území ČR a který požádal o mezinárodní ochranu, kterému byl udělen azyl nebo doplňková ochrana na území ČR.

Podle § 23 odst. 3 ZOTČ obětem, kterými jsou cizí státní příslušníci neuvedení v odstavci 2, se peněžité pomoc poskytuje v rozsahu stanoveném vyhlášenou mezinárodní smlouvou, kterou je Česká republika vázána.

Podle § 23 odst. 4 ZOTČ ve věcech peněžité pomoci jedná jménem státu ministerstvo, na základě žádosti oběti (§ 30 odst. 1 ZOTČ).

Podle § 24 odst. 1 ZOTČ právo na peněžitou pomoc má

- a) oběť, které bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví,
- b) oběť, které byla v důsledku trestného činu způsobena těžká újma na zdraví,
- c) osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu,
- d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), kterým vznikla nemajetková újma.

Podle § 30 odst. 2 ZOTČ žádost o poskytnutí peněžité pomoci lze podat u ministerstva nejpozději do 2 let ode dne, kdy se oběť dozvěděla o újmě způsobené trestným činem, nejpozději však do 5 let od spáchání trestného činu, jinak právo zaniká.

Podle § 34 ZOTČ se přeshraničním případem s členskými státy Evropské unie pro účely tohoto zákona rozumí případ, kdy o poskytnutí peněžité pomoci oběti trestného činu rozhoduje příslušný orgán členského státu Evropské unie, na jehož území byl trestný čin spáchán, v případech, kdy obětí byla osoba, která má místo trvalého pobytu nebo oprávněně pobývá na území jiného členského státu Evropské unie (dále jen „přeshraniční případ“).

Podle § 35 odst. 1 ZOTČ je Ministerstvo povinno v přeshraničních případech osobám uvedeným v § 23 odst. 2 písm. a), c) a d) ZOTČ, pokud se staly obětí trestného činu, který byl spáchán na území jiného členského státu Evropské unie, poskytnout potřebnou součinnost k tomu, aby žádost o poskytnutí peněžité pomoci v přeshraničních případech splňovala všechny náležitosti stanovené právem příslušného členského státu Evropské unie, jehož orgán bude o poskytnutí peněžité pomoci rozhodovat; za tím účelem zejména

- a) poskytuje základní informace o možnostech obdržet peněžitou pomoc a formuláře žádostí o poskytnutí peněžité pomoci v přeshraničních případech,
- b) na žádost oběti poskytuje informace o tom, jak žádost o poskytnutí peněžité pomoci v přeshraničních případech vyplnit a kterými dokumenty ji doložit,
- c) přijímá žádosti o poskytnutí peněžité pomoci v přeshraničních případech,
- d) pořizuje na náklad státu překlad žádosti o poskytnutí peněžité pomoci v přeshraničních případech a jejích příloh do cizího jazyka,
- e) na žádost oběti poskytuje součinnost v případě, že příslušný orgán jiného členského státu Evropské unie požádá o dodatečné informace,
- f) na žádost oběti zasílá bezodkladně příslušnému orgánu jiného členského státu Evropské unie dodatečné informace vyžádané podle písmene e), popřípadě i seznam veškerých postupovaných dokumentů,
- g) postupuje vyplněnou žádost o poskytnutí peněžité pomoci v přeshraničních případech a její přílohy příslušnému orgánu jiného členského státu Evropské unie.

Podle § 36 odst. 3 ZOTČ Ministerstvo zašle rozhodnutí o žádosti o poskytnutí peněžité pomoci v přeshraničních případech osobě uvedené v odstavci 1 a příslušnému orgánu jiného členského státu Evropské unie.

Podle § 36 odst. 4 ZOTČ peněžitou pomoc nelze poskytnout, pokud byla žádost o její poskytnutí podána v jiném státě. Ministerstvo vyzve osobu uvedenou v odstavci 1, aby čestným prohlášením potvrdila, že takový nebo obdobný nárok neuplatnila v jiném státě. Pokud osoba uvedená v odstavci 1 čestné prohlášení nepředloží, peněžitá pomoc se neposkytne.

Podle § 36 odst. 5 ZOTČ lhůta uvedená v § 30 odst. 2 je zachována i v případě, kdy byla žádost o poskytnutí peněžité pomoci oběti podána u příslušného orgánu jiného členského státu Evropské unie, na jehož území má oběť místo trvalého pobytu nebo se na něm obvykle zdržuje.

Po poučení dle § 43 odst. 3 tr. řádu jako poškozený navrhuji, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež mi byla trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na můj úkor trestným činem získal a to ve výši 900 Kč.

Vyjádření poškozeného k poučení:

.....
Žádost podle § 11 odst. 3 zákona o obětech *podávám* nepodávám.

Informace podle § 11 odst. 1 zákona o obětech *požadují* nepožadují.

Žádám nežádám o postup v souladu s § 55/1c) tr. řádu (§ 16 ZOTČ).

Dle § 160/2 tr. řádu *žádám* nežádám o opis usnesení o zahájení trestního stíhání.

Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život:

.....

**Poučení mi bylo řádně
vysvětleno a beru je na
vědomí**

(jméno a příjmení oběti trestného činu)

Přítomni:

zákonný zástupce:

Příloha č. 2 – Práva poškozeného v trestním řízení a další souvislosti

Poškozeným se dle § 43 trestního řádu rozumí ten, komu pachatel trestným činem:

- ♣ *ublížil na zdraví* (bez ohledu na to, zda současně způsobil i majetkovou škodu)
- ♣ *způsobil majetkovou, morální či jinou škodu*

Majetkovou škodou se rozumí jen skutečně vzniklá škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Škoda může vzniknout buď ve formě tzv. skutečné škody (oč se majetek poškozeného zmenšil) nebo ve formě tzv. ušlého zisku (o co by se majetek poškozeného za normálního běhu okolností zhodnotil, ale v důsledku jednání pachatele se tak nestalo).

Poškozený je jednou ze stran trestního řízení a to už od jeho počátku, tedy od sdělení obvinění pachateli trestného činu. Poškozený má v trestním řízení pouze ta práva, které mu dává zákon – trestní řád. O svých právech musí být orgány činnými v trestním řízení poučen! Práva poškozeného se liší v závislosti na tom, zda má poškozený vůči pachateli nárok na náhradu škody způsobené trestným činem.

Práva poškozeného

Poškozený má v trestním řízení pouze ta práva, která mu dává zákon – trestní řád. O svých právech musí být orgány činnými v trestním řízení poučen! Práva poškozeného se liší v závislosti na tom, zda má poškozený vůči pachateli nárok na náhradu škody způsobené trestným činem.

V přípravném řízení má poškozený zejména tyto práva:

♣ právo na informace

1. Právo na poučení: orgány policie jsou povinny poučit poškozeného o jeho právech a to již při prvním výslechu (podání vysvětlení).
2. Právo na informace o průběhu trestního řízení: v kterémkoliv stádiu trestního řízení lze písemně, případně telefonicky, kontaktovat příslušné OČTŘ s dotazem na stav a průběh trestního řízení.
3. Právo nahlížet do spisu, pořizovat opisy a kopie ze spisu (na vlastní náklady): toto právo má poškozený v průběhu celého trestního řízení, v přípravném řízení však může být poškozenému

ze závažných důvodů právo nahlédnout do spisu odepřeno. Poškozený se proti tomuto může bránit podáním žádosti státnímu zástupci o přezkoumání závažnosti těchto důvodů. Státní zástupce je povinen žádost vyřídit urychleně. Pokud se jedná o protokol z úkonu v přípravném řízení, kterému poškozený mohl být přítomen, nelze mu odepřít možnost do tohoto protokolu nahlédnout.

4. Právo žádat informace podle § 44a TR – o propuštění nebo útěku obviněného z vazby: poškozený může podat u státního zástupce žádost, aby mu byla poskytnuta informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchnul. Informaci sdělí příslušný státní zástupce nebo policejní orgán v den, kdy k této skutečnosti došlo. O tomto právu musí být poškozený poučen.

♣ právo aktivně vystupovat v trestním řízení

1. Právo podat trestní oznámení Podání trestního oznámení je prvním právem poškozeného, které může uplatnit před orgány činnými v trestním řízení. Tímto úkonem dává OČTR podnět k zahájení trestního stíhání a de facto se tak následně stává jednou ze stran trestního procesu.

Kdo?

Trestní oznámení může podat kdokoliv, nejen poškozený. Je možné podat i anonymní trestní oznámení, i takové je Policie ČR povinna prošetřit. Osoba podávající trestní oznámení se nazývá oznamovatel.

Kde?

Na kterémkoliv útvaru Policie ČR a na kterémkoliv státním zastupitelství. Všechny tyto orgány jsou povinny trestní oznámení (TO) přijmout bez ohledu na příslušnost. Pro urychlení vyřízení věci je dobré podat TO místně a věcně příslušnému orgánu. Na státní zastupitelství je dobré podat TO v případě, že je zde podezření na možné přehlížení, nedostatečnou pozornost nebo podjatost ze strany policejních orgánů (někdy v případě místních oddělení). Trestní oznámení o závažných trestných činech je lépe podávat na útvarech služby kriminální policie a vyšetřování (SKPV), nikoliv na útvarech pořádkové policie. Pro druhy závažné trestné činnosti existují specializované útvary SKPV nebo specialisté na okresních či krajských ředitelstvích Policie ČR.

Jak?

TO lze podat písemně nebo ústně do protokolu. Nejlepší variantou je TO písemně sepsat a osobně odnést na oddělení policie nebo na státní zastupitelství s tím, že kopii podaného TO si oznamovatel nechá potvrdit.

Co by mělo TO obsahovat?

TO nemá žádnou předepsanou formu, nemá stanoveny žádné podstatné náležitosti. Musí však představovat dostatečný podklad pro šetření policie, proto by mělo obsahovat určité minimální penzum informací.

Vždy je třeba uvést:

- ♣ Kdo TO podává (pokud nejde o anonymní TO, které však nelze doporučit).
 - ♣ Kterému policejnímu orgánu nebo státnímu zastupitelství je určeno.
 - ♣ Kdy došlo k události (spáchání skutku, který může být trestným činem). Je dobré událost časově specifikovat co nejpřesněji, případně s odkazem na jiné skutečnosti, které mohou pomoci událost časově určit (např. "... po večerních zprávách"; "před tím, než jel vlak směrem na Prahu"; "po setmění"; "poté, co přestalo pršet" apod.).
 - ♣ Kdo oznamovaný skutek spáchal, popis pachatele, nějaké určující znaky. TO však lze podat i proti neznámému pachateli.
 - ♣ Kde došlo k události, případně kde vyšlo najevo takové jednání pachatele, které může být trestným činem. Kde nastaly následky tohoto jednání apod.
 - ♣ Jakým způsobem došlo k události? Je třeba přesně popsat jednání všech zúčastněných osob a ostatní okolnosti. Zda bylo použito nějakých doličných předmětů apod.
 - ♣ Co bylo jednáním způsobeno, jaké následky, jaká škoda apod.
 - ♣ Co bylo motivem jednání pachatele, proč došlo k události,
- K prokázání tvrzených okolností je dobré označit důkazy, zejména navrhnout případné svědky s uvedením jejich jména, adresy a případně jiného kontaktu.

!!! Oznamovatel má právo požádat, aby byl do jednoho měsíce od podání trestního oznámení vyzooměn o učiněných opatřeních (§ 158 odst. 2 TR). Pokud tak neučiní, policie tuto povinnost nemá !!!

Po podání Trestního Oznámení

Oznamovatel je zpravidla předvolán k podání vysvětlení a dostává se tak do postavení svědka.

Právo požádat o vyzoomění o učiněných opatřeních (§ 158 TR)

- ♣ Např.: "Žádám, abych byl do jednoho měsíce vyzooměn, jak bylo s tímto trestním oznámením naloženo."

Právo dát (nedát) souhlas s trestním stíháním (§ 163 TR)

♣ Trestní stíhání pro činy uvedené (taxativně vyjmenované) v tomto ustanovení je možné jen se souhlasem poškozeného – pokud je pachatelem trestného činu osoba, vůči níž má poškozený právo odepřít výpověď (tj. příbuzný nebo osoba blízká), v případě trestného činu znásilnění, pokud je pachatelem manžel nebo druh. Souhlas s trestním stíháním může být vzat kdykoliv zpět, a to až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě.

♣ Souhlasu však není třeba v těchto případech (§ 163a TR):

- trestným činem byla způsobena smrt
- poškozený není schopen dát souhlas pro duševní poruchu
- poškozený je mladší 15 let
- souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami nebo nátlakem

Právo žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu (§ 157a TR): žádost je třeba podat ke státnímu zastupitelství, jehož státní zástupce dozoruje práci policie v přípravném řízení (příslušnost OČTR). Většinou okresní státní zastupitelství podle místa spáchání TČ, u závažnější trestné činnosti krajské státní zastupitelství.

Právo nechat se zastupovat zmocněncem (právo na bezplatnou pomoc, § 50 - 51a TR)

♣ Každý poškozený má právo nechat se zastupovat zmocněncem. Zmocněncem může být jakákoliv fyzická osoba s plnou způsobilostí k právním úkonům, i bez právního vzdělání, nejčastěji však bývá zmocněncem advokát. Zmocněncem nemůže být osoba vystupující v trestním řízení jako svědek, znalec nebo tlumočník. Zmocněnec zastupuje poškozeného na základě plné moci, kterou lze udělit písemně nebo ústně do protokolu. Je dobré zvolit si zmocněnce co nejdříve, nejlépe před prvním výsledkem ve věci (podáním vysvětlení).

♣ Zmocněnec je na základě této plné moci oprávněn za poškozeného:

- činit návrhy (připojit se s nárokem na náhradu škody, podat návrh na doplnění dokazování)
- podávat žádosti (viz výše – § 157a TR)
- podávat opravné prostředky (stížnosti, odvolání)
- být přítomen všem procesním úkonům, kterým má právo být přítomen poškozený

♣ *Právo na bezplatnou pomoc* – ustanovení soudem: poškozený, který se připojí s nárokem na náhradu škody má právo na ustanovení advokáta bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud osvědčí svoji nemajetnost. V přípravném řízení o tom rozhodne soudce (v řízení před soudem předseda senátu). Poškozený by měl již zároveň s návrhem předložit potřebné doklady osvědčující jeho nemajetnost (např. potvrzení od úřadu práce o tom, že je v evidenci uchazečů

Příloha č. 2, strana 4

o zaměstnání, výplatní pásku, potvrzení o výši starobního nebo invalidního důchodu apod.). Pokud tak neučiní s návrhem, soud jej vyzve. Návrh je v přípravném řízení třeba podat u soudu příslušného v dané věci pro přípravné řízení, tj. u okresního soudu, do jehož obvodu spadá státní zástupce, který věc v přípravném řízení dozoruje.

♣ Bezplatné ustanovení advokáta Českou advokátní komorou (ČAK): ČAK může na základě žádosti určit advokáta povinného poskytnout právní pomoc ve vymezeném rozsahu. Žádost je třeba podat k České advokátní komoře, pobočka v Brně, Náměstí Svobody 84/15, 602 00 Brno. K žádosti je třeba přiložit Prohlášení o majetkových poměrech žadatele (formulář je ke stažení na www.cak.cz).

Právo žádat mediaci (souhlasit s ní): mediací se rozumí zprostředkování mimosoudního řešení konfliktu, který vznikl mezi poškozeným a pachatelem v důsledku trestného činu. Mediaci provádí příslušná střediska Probační a mediační služby (aktuální seznam středisek PMS ČR včetně kontaktů viz www.pmscr.cz).

Právo činit návrhy na doplnění dokazování: lze navrhnout písemně / ústně do protokolu; jako důkaz lze navrhnout zejména svědeckou výpověď a listinné důkazy, dále znalecký posudek, ohledání osob a věcí, rekognici, konfrontaci, vyšetřovací pokus atd.

Právo podat některé opravné prostředky (o právu podat opravný prostředek musí být poškozený vždy v rozhodnutí OČTŘ poučen):

- ♣ stížnost proti usnesení policie o odložení věci podle § 159a TŘ
- ♣ stížnost proti usnesení státního zástupce o postoupení věci jinému orgánu podle § 171 odst. 1 TŘ
- ♣ stížnost proti usnesení státního zástupce o zastavení trestního stíhání podle § 171 odst. 2 TŘ
- ♣ stížnost proti usnesení státního zástupce o podmíněném zastavení trestního stíhání podle § 307 odst. 5 TŘ
- ♣ proti usnesení státního zástupce o schválení narovnání podle § 309 odst. 2 TŘ

Právo používat v trestním řízení mateřského jazyka (§ 2 odst. 14 TŘ): pokud je poškozený cizinec, je nutné při jeho výslechu zajistit tlumočnicka v případě, že trvá na tom, že chce vypovídat v mateřském jazyce.

Právo na ochranu

♣ Institut utajeného svědka (§ 55 odst. 2 TŘ): pokud svědku (poškozenému) nebo osobě jemu blízké hrozí v souvislosti s podáním svědeckví újma na zdraví nebo vážné nebezpečí porušení

Příloha č. 2, strana 5

jeho práv, má právo na to, aby orgán činný v trestním řízení učinil opatření k utajení jeho totožnosti a podoby; jméno, příjmení a osobní údaje svědka se neuvedou do protokolu, ale vedou se odděleně od trestního spisu tak, aby se s nimi mohli seznámit pouze OČTŘ v dané věci. V protokolu se uvede smyšlené jméno a smyšlené osobní údaje. Již při prvním výslechu ve věci musí být svědek o tomto právu poučen. Opatření má význam pouze, pokud je učiněno hned při prvním výslechu svědka (poškozeného).

♣ Ochrana dle zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka: poskytuje se jen ve výjimečných případech, nelze-li bezpečnost svědka (poškozeného) zajistit jiným způsobem. Poskytuje ji útvar speciálních služeb Policejního prezidia, na návrh OČTŘ. Zákon používá pojem ohrožená osoba, kterou kromě svědka (poškozeného) může být např. i znalec nebo tlumočník, obhájce apod. Jedná se o soubor opatření, který zahrnuje mimo jiné osobní ochranu, přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků její domácnosti, zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby, pomoc při začlenění v novém sociálním prostředí apod. Podmínkou poskytnutí této ochrany je souhlas ohrožené osoby a rozhodnutí Ministerstva vnitra, kterým schválí návrh policejního orgánu, státního zástupce nebo soudce. Jedná se o opatření dlouhodobého či spíše trvalého charakteru.

Právo na náhradu škody

Poškozený, kterému vznikla jednáním pachatele, jenž naplňuje znaky trestného činu, majetková škoda, má právo na její náhradu.

Majetkovou škodou (v širším slova smyslu) se rozumí skutečně vzniklá škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Škoda může vzniknout buď ve formě tzv. skutečné škody (oč se majetek poškozeného zmenšil) nebo ve formě tzv. ušlého zisku (o co by se majetek poškozeného za normálního běhu okolností zhodnotil, ale v důsledku jednání pachatele se tak nestalo).

V případě škody na zdraví má poškozený právo na tyto nároky:

- ♣ *bolestné* (výši bolestného i ztížení společenského uplatnění stanoví lékař na základě bodového ohodnocení dle vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění)
- ♣ *ztížení společenského uplatnění*
- ♣ *náhrada za ztrátu na výdělku* (po dobu pracovní neschopnosti i po skončení pracovní neschopnosti)
- ♣ *náhrada za ztrátu na důchodu*
- ♣ *náklady účelně vynaložených nákladů na léčení*

V případě smrti v důsledku trestného činu mají právní nástupci poškozeného (dědici dle skončeného dědického řízení) tyto nároky:

- ♣ *jednorázové odškodnění pozůstalým (dle §)*
- ♣ *náklady na výživu pozůstalým*
- ♣ *přiměřené náklady spojené s pohřbem*

Náhrady škody se může poškozený domáhat různým způsobem:

1. *Dohodou s pachatelem trestného činu, možnost využití mediace (zejména v případě podmíněného zastavení trestního stíhání dle § 307 TŘ a narovnání dle § 309 TŘ)*
2. *Připojením se s nárokem na náhradu škody v rámci trestního řízení (§ 43 odst. 3 TŘ)*
3. *Žalobou na náhradu škody v civilním řízení*
4. *Podáním žádosti podle zákona č. 45/2013 Sb.*
5. *Poskytnutí plnění od příslušné pojišťovny (zejména škoda způsobená motorovým vozidlem – náhrada z povinného ručení, náhrada škody z pojištění odpovědnosti za škodu občana v případě některých nedbalostních trestných činů)*

Právo na náhradu škody přechází na právní nástupce (dědice poškozeného), s výjimkou nároku na bolestné a ztížení společenského uplatnění! Právní nástupce poškozeného může uplatnit právo na náhradu škody všemi výše uvedenými postupy.

Dohoda s pachatelem trestného činu

Poškozený se může již v přípravném řízení obrátit na příslušné středisko Probační a mediální služby s požadavkem na mimosoudní zprostředkování jednání s pachatelem o náhradě materiální škody i nemateriální újmy způsobené trestným činem – mediaci.

Cílem mediace je dosáhnout urovnání konfliktu mezi pachatelem trestného činu, poškozeným a státem bez nadbytečné stigmatizace pachatele trestného činu, ovšem s maximálním zajištěním pomoci a kompenzace způsobené škody pro oběti trestného činu (poškozené), včetně určitého morálního zadostiučinění.

Příslušnou dohodu o náhradě škody může ovšem poškozený s pachatelem trestného činu uzavřít i samostatně, bez asistence Probační a mediální služby či jiného mediátora.

Při uzavírání dohody o náhradě škody způsobené trestným činem je vhodné zvážit uzavření této dohody formou notářského, případně exekutorského, zápisu s doložkou přímé vykonatelnosti. Dohoda uzavřená touto formou je dle ustanovení § 274 písm. d) OSŘ exekučním titulem a v případě dobrovolného neuhrazení náhrady škody pachatelem trestného činu lze okamžitě přistoupit k exekuci (bez nutnosti uplatnění nároku na náhradu škody soudní cestou, což může být velmi zdlouhavé). Nevýhodou tohoto řešení jsou vyšší náklady (odměna

notáře, exekutora za sepsání zápisu).

Uzavření dohody o náhradě škody pachatele s poškozeným je jedním z předpokladů použití odklonů v trestním řízení (podmíněné zastavení trestního řízení, narovnání).

Poškozený, kterému byla způsobena majetková škoda, má právo se připojit se svým nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení a požadovat, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem. Nemajetkovou újmu takto uplatnit nelze (morální újmu, poškození dobré pověsti, cti, poškození jiných osobnostních práv apod.).

Nárok musí být uplatněn včas, tj. nejpozději při hlavním líčení před zahájením dokazování (tedy před zahájením výslechu obžalovaného, kterým se dokazování zahajuje). V případech, kdy je věc skončena trestním příkazem, se k nároku poškozeného na náhradu škody přihlíží, pokud byl uplatněn před vydáním trestního příkazu. Po vydání trestního příkazu, pokud tento nabyde právní moci, se již nelze s nárokem na náhradu škody připojit a k nároku poškozeného nebude přihlíženo. Je tedy účelné připojit se s nárokem na náhradu škody co nejdříve, již v přípravném řízení, aby nedošlo k situaci, kdy poškozený nechá uplatnění nároku až na hlavní líčení a věc je skončena trestním příkazem, proti kterému poškozený nemá právo podat odpor!!! Poškozený musí být o právu připojit se s nárokem na náhradu škody poučen! (Policejní orgány mají k dispozici speciální tiskopis – Poučení poškozeného)

Nárok je třeba uplatnit vůči konkrétní osobě (v případě, že je víc obviněných).

Nárok je třeba uplatnit dostatečně určitě, je nutné uvést výši škody, kterou poškozený požaduje nahradit a to alespoň v určité minimální výši, je třeba vznik škody odůvodnit. Poškozený může požadovat rovněž úrok z prodlení. Výši požadované škody však lze v průběhu řízení měnit (upřesnit, navýšit). Je dobré označit důkazy k prokázání vzniklé škody.

Soud je při rozhodování o náhradě škody vázán návrhem poškozeného, tzn. soud nemůže náhradu škody přiznat, pokud ji poškozený neuplatnil, a dále nesmí přiznat víc, než poškozený požaduje. Poškozený může vzít svůj nárok během řízení kdykoliv zpět.

Soud rozhoduje o nároku poškozeného v tzv. adhezním řízení (možné varianty rozhodnutí soudu v adhezním řízení).

Právo podat návrh na zajištění nároku na náhradu škody na majetku pachatele: v případech, kdy je odůvodněná obava, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody bude

zmařeno (pachatel se snaží převést majetek na jiné osoby, snaží se majetek ukrýt, odvést do ciziny apod.), může podat poškozený návrh na zajištění svého nároku na náhradu škody. V přípravném řízení o zajištění nároku poškozeného rozhoduje státní zástupce, může tak učinit i bez návrhu poškozeného.

podáním žádosti podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

Kdo může o pomoc žádat?

Pomoc od státu podle tohoto zákona mohou žádat poškození (oběti trestného činu), kterým v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, a dále pozůstalí po osobě zemřelé v důsledku trestného činu, jestliže zemřelý této osobě poskytoval výživu (typicky nezletilé děti v případě úmrtí rodičů).

Kdy je třeba o pomoc požádat?

Pomoc se poskytne, pokud je o vině pachatele rozhodnuto pravomocným rozsudkem. V určitých případech (pachatel není znám, nemůže mu být sděleno obvinění atd.) lze o pomoc požádat i před vynesením rozsudku, a tedy i v přípravném řízení.

Žádost je třeba podat nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy se oběť o škodě dozvěděla, jinak právo na pomoc zaniká!!!

Jaké podmínky musí být splněny?

- ♣ oběť trestný čin neprodleně oznámila a poskytla OČTR potřebnou součinnost
- ♣ oběť dala souhlas s trestním stíháním (pokud se jedná o případ, kdy je tohoto souhlasu třeba, § 163 TZ)
- ♣ škoda na zdraví nebo v důsledku smrti nebyla plně uhrazena
- ♣ v případě škody na zdraví výše bodového ohodnocení dosáhla hodnoty alespoň 100 bodů
- ♣ oběť nesmí být stíhána jako spoluobviněný

Kde je třeba žádost podat, co v ní uvést a kdo o ní rozhodne?

Žádost se podává u Ministerstva spravedlnosti ČR, odbor odškodňování, se sídlem Vyšehradská 16, 128 10 Praha 2.

V žádosti je třeba uvést:

- ♣ jméno a příjmení oběti, datum narození, bydliště, rodné číslo
- ♣ údaje o vzniklé škodě, o jejím rozsahu, případně v jakém rozsahu již byla škoda uhrazena
- ♣ údaje o majetkových a výdělkových poměrech žadatele

Příloha č. 2, strana 9

-
- ♣ připojit poslední rozhodnutí v trestní věci
 - ♣ připojit doklady prokazující vznik a výši škody a majetkové poměry žadatele
 - ♣ označení OČTŘ, který o trestném činu vede řízení (s uvedením příslušné spisové značky)
 - ♣ kontaktní adresu žadatele, případně i e-mailové nebo telefonní spojení

Ministerstvo spravedlnosti žádost vyřídí do tří měsíců způsobem, že pomoc poskytne nebo žadateli sdělí důvody, pro které nelze pomoc poskytnout.

Jaká škoda se nahrazuje a v jakém rozsahu?

Pomoc spočívá v poskytnutí jednorázové částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené trestným činem.

Nahrazuje se:

1. Ztráta na výděлку
2. Prokázané náklady spojené s léčením
3. Prokázané náklady spojené s pohřbem (v případě pozůstalých)

Peněžité pomoc se poskytne:

- a) v paušální částce 25 000,- Kč
 - b) ve výši prokázané škody
 - c) pokud již bylo o škodě rozhodnuto pravomocným rozsudkem, nahrazuje se škoda maximálně v této výši
- ♣ takto určené částky se sníží o to, co již bylo poškozenému (oběti) na náhradu škody poskytnuto

Maximální výše poskytované pomoci je 150 000,- Kč.

Pokud bude oběti následně po vyplacení pomoci uhrazena náhrada škody způsobené trestným činem jiným způsobem, je oběť povinna tuto částku odvést na účet Ministerstva spravedlnosti ČR. Tato povinnost trvá po dobu 5 let ode dne poskytnutí pomoci od státu.

Některá specifika při řešení náhrady škody v případě trestných činů v dopravě

V případě škody (na majetku, na zdraví) způsobené motorovým vozidlem v důsledku dopravní nehody má poškozený nárok na náhradu škody z povinného ručení pachatele.

V takovém případě je třeba:

1. Neprodleně oznámit událost orgánu policie a následně dohlédnout na přesnou protokolaci.
2. Vyplnit formulář o škodné události (k dispozici je u všech pojišťoven poskytujících povinné ručení).

Příloha č. 2, strana 10

3. S tímto formulářem se obrátit na příslušnou pojišťovnu, u které je pachatel pojištěn.

V České republice poskytuje pojištění povinného ručení celkem těchto 9 pojišťoven: Allianz pojišťovna, Česká podnikatelská pojišťovna, Česká pojišťovna, ČSOB pojišťovna, Generali pojišťovna, Kooperativa pojišťovna, Triglav pojišťovna, Uniqa pojišťovna, Wüstenrot pojišťovna. Pokud se poškozenému nepodařilo zjistit pojišťovnu pachatele, je možné najít příslušnou pojišťovnu v databázi České kanceláře pojistitelů buď pomocí internetu (www.ckp.cz), telefonicky, nebo písemně: Česká kancelář pojistitelů, Štefánikova 32, 150 00 Praha 5.

Možné časté dotazy klientů- poškozených v souvislosti s jejich postavením v přípravném řízení a najít na ně odpovědi.

Co dělat, když je policie po podání trestního oznámení nečinná?

Je zde možnost podat žádost státnímu zástupci, aby byly odstraněny průtahy v činnosti policejních orgánů (§ 157a TŘ).

Policie mě neinformovala o tom, jak bylo s mým trestním oznámením naloženo; co s tím?

Klient by měl v TO vždy uvést, že chce být informován o učiněných opatřeních. Pokud policie klienta nijak neinformovala, lze doporučit písemný dotaz (jak bylo trestní oznámení vyřešeno), který bude zároveň zaslán na vědomí dozorcujícímu státnímu zástupci. Pokud nebude policejní orgán reagovat, pak je možné opět podat žádost státnímu zástupci podle § 157a TŘ, případně stížnost nadřízenému orgánu policie.

Policie mě předvolala k výslechu (podání vysvětlení), ale já mám strach z "odvety" pachatele; musím tam chodit?

Ano, musíte. Každý má povinnost dostavit se na předvolání k výslechu nebo podání vysvětlení, jinak riskujete uložení pořádkové pokuty nebo předvedení. Můžete ale požádat o utajení Vašich osobních údajů (viz institut utajeného svědka, § 55 odst. 2 TŘ, případně zvláštní ochrana svědka podle zákona č. 137/2001 Sb.).

Policie mi tvrdí, že nahlédnout do spisu můžu až u soudu, je to pravda?

Ne, právo nahlédnout do spisu máte v kterémkoli stádiu trestního řízení. Policie Vám může toto právo odepřít ze závažných důvodů. Pokud s důvody odepření nesouhlasíte, můžete podat žádost státnímu zástupci o přezkoumání důvodů odepření nahlédnutí do spisu; státní zástupce o tom musí rozhodnout neprodleně.

Bojím se, že policie moji výpověď zkreslí, jak tomu předejít?

Po výslechu je třeba pozorně přečíst protokol, pokud nebudete souhlasit s protokolací, můžete

podat námitky proti protokolaci a žádat, aby tyto námitky byly zaprotokolovány. Máte právo si zvolit zmocněnce a máte právo, aby tento zmocněnec byl u Vašeho výslechu.

Policie moje trestní oznámení odložila; můžu se nějak bránit?

Pokud bylo vydáno usnesení o odložení věci podle § 159a TŘ, poškozený může proti tomuto usnesení podat stížnost. Pokud však policie odložila TO ještě ve fázi před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, pak lze doporučit pouze žádost státnímu zástupci o odstranění závady v postupu policejního orgánu podle § 157a TŘ, případně stížnost k nadřízenému orgánu policie.

Bojím se, že policie nic nevyšetří, pachatel se zná s policisty z místního oddělení...

V případech, kdy lze mít odůvodněnou obavu z podjatosti policistů na místním oddělení policie, je dobré podat TO na příslušném státním zastupitelství (nejčastěji podle místa spáchání trestného činu, případně podle místa bydliště pachatele) nebo na příslušném útvaru SKPV.

Rád bych měl v řízení nějakého zástupce, ale nemám na zaplacení advokáta.

Máte tyto možnosti: pokud Vám byla trestným činem způsobena škoda, Vy uplatníte nárok na náhradu škody, podáte k soudu návrh na bezplatnou právní pomoc zmocněnce a doložíte své majetkové poměry, soudce Vám může jako zmocněnce ustanovit advokáta. Nebo se můžete obrátit na Českou advokátní komoru a požádat o bezplatné přidělení advokáta tuto instituci. Zmocněncem ovšem nemusí být pouze advokát, může to být jakákoliv osoba s plnou způsobilostí k právním úkonům. V jednodušších věcech, kdy má být zmocněnec spíše jakousi "morální podporou", by zmocněncem mohl být kupříkladu někdo z okolí poškozeného (z rodiny, přátel apod.).

Zaměstnavatel mě nechce uvolnit ze zaměstnání v dobu, kdy mám jít k výslechu.

Zaměstnavatel je povinen Vás uvolnit na nezbytnou dobu, jedná se o neplacené volno, ovšem v rámci svědečného máte právo na náhradu ušlého výdělků.

Předvolali mě k výslechu na druhý konec republiky, musím tam jet?

Opět je na místě upozornit na povinnost dostavit se na předvolání. Lze však požádat orgán policie, zda by nebylo možné výslech řešit formou dožádání dle § 53 TŘ.

Řízení před soudem

V řízení před soudem má poškozený zejména tato práva:

1. *Právo na poučení:* rovněž soud je povinen poškozeného poučit o jeho právech; pokud bude

poškozený vyslechnut jako svědek, je soud povinen poučit jej jako svědka [viz B.2.4.].

2. *Právo nahlížet do spisu, pořizovat opisy a kopie ze spisu (na vlastní náklady):* toto právo má poškozený kdykoliv v průběhu řízení před soudem. Některé soudy vyžadují "objednání se" k nahlížení do spisu, lze proto doporučit předchozí telefonický kontakt s příslušnou trestní kancelář.

3. *Právo žádat informace podle § 44a TŘ – o propuštění nebo útěku obviněného z vazby:* poškozený může podat u soudu žádost, aby mu byla poskytnuta informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchnul. Informaci sdělí poškozenému OČTŘ v den, kdy k této skutečnosti došlo. O tomto právu musí být poškozený poučen.

♣ právo aktivně vystupovat v řízení před soudem

1. *Právo vzít zpět souhlas s trestním stíháním (§ 163 TŘ)*

♣ Trestní stíhání pro činy uvedené (taxativně vyjmenované) v tomto ustanovení je možné jen se souhlasem poškozeného – pokud je pachatelem trestného činu osoba, vůči níž má poškozený právo odepřít výpověď (tj. příbuzný nebo osoba blízká), v případě trestného činu znásilnění, pokud je pachatelem manžel nebo druh. Souhlas s trestním stíháním může být vzat kdykoliv zpět, a to až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě.

♣ Souhlasu však není třeba v těchto případech (§ 163a TŘ):

- trestným činem byla způsobena smrt
- poškozený není schopen dát souhlas pro duševní poruchu
- poškozený je mladší 15 let
- souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami nebo nátlakem

♣ Pokud je souhlas vzat zpět, již jej nelze obnovit!!!

2. *Právo nechat se zastupovat zmocněncem (právo na bezplatnou pomoc, § 50 - 51a TŘ)*

♣ Každý poškozený má právo nechat se zastupovat zmocněncem. Zmocněncem může být jakákoliv fyzická osoba s plnou způsobilostí k právním úkonům, i bez právního vzdělání, nejčastěji však bývá zmocněncem advokát. Zmocněnec zastupuje poškozeného na základě plné moci, kterou lze udělit písemně nebo ústně do protokolu.

♣ Zmocněnec je na základě této plné moci oprávněn za poškozeného:

- činit návrhy (připojit se s nárokem na náhradu škody, podat návrh na doplnění dokazování)
- podávat žádosti
- podávat opravné prostředky (stížnosti, odvolání)
- být přítomen hlavnímu líčení a činit všechny úkony, ke kterým by byl oprávněn poškozený

♣ Zastoupení zmocněncem je velmi účelné v případech, kdy se poškozený nechce účastnit

Příloha č. 2, strana 13

celého hlavního líčení (zejména pokud je hlavní líčení opakovaně odročováno). V takovém případě může být přítomen pouze zmocněnec, který ovšem poškozenému zaručí řádné uplatnění všech jeho práv.

♣ Právo na bezplatnou pomoc – ustanovení soudem: poškozený, který se připojí s nárokem na náhradu škody, má právo na ustanovení advokáta bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud osvědčí svoji nemajetnost. O návrhu rozhodne předseda senátu. Poškozený by měl již zároveň s návrhem předložit potřebné doklady osvědčující jeho nemajetnost (např. potvrzení od úřadu práce o tom, že je v evidenci uchazečů o zaměstnání, výplatní pásku, potvrzení o výši starobního nebo invalidního důchodu apod.). Pokud tak neučiní s návrhem, soud jej vyzve.

♣ Bezplatné ustanovení advokáta Českou advokátní komorou (ČAK): ČAK může na základě žádosti určit advokáta povinného poskytnout právní pomoc ve vymezeném rozsahu. Žádost je třeba podat k České advokátní komoře, pobočka v Brně, Náměstí Svobody 84/15, 602 00 Brno. K žádosti je třeba přiložit Prohlášení o majetkových poměrech žadatele (formulář je ke stažení na www.cak.cz).

3. *Právo žádat mediaci* (souhlasit s ní): mediaci se rozumí zprostředkování mimosoudního řešení konfliktu, který vznikl mezi poškozeným a pachatelem v důsledku trestného činu. Mediaci provádějí příslušná střediska Probační a mediační služby (aktuální seznam středisek PMS ČR včetně kontaktů viz www.pmscr.cz).

4. *Právo činit návrhy na doplnění dokazování*: lze navrhnout písemně / ústně do protokolu; jako důkaz lze navrhnout zejména svědeckou výpověď a listinné důkazy, dále znalecký posudek, ohledání osob a věcí, rekonstrukci, konfrontaci, vyšetřovací pokus atd. Poškozený je vyzván k navržení důkazů již při doručení obžaloby.

5. *Právo na doručení opisu žaloby a na vyrozumění o hlavním líčení*: poškozený musí být o hlavním líčení vyrozuměn nejpozději 3 dny předem; pokud má zmocněnce, doručuje se opis obžaloby i vyrozumění o hlavním líčení tomuto zmocněnci. Současně s doručením opisu obžaloby je poškozený vyzván k navržení důkazů.

6. *Právo zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání odvolacího soudu při rozhodování o odvolání*

♣ V rámci hlavního líčení má poškozený zejména tato práva:

- připojit se s nárokem na náhradu škody (viz níže)
- právo klást dotazy vyslychaným osobám (na výzvu soudu poté, co předseda senátu skončil své dotazy)
- vyjadřovat se k provedeným důkazům

Příloha č. 2, strana 14

- činit návrhy na doplnění dokazování
- právo před skončením řízení se k věci vyjádřit (právo závěrečné řeči)

7. *Právo připojit se s nárokem na náhradu škody*: nejpozději do zahájení dokazování (výslechu obviněného). Po přednesení obžaloby státním zástupcem se předseda senátu dotáže poškozeného, zda se připojuje s nárokem na náhradu škody. Pokud poškozený není hlavnímu líčení přítomen a připojil se s nárokem na náhradu škody již v přípravném řízení, soud tento návrh přečte ze spisu. (Právo na náhradu škody rozvedeno v kapitole práv poškozeného v přípravném řízení).

Možnosti rozhodnutí soudu o nároku poškozeného na náhradu škody:

- a) *v případě zproštění obžaloby* – soud odkáže poškozeného s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních
 - b) *v případě odsuzujícího rozsudku* – soud může odkázat poškozeného s jeho nárokem (částečně nebo úplně) na řízení ve věcech občanskoprávních, pokud by k prokázání škody nebo její výše bylo třeba rozsáhlejšího dokazování, než bylo třeba k posouzení viny obžalovaného
 - c) *v případě odsuzujícího rozsudku* – soud uloží obžalovanému povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem
 - d) *pokud práva poškozeného uplatňuje osoba, které tato práva nepřísluší, může soud rozhodnout podle § 206 odst. 3 TŘ, že takovou osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští*
- ♣ Soud nemůže nárok poškozeného zamítnout!!! V případě, že dospěje k závěru, že obžalovaný škodu nezpůsobil, odkáže poškozeného s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních.
 - ♣ Pokud je škoda součástí popisu skutku (ve výrokové části rozsudku "... a způsobil tak škodu ve výši..."), je soud povinen uložit obžalovanému povinnost k náhradě škody (pokud poškozený nárok na náhradu škody řádně a včas uplatnil a škoda dosud nebyla uhrazena).
 - ♣ Soud ve výroku rozsudku o povinnosti nahradit škodu nestanoví lhůtu k plnění, tento výrok je vykonatelný již právní mocí.
 - ♣ Proti výroku o náhradě škody se poškozený může odvolat (viz níže)!!!

8. *Právo na doručení rozsudku a trestního příkazu* (pokud se připojil s nárokem na náhradu škody) – v případě, že má poškozený zmocněnce, rozsudek se doručuje pouze zmocněnci.

9. *Právo podat některé opravné prostředky* (o právu podat opravný prostředek musí být

poškozený vždy v rozhodnutí soudu poučen):

- ♣ poškozený, který se připojil s nárokem na náhradu škody, může podat odvolání proti rozsudku pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo proto, že takový výrok učiněn nebyl (poškozený nemůže podat odvolání proti zprošťujícímu rozsudku)
 - ♣ odvolání je třeba podat do 8 dnů ode dne doručení opisu rozsudku u soudu, který rozsudek vyhlásil
 - ♣ stížnost proti usnesení soudu o podmíněném zastavení trestního stíhání podle § 307 odst. 5 TŘ
 - ♣ stížnost je třeba podat do 3 dnů od oznámení usnesení u soudu, který usnesení vydal
 - ♣ stížnost proti usnesení soudu o schválení narovnání podle § 309 odst. 2 TŘ
 - ♣ stížnost je třeba podat do 3 dnů od oznámení usnesení u soudu, který usnesení vydal
- ♣ právo na ochranu (platí také právo na ochranu svědka)

1. *Právo žádat o výslech v nepřítomnosti pachatele (§ 183a, § 209 TŘ):* svůj význam má zejména v případě utajeného svědka (§ 55 odst. 2 TŘ), ale lze o něj požádat i v případech, kdy totožnost svědka (poškozeného) není utajena. Předseda senátu může obžalovaného vykázat z jednací síně po dobu výslechu svědka, případně lze svědka vyslýchat pomocí audiovizuální techniky. Obžalovaný však musí být následně s výsledkem svědka seznámen a musí mu být umožněno klást vyslychanému dotazy. Vykázat nelze obhájce obviněného. S tímto právem poškozeného souvisí i povinnost předsedy senátu bezodkladně učinit všechna potřebná opatření k ochraně vyslychaných osob po ukončení výslechu, a obecně povinnost učinit opatření vhodná k zajištění bezpečnosti a utajení totožnosti svědka. Může jít o různá opatření organizačního a technického rázu (zajištění toho, aby se svědek nedostal cestou do jednací síně do kontaktu s obžalovaným nebo jinými osobami, od kterých mu hrozí nebezpečí), doprovod justiční stráže apod. Předseda senátu může o pomoc požádat příslušný útvar Policie ČR (zde se jedná o určité okamžité řešení nastalé situace, předseda senátu toto opatření činí sám, bez nutnosti souhlasu Ministerstva vnitra).

2. *Možnost vyloučení veřejnosti z důvodu ohrožení bezpečnosti či jiného důležitého zájmu svědka (§ 200 TŘ).*

- ♣ právo na náhradu nákladů (§154 TŘ)

Poškozený, jemuž byla rozhodnutím soudu alespoň z části přiznána náhrada škody způsobená trestným činem, má právo na náhradu nákladů účelně vynaložených k uplatnění práva

(zejména jízdného, stravného, nocležného, ztráty na výdělku, poštovního atd.) a nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Pokud byl zmocněncem poškozeného advokát, přiznává se náhrada nákladů na odměnu advokáta pouze ve výši stanovené vyhláškou č. 484/2000 Sb., což mnohdy neodpovídá výši smluvní odměny, kterou advokát požaduje na základě příslušné smlouvy o právní pomoci. Na tuto skutečnost by měl každý advokát svého klienta – poškozeného – upozornit.

Druhy rozhodnutí soudu v trestním řízení, opravné prostředky

Způsob rozhodnutí
Opravný prostředek
Lhůta pro podání opravného prostředku

Rozsudek

(v hlavním líčení, samosoudce i senát)
odvolání do 8 dnů

Trestní příkaz

(jen samosoudce, TČ s horní hranicí max. 5 let)
odpor do 8 dnů

Usnesení

(orgány policie, státní zástupce, soud)
stížnost do 3 dnů

Možné časté dotazy klientů v souvislosti s jejich postavením v řízení před soudem a najít na ně odpovědi.

Dozvíím se vůbec, až bude nařízen soud?

Ano, jako poškozený máte právo na doručení obžaloby a na vyznění o termínu konání hlavního líčení. Pokud jste si ale v řízení zvolil zmocněnce, bude soud obojí doručovat pouze Vašemu zmocněnci.

Zapomněl jsem se připojit s nárokem na náhradu škody a už mi přišlo předvolání k hlavnímu líčení, mohu to ještě napravit?

Ano, s nárokem na náhradu škody se můžete připojit nejpozději při hlavním líčení před zahájením dokazování (výslechu obviněného). Můžete tak učinit ústně při hlavním líčení nebo před hlavním líčením písemně.

Nechtěla bych se u soudu setkat s tím člověkem, co mě znásilnil, mám z něho strach, nechci ho vidět! Soud mě ale předvolal k výslechu jako svědka, co mám dělat?

Příloha č. 2, strana 17

K výslechu se musíte dostavit, ale můžete žádat, abyste byla vyslechnuta v nepřítomnosti obžalovaného a aby soud učinil všechna nezbytná opatření pro Vaši ochranu, zejména aby zamezil Vašemu setkání s obviněným před jednací síní před i po výslechu, zajistil Vám doprovod justiční strážže apod.

Pachatel, co způsobil dopravní nehodu, se se mnou spojil, omluvil se mi a chce se dohodnout na náhradě škody; mám na to přistoupit?

Pokud pachatel projevuje dobrou vůli nahradit škodu, je pro obě strany vhodné pokusit se uzavřít dohodu o náhradě škody. Můžete se o to pokusit sám (případně zastoupen svým zmocněncem – advokátem) nebo se můžete obrátit na příslušné středisko Probační a mediální služby a žádat mediaci. Mediací se rozumí zprostředkování řešení konfliktu způsobeného trestným činem smírnou cestou tak, aby Vám byla v nejvyšší možné míře nahrazena způsobená škoda a zohledněna dobrá vůle pachatele odčinit škodu způsobenou trestným činem. Trestní řízení následně může skončit podmíněným zastavením trestního řízení nebo narovnáním, bez zbytečného sankcionování pachatele.

Můžu se zeptat u soudu znalce, z čeho vycházel při určení výše škody ve znaleckém posudku?

Ano, jako poškozený (případně Váš zmocněnec) máte právo v průběhu hlavního líčení klást svědkům i znalcům dotazy, a to poté, co předseda senátu skončí výslech a udělí Vám slovo.

Soud mě vyzvolil o hlavním líčení, musím tam jít?

Nemusíte, pokud nejste zároveň předvolán jako svědek. Účastnit se hlavního líčení je Vaše právo, ne povinnost. Pokud máte zmocněnce, může být u hlavního líčení přítomen pouze Váš zmocněnec – Vy tak budete mít přehled o průběhu trestního řízení a zároveň se vyhnete osobní účasti na hlavním líčení, která pro Vás může být traumatizující.

Pachatel mi způsobil těžké zranění, v důsledku kterého jsem byl měsíc v pracovní neschopnosti; na náhradu jaké škody mám nárok?

V důsledku způsobené škody na zdraví máte nárok na bolestné, dále máte nárok na náhradu za ztížení společenského uplatnění (jedná se o jednorázové částky, jejichž výše je stanovena na základě bodového ohodnocení lékařem), na náhradu ztráty na výděleku po dobu pracovní neschopnosti (pokud jsou dávky nemocenského nižší než Váš výdělek před úrazem) a po skončení pracovní neschopnosti (pokud je Váš výdělek v důsledku úrazu nižší než před ním), a na náhradu účelně vynaložených nákladů léčení.

Nestihl jsem se připojit s nárokem na náhradu škody a soud už ve věci rozhodl trestním příkazem. Co s tím můžu dělat? Mohu se ještě v trestním řízení domoci svého nároku?

Bohužel... Pokud tento trestní příkaz nabude právní moci (státní zástupce ani obžalovaný nepodají odpor), trestní řízení je tímto skončeno. Jako poškozený nemáte právo podat proti trestnímu příkazu odpor. Můžete se pokusit s obžalovaným na náhradě škody dohodnout nebo ho zažalovat u civilního soudu.

Syn zemřel v průběhu trestního řízení, ve kterém se připojil se svým nárokem na náhradu škody; mám možnost se nějakým způsobem účastnit řízení před soudem?

Ano, pokud jste dědicem Vašeho syna, vstupujete na místo něj do práv poškozeného a můžete se připojit s nárokem na náhradu škody. Nepřechází na Vás (v případě škody na zdraví) ovšem nárok na bolestné a ztížení společenského uplatnění, ty zanikají smrtí poškozeného.

Syn byl zavražděn, mám v řízení před soudem nějaká práva?

Ano, v trestním řízení jste v postavení poškozeného a máte tedy právo na doručení popisu obžaloby a vyznění o konání hlavního líčení, právo účastnit se hlavního líčení a zejména právo připojit se s nárokem na náhradu škody nejpozději při hlavním líčení do zahájení dokazování. Co se týče nároku na náhradu škody, máte právo hlavně na náhradu přiměřených nákladů spojených s pohřbem a na částku jednorázového odškodnění pozůstalým (dle § 444 odst.).

- po právní moci rozhodnutí trestního soudu

Pravomocným rozhodnutím trestního soudu končí většina procesních práv poškozeného popsaných v předešlých kapitolách. Hlavním právem poškozeného po pravomocném rozhodnutí trestního soudu je zejména právo na náhradu škody, poškozený však má i některá další práva (viz § 44a TŘ). Poškozený nemá právo podat mimořádné opravné prostředky (opravné prostředky proti pravomocnému rozhodnutí).

♣ Právo na informace podle § 44a TŘ – o propuštění nebo útěku odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody: poškozený může podat u soudu, který věc rozhodoval v 1. stupni, žádost, aby mu byla poskytnuta informace o tom, že obviněný byl propuštěn z výkonu trestu nebo z něj uprchl. Poškozeného o tom vyrozumí příslušná věznice písemně a to nejpozději následující den poté, co k této události došlo. O tomto právu musí být poškozený poučen.

Nárok na náhradu škody a jeho možnosti

Nadále se tedy v této kapitole budeme věnovat zejména nároku poškozeného na náhradu škody a jeho možnostem, jak se účinně domoci peněžitého plnění pachatelem trestného činu.

Příloha č. 2, strana 19

Poškozený má několik možností, v závislosti na tom, jakým způsobem pro něho skončilo trestní řízení.

1. *Po skončení trestního řízení má poškozený exekuční titul = rozsudek nebo trestní příkaz, kterým byla pachateli uložena povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem, a pachatel trestného činu neuhradil škodu dobrovolně. Exekučním titulem je rovněž usnesení o povinnosti odsouzeného nahradit poškozenému náklady trestního řízení.*

Exekuční tituly vydávané v rámci trestního řízení:

- ♣ rozsudek (nebo trestní příkaz), jímž byla uložena odsouzenému povinnost nahradit poškozenému škodu (musí se jednat o rozhodnutí v adhezním řízení dle § 228 TR)
- ♣ usnesení o povinnosti odsouzeného nahradit náklady vazby
- ♣ usnesení o povinnosti odsouzeného nahradit náklady obhajoby
- ♣ usnesení o povinnosti nahradit poškozenému náklady trestního řízení

Exekučním titulem není:

- ♣ uložení povinnosti odsouzenému podle svých sil nahradit škodu ve zkušební době v případě:
- ♣ podmíněného upuštění od potrestání (§ 26/3 TZ)
- ♣ podmíněného odsouzení (§ 59/2 TZ)
- ♣ výkonu trestu OPP (§ 45a/1 TZ)
- ♣ uložení povinnosti nahradit škodu ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307/3 TR)

Poškozený, který má po skončení trestního řízení exekuční titul, může:

- ♣ *podat návrh na soudní výkon rozhodnutí* (podle části šesté OSŘ)
- ♣ *podat návrh na exekuci* (prostřednictvím soudních exekutorů) dle zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)

Návrh na soudní výkon rozhodnutí (podle části šesté OSŘ)

- ♣ je třeba podat u okresního soudu příslušného nejčastěji podle místa bydliště, sídla nebo místa podnikání odsouzeného

Náležitosti návrhu:

- ♣ označení soudu, ke kterému se návrh podává

- ♣ označení oprávněného (poškozeného) – tj. uvedení jména, příjmení, data narození, bydliště
- ♣ označení povinného (odsouzeného pachatele trestného činu) – tj. uvedení jména, příjmení, data narození, bydliště (případně místa výkonu trestu odnětí svobody)
- ♣ částka, k jejímuž vymožení má být výkon rozhodnutí nařízen
- ♣ způsob výkonu rozhodnutí, který poškozený navrhuje
- ♣ je třeba připojit exekuční titul s doložkou právní moci a vykonatelnosti (rozsudek soudu nebo trestní příkaz s "razítkem" právní moci a vykonatelnosti)
- ♣ je třeba zaplatit soudní poplatek (do 15 000 Kč je soudní poplatek 300 Kč, nad 15 000 Kč 2 % z vymáhané částky) – v kolcích nebo na účet soudu ve vykonávacím řízení se může nechat poškozený zastupovat advokátem nebo tzv. obecným zmocněncem (fyzická osoba s plnou způsobilostí k právním úkonům, může být bez právního vzdělání).

Na základě takto podaného návrhu soud nařídí výkon rozhodnutí navrženým způsobem, a ten bude následně proveden soudním vykonavatelem. Tento způsob exekuce je poměrně zdoluhavý, může se táhnout až několik let.

Způsoby výkonu rozhodnutí k vymožení peněžité částky:

- ♣ srážkami ze mzdy
- ♣ příkázáním pohledávky (nejčastěji z účtu povinného)
- ♣ prodejem movitých věcí
- ♣ prodejem nemovitostí
- ♣ prodejem podniku
- ♣ zřízením soudcovského zástavního práva

Návrh na exekuci (prostřednictvím soudních exekutorů) dle zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)

Poškozený se může obrátit na některého ze soudních exekutorů (exekutoři jsou přiděleni do jednotlivých okresů) a ten již zařídí vše potřebné, tj. podá návrh k soudu na nařízení exekuce, po nařízení exekuce zvolí způsob provedení exekuce atd.

Exekuce prostřednictvím soudního exekutora je rychlejší a efektivnější, ale může být finančně náročnější, neboť exekutor často vyžaduje vedle vyhláškové odměny také odměnu smluvní (stanovenou procentuální částkou z vymáhané pohledávky).

Seznam exekutorů lze nalézt na www.exekutorskacomora.cz.

2. Po skončení trestního řízení nemá poškozený exekuční titul = věc byla orgány policie odložena, řízení bylo zastaveno, věc byla postoupena jako přešůpek, soud trestním příkazem neuložil povinnost nahradit škodu, vydal zprošřující rozsudek nebo v rozsudku odkázal poškozeného s jeho nárokem na civilní řízení, případně se poškozený s nárokem na náhradu škody nepřipojil.

Poškozený tedy může:

- ♣ pokusit se dohodnout s pachatelem trestného činu
- ♣ podat žalobu v rámci civilního soudnictví

Žaloba na náhradu škody

Kam žalobu podat?

Žalobu je třeba podat nejčastěji k okresnímu soudu podle místa bydliště / místa podnikání pachatele, místa, kde se zdržuje, případně podle místa, kde došlo ke spáchání trestného činu (§ 87 písm. c) OSŘ).

Náležitosti žaloby (§ 79 OSŘ):

- ♣ označení žalobce – poškozeného (jméno, příjmení, datum narození, bydliště)
- ♣ označení žalovaného – pachatele (jméno, příjmení, datum narození, bydliště, místo podnikání)
- ♣ vylíčení rozhodujících skutečností (jakým způsobem škoda vznikla, že byla způsobena trestným činem, že pachatel byl za tento čin odsouzen, je třeba popsat jednání pachatele, vyčíslit škodu a odůvodnit její výši atd.)
- ♣ označení důkazů – předložení listinných důkazů (předložení trestního rozsudku, navržení provedení důkazu trestním spisem, předložení jiných listinných důkazů, navržení výslechu svědků, předložení nebo navržení znaleckého posudku, ...)
- ♣ uvedení žalobního návrhu (petitu) – žalobce musí uvést, čeho se v rozsudku domáhá, např.:
"Vzhledem k shora uvedenému navrhuji, aby soud vydal tento rozsudek:
1) *Žalovaný je povinen zaplatit žalobci částku 95.000,- Kč s úrokem z prodlení ve výši 8,5 % ročně ode dne 15. 4. 2007 do zaplacení, to vše do 3 dnů od právní moci tohoto rozsudku.*
2) *Žalovaný je povinen zaplatit žalobci náhradu nákladů tohoto řízení, a to do 3 dnů od právní moci rozsudku.*"
- ♣ je třeba zaplatit soudní poplatek v kolcích nebo na účet soudu: do 15 000 Kč je soudní poplatek 600 Kč, nad 15 000 Kč 4 % z žalované částky
- ♣ Od povinnosti zaplatit soudní poplatek může být žalobce osvobozen. V případě žalování nároku ze škody na zdraví je žalobce od soudního poplatku osvobozen ze zákona. Žalobce

může o osvobození od soudního poplatku požádat, přičemž musí doložit, že jeho majetkové poměry takové osvobození odůvodňují.

Práva poškozeného v civilním řízení

- ♣ *Právo nechat se zastupovat zvoleným zástupcem:* i v civilním řízení se může nechat poškozený (zde žalobce) nechat zastupovat advokátem nebo tzv. obecným zmocněncem (jakoukoli fyzickou osobou s plnou způsobilostí k právní úkonům).
- ♣ *Právo na bezplatnou pomoc – ustanovení soudem:* soud může na žádost účastníku řízení ustanovit zástupce (advokáta), jehož náklady hradí stát, a to v případech, kdy to odůvodňují jeho majetkové poměry.
- ♣ *Bezplatné ustanovení advokáta Českou advokátní komorou (ČAK):* ČAK může na základě žádosti určit advokáta povinného poskytnout právní pomoc ve vymezeném rozsahu. Žádost je třeba podat k České advokátní komoře, pobočka v Brně, Náměstí Svobody 84/15, 602 00 Brno. K žádosti je třeba přiložit Prohlášení o majetkových poměrech žadatele (formulář je ke stažení na www.cak.cz).

Příloha č. 3 – Návrh poškozeného na přiznání nároku na náhradu škody

9TR Návrh poškozeného na přiznání nároku na náhradu škody

V Ostravě dne 3.10. 2008

Městské ředitelství Ostrava
Služba kriminální policie a vyšetřování
Odbor obecné kriminality
30. dubna 24
729 21 Ostrava

Poškozený Pavel Bodrý, nar. 23. 4. 1976, Bratislavská 32, Ostrava

Ke sp. zn.: ČTS: MRBM 22/KPV-STR-TČ-2008

Věc: Návrh poškozeného Pavla Bodrého na uložení povinnosti obžalovanému Filipu Nakládalovi, aby nahradil škodu způsobenou trestným činem

Obviněný Filip Nakládal, nar. 21.7. 1970, bytem Ostrava, Zahradní č. 9 je stíháný Policií ČR, Městské ředitelství Ostrava, Služba kriminální policie a vyšetřování pro trestné činy ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1, 2 a ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 písm. d) tr. zák., kterých se dopustil tím, že pod vlivem alkoholu (nejméně 1,5 promile v krvi) řídil dne 6.6. 2008 své motorové vozidlo Škoda, Superb, pozn. značka 23 O 5 45 – 68, jel nedovolenou nepřiměřenou rychlostí a okolo 22:00 hod způsobil střet s mým motorovým vozidlem Kia Rio, pozn. značka 77 B 3 78 – 99. V důsledku nehody jsem utrpěl zlomeninu klíční kosti, těžký otřes mozku, zlomeninu nosu a četné tržné rány v obličeji. Pro tato zranění jsem byl v pracovní neschopnosti od 7.6 2008 do 15.7. 2008. Poté jsem podstoupil rehabilitační léčeni do 18.8. 2008. Ušlá mzda, náklady spojené s léčením, bolestné a náhrada za ztížení společenského uplatnění činí 85 000 Kč. Na mém motorovém vozidle vznikla škoda ve výši 230 000 Kč dle odhadu soudního znalce. Podle § 43 odst. 3 tr. řádu se připojuji jako poškozený s nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení a

n a v r h u j i,

aby soud v odsuzujícím rozsudku podle § 228 odst. 1 tr. řádu uložil obviněnému Filipu Nakládalovi povinnost nahradit mi škodu v celkové výši 315 000 Kč, protože škodu způsobil trestným činem, pro nějž je stíhán.

Přílohy:

- lékařská zpráva z Fakultní nemocnice Ostrava, ze dne 15.7.2008
- lékařský posudek MUDr. Karla Vysokého ze dne 27. 9. 2008 o ohodnocení bolestného a ztížení společenského uplatnění

-
- potvrzení mého zaměstnavatele společnosti Inoma, s.r.o., Ostrava o výši ušlé mzdy za období od 7.6.2008 do 18.8. 2008
 - posudek znalce z oboru ekonomiky, odvětví oceňování motorových vozidel Ing. Jana Vysokého ze dne 30.9. 2008 o vyčíslení škody způsobné na mém motorovém vozidle

SOUHLAS POŠKOZENÉHO S TRESTNÍM STÍHÁNÍM
Podle § 163 trestního řádu

V, dne

Policie ČR - Okresní ředitelství
Služba Kriminální policie a vyšetřování
adresa

ČTS:

Věc: udělení souhlasu poškozeného s trestním stíháním
podle § 163 trestního řádu

Poškozený:, nar., trvale bytem
.....

Obviněná:, nar., trvale bytem
.....

stíhaná pro trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 písm. a) trestního
zákona.

Dne mi byl odcizen z parkovacího místa před domem
na mém pozemku na adrese mého trvalého bydliště osobní automobil
..... v ceně Kč. Proto jsem dne
..... podal trestní oznámení na neznámého pachatele
pro trestný čin krádeže.

Dne mi bylo pracovníky Policie ČR sděleno, že se
výše uvedeného činu měla dopustit moje dcera

datum narození trvale bytem

Pracovníky Policie ČR jsem byl poučen, že, vzhledem k tomu, že
vyšetřovaná je moje dcera, lze proti ní vést trestní stíhání ve shora
uvedené věci pouze za předpokladu, že k jejímu stíhání udělím
souhlas.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem dávám, v souladu s
ustanovením § 163 trestního řádu souhlas s trestním stíháním své
dcery